

BIBIANA

revue o umení pre deti a mládež

1 / 2008
XV. ROČNÍK
Cena 20 Sk

Ľ. Feldek
/ *Tri pohľady
na Pavla
Dobšinského*

Š. Moravčík
/ *Pocta
Dobšinskému*

D. Podracká
/ *Ako sa stať
človekom*

S. Muntág
/ *Dobří posli*

Z. Stanislavová
/ *Rozprávky
z palety*

J. Uličiansky
/ *Modré z neba*

P. Palik
/ *Stromy
Vincka Zeljenku*

A. Verešpejová
/ *O súčasnobytí*

O. Sliacky
/ *Múr, ktorý
nepreliezol ani
Holden Caulfield*

/ Recenzie

OBSAH

LUBOMÍR FELDEK

Tri pohľady na Pavla Dobšinského / 1

ŠTEFAN MORAVČÍK

Pocta Dobšinskému / 2

**ŽIVÁ A MŔTVA VODA
PAVLA DOBŠINSKÉHO**

Chronológia života a diela / 7

PAVOL DOBŠINSKÝ

Škrupinový zámok / 16

DANA PODRACKÁ

Ako sa stať človekom
(Interpretácia rozprávky
Škrupinový zámok) / 21

PETER ČAČKO

Mladistvý jubilant / 38

O STOPE NA DUŠI

Rozhovor so Stanislavom
Muntágom, riaditeľom VMS / 39

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Rozprávky z palety / 45

JÁN ULÍČIAŇSKÝ

Modré z neba / 48

PETER PALIK

Stromy Vincka Zelenku / 51

O SÚČASNOBYTÍ

Rozhovor
s Alžbetou Verešpejovou / 55

EVA ČÁRSKA

Kam-kam-kamene / 58

RECENZIE / 59

R. Rusňák / Anjeli vo vysokej tráve;
B. Hlebová / Mária a Erika Kostové:
Rozprávkové všeličo na dobrú
noc; M. Klimovič / Valentín Ševčík:
Kamienky pri ceste; E. Vítězová
/ Gabriela Magalová: Rozprávky
s kresťansko-didaktickou tendenciou;
B. Lehoťanová / Milota Zelinová:
Hry pro rozvoj emocií a komunikace

ONDREJ SLIACKY

Múr, ktorý nepreliezol
ani Holden Caulfield
(Prekladová literatúra
pre deti 1945–1960) / 65

Summary

Šéfredaktor **ONDREJ SLIACKY**

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti.

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39, Bratislava,
tel. 02/ 54 41 84 88

Rozširuje a objednávkavy prijíma distribučná firma ARES, s.r.o., Banšellova 4, 821 04 Bratislava,
tel. 02/ 43 41 46 65.

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

MK SR 2139/99

Pri príležitosti 180 rokov od narodenia Pavla Dobšinského a 150 rokov od vydania Slovenských povestí
je číslo ilustrované kresbami Ľudovíta Fullu a Martina Benka.

1. str. obálky: Ľ. Fulla Jelenček, 4. str. obálky Svetovládny rytier.

ISSN 1335-7263

Ľubomír feldek

3 pohľady na Dobšinského

1

CEZ PREKLAD

Ak si chceme urobiť obraz o mladom Pavlovi Dobšinskom, nezaškodí pozrieť sa naňho aj cez jeho preklad *Hamleta*, ktorý vznikol roku 1850.

Zdanlivo ide o druhoradú vec. Bol to iba pokus 22-ročného mládenca, navyše ani nie pokus o preklad vo veršoch, ale iba o preklad prózou. O pokuse musíme hovoriť najmä preto, že hoci išlo o kompletný preklad, ostal v rukopise. Sám prekladateľ ho pokladal iba za pracovný a nikdy sa neusiloval uverejniť ho. Ako si vo svojej najnovšej knihe všima aj Jana Bžochová-Wild, Dobšinský „oveľa neskôr roku 1885 uverejnil v Slovenských pohľadoch dva fragmenty z prekladu Michala Bosého, ale nie zo svojho. Dobšinského preklad sa našiel v jeho pozostalosti a publikovaný bol až vyše sto rokov po dokončení v časopise Slovenské divadlo (1966).“ (Jana Bžochová-Wild, *Malé dejiny Hamleta*, Bratislava 2007, s. 97.) Preklad sa nedostal ani na javisko – skupina gemerských ochotníkov, pre ktorú mladý Dobšinský *Hamleta* prekladal, sa rozpadla skôr, než jej ho stihol odovzdať.

A predsa – aký odvážny pokus to bol!

Mladý bol nielen Dobšinský, mladá bola aj reč, do ktorej prekladal. Od kodifikácie spisovnej slovenčiny ubehlo iba sedem a od vydania almanachu *Nitra II*, prvej knihy v spisovnej slovenčine, iba šesť rokov. A hľa – už *Hamlet*!

Odvahu zaiste dodal mladému prekladateľovi aj fakt, že nebol prvý, kto sa u nás o kompletný preklad *Hamleta* pokúsil. Pred ním to bol už spomínaný Michal Bosý (1780 – 1847), evanjelický kňaz, ktorý hru preložil – podľa vlastnej mienky „rečou slovenskou“, v skutočnosti slovakizovanou kralickou bibličtinou – okolo roku 1810 a svoj preklad revidoval (a takisto ako Dobšinský potom zanechal len v rukopise) okolo roku 1830.

Porovnanie s originálom plus vzájomné porovnanie týchto dvoch prekladov prezrádza, prečo si Pavol Dobšinský roku 1885 uctil Bosého preklad viac než svoj vlastný. Opäť citujme Janu Bžochová-Wild, pretože ide o jej zistenia. O Bosého preklade hovorí: „... horizont jeho čítania nie je v detailoch zviazaný nijakou prudérnosťou. Hamletove výčitky matke prekladá Bosý expresívnymi, štavnatými výrazmi, adekvátne originálu, básnivejšie, a predsa zrozumiteľnejšie než po ňom Dobšinský a dokonca aj Hviezdoslav.“ (Jana Bžochová-Wild,

Pocta Dobšinskému

ŠTEFAN MORAVČÍK

*Žijeme, zdá sa, večne malí
z odlesku zlata,
čo ste nazbierali.*

*Nech do nás nik nezapára,
máme svojho Popolvára,
máme drsné korene
do rozprávky vložené.*

*Pod závojom chudoby
krásna víla dýcha...
Vy ste naša opora,
zlatý meč a pýcha.*

Hamlet: dobrodružstvo textu, Bratislava 1998, s. 89.) A o Dobšinského preklade: „Dobšinského pretlmočenie je silno poznačené prudérnosťou a dodržiavaním dekóra. Princ... Klaudia zasypáva obvineniami („*Bloody, bawdy villain! / Remorseless, treacherous, lecherous, kindless villain!*“), z ktorých prinajmenšom dve majú jasné sexuálne zafarbenie (*bawdy* – oplzlý, smilný, *lecherous* – chlipný); potom sa ironicky pýta, či to je odvážne (*brave* – hrdinské, skvelé), že on – syn zavraždeného otca, vyzvaný k pomste, si uľavuje nadávkami ako nejaká cundra, kurva, prostitútka (trojmo zdôraznené: *whore, drab, stallion*, pričom posledný výraz v angličtine znamená skôr predajného muža než že-

nu... V Dobšinského pretlmočení sa do týchto pasáží vkráda jednak mravnostná cenzúra, jednak myslenie v tradičných rodových opozíciách a atribútoch: z obvinení Klaudia zmizli sexuálne aspekty a ostáva len krutosť a zradnosť: „*Krvožíznivý, hnusný kmín! Bezsvedomitý, zradný, zbabraný, neludský kmíne!*“; viacznačný ironický výraz *brave* prekladá Dobšinský ako *po chlapsky* a expresívne slová *kurva, cundra, prostitút/ka* sú zmiernené na *baba (zvedená dievka), cigánka, babsko*.” (Jana Bžochová-Wild, *Hamlet: dobrodružstvo textu*, Bratislava 1998, s. 93–4.)

Som posledný, kto by mohol Dobšinskému tú „mravnostnú cenzúru“ vyčítať. Veď i ja sám, hoci som prekladal *Hamleta* o vyše 150 rokov neskôr a hoci som už poznal aj výhrady Jany Bžochovej-Wild, som vo svojom preklade Shakespeareove tri synonymá (*whore, drab, stallion*) preložil iba jedným slovenským výrazom. Ak totiž prekladáme pre javisko (a Dobšinský prekladal pre gemerskú ochotnícku skupinu), musíme myslieť aj na to, ako napísané slovo trojnásobne narastie v hercových ústach – a aj prekladateľ, ktorého neobmedzujú vlastné limity, musí myslieť pri svojej práci na limity divákov.

Viem si teda predstaviť, že mladý Pavol Dobšinský v skutočnosti nebol až taký prudérny, ako sa javí zo svojho prekladu. Predsa však prudérny, aj keď len z ohľaduplnosti, do istej miery bol.

A tu sa neubránime myšlienke, ako by asi pochodili slovenské ľudové rozprávky, keby sa na ich kompletnú redakciu podobral tento mladý muž. Pravdepodobne mnohé slová či pasáže by sa nám zachovali iba v zjemnenej podobe a viaceré motívy či dokonca celé rozprávky by celkom zmizli.

Našťastie sa to nestalo – tá grandiózna úloha si totiž počkala až na zrelého Dobšinského.

2 **CEZ ROZPRÁVKY**

Príbeh, ktorý navždy zviazal osobnosť Pavla Dobšinského so slovenskými ľudovými rozprávkami, je všeobecne známy. Začína sa už v mladosti v rokoch 1850–1852, keď bol tajomníkom Samuela Reussa v Revúcej. Niet pochýb, že práve

tu sa aj on nainfikoval zberateľskou vášňou. Ved' aj on musel pri prvom vstupe do malej miestnosti, v ktorej Samuel Reuss a jeho synovia zhromažďovali výsledky svojho zberateľského úsilia, pociťiť to, čo pociťila Božena Němcová – že sa v tej komore skrýva poklad.

Bol možno i priamym svedkom ne-

úspešných pokusov Boženy Němcovej dostať sa k tomuto pokladu. Reussovci neboli totiž takí galantní ako Ján Francisci, ktorý jej venoval svoju roku 1845 vydanú knihu *Slovenskje povesti*, nech si s ňou robí, čo chce. Reussovci jej zo svojho pokladu pustili len nejakých deväť rozprávok a neskôr – ako sa Božena Němcová poťažovala v liste Zechenterovi – jej vôbec neodpovedali na listy.

To Pavol Dobšinský bol neskôr k Němcovej galantnejší: pustil si ju až do archívu. Smieme tak usudzovať podľa rozprávky o Martinkovi Klingášovi: takto ho nazval Dobšinský v záverečnej redakcii, v ktorej zjednocoval rôzne varianty. U Němcovej sa však táto postava volá Martinko Kinkaš – teda presne tak, ako vo verzii, ktorá sa zachovala iba v rukopise v Dobšinského archíve.

Dobšinský teda zažil a muselo sa ho bytostne dotýkať všetko, čo súviselo s rozprávkou v tom čase, keď záujem o ňu vrcholil v rôznych európskych kultúrach (a našich predkov zdobí, že sa usilovali nezaostávať).

Určite mu prešli cez srdce i tie nádeje, ktoré vzbudzovala Božena Němcová, keď sľubovala, že rozprávky, ktoré si odváža, vyjdú v Prahe po slovensky – a určite mu prešlo cez srdce i to sklamanie, keď potom v rokoch 1857 – 1858 vyšli *Slovenské pohádky a pověsti* v desiatich zošitoch po česky.

Čo iné sa však dalo čakať? Nepraktická Božena Němcová mohla myslieť svoje sľuby úprimne, no vydavateľ, ktorého – na rozdiel od svojich slovenských priateľov – ona v Prahe našla, bol zrejme praktickejší človek a iste sa jej spýtal:

„Paní Boženo, a kto to bude ve slovenštině číst?“

Boženě Němcovej sa podarilo uhráť, že v slovenčine ostali aspoň dialógy.

Sklamanie však bolo inšpirujúce a onedlho, v rokoch 1858 – 1861, sa podarilo vydať šesť zošitov *Slovenských povestí* v Rožňave a Banskej Štiavnici.

Vydal ich – ako inak – Pavol Dobšinský v spolupráci s Augustom Horislavom Škultétym.

Bola to však ešte len medzihra, najväčšia úloha stále čakala na svoje zvládnutie. Splniť sa mu ju podarilo dva roky pred smrťou. V rokoch 1880 – 1883 vydal Pavol Dobšinský vlastným nákladom *Prostonárodní slovenské povesti* – 90 rozprávok na 768 stranách. Toto dieľo urobilo z neho slovenského Homéra.

Keďže som sa zhodou okolností ocitol v jeho šlapajach aj po druhý raz – teda nielen ako prekladateľ *Hamleta*, ale aj ako autor *Veľkej knihy slovenských rozprávok* – mal som i ja príležitosť dôkladne precítiť ten príbeh. Uvedomil som si, že úloha, ktorú si Dobšinský zamienil splniť, skrývala v sebe niekoľko úloh odrazu.

Išlo najmä o dve úlohy: zachovať a na primeranej literárnej úrovni podať.

Úlohy zdanlivo si neprotirečiace, no v skutočnosti dobre zlučiteľné len pre človeka, ktorý na to má dostatok folkloristickej pokory i vycibreného literárneho vkusu. Zrelý Dobšinský mal oboje. Jeho folkloristická pokora sa prejavuje v tom, že pri všetkých rozprávkach uvádza mená podávateľov. Jeho literárny vkus v tom, že dokáže vybrať spomedzi rôznych podaní tej istej rozprávky to najlepšie alebo dokonca to najlepšie z rôznych podaní vlastnoručne urobiť.

Apropo, prudéria.

Ak sa mladý Dobšinský – prekladateľ *Hamleta* – ešte obmedzoval akýmisi mravnostnými ohľadmi, zrelý Dobšinský sa nimi už neobmedzuje. I tu sa prejavuje jeho dobrý vkus a folkloristická pokora: oboje mu velí istých vecí sa nedotýkať. Ak sú esteticky pôsobivé a ak sú pre slovenskú rozprávku charakteristické, čo tam po tom, že prudérnu dušu pobúria.

Pekným príkladom je rozprávka *Žuro trulo*, ktorú podávajú Franko Kubových z Turca a Zuzana Mydielková z Lipto-

va. Niet pochyb, že ide o jednu z verzií rozprávky *O hlúpom Janovi*, ktorej stopa vedie k bratom Grimmovcom. Známa scéna, keď hlúpy Jano priviaže svoju nevestu v chlieve a namiesto s nevestou si ľahne na pec s kozou, sa (aj po Dobšinského pravdepodobnej redakcii) odvíja takto:

„Mamo, mamo,“ volá z tej pece, „či to nevesty bývajú chlpaté?“

A mat, čo bola i namrzená i zamyslená, nepriam počula a rozumela, čo volá, nuž odpovedala:

„Také, také, len čuš a spi!“

O chvíľku Ďuro volá zasa:

„Mamo, mamo, či to aj vám boli rohy narástli, keď ste sa boli vydali?“

„Boli, boli!“ odpovedala matka ešte vždy ako prv.

Zrelý Dobšinský už dobre vedel, že rozprávka nebola pôvodne žánrom určeným na pobavenie detí (tak ako my vieme, že nebolo pre slovenskú ľudovú rozprávku šťastím, ak sa takým žánrom neskôr stala). Ba ktovie, či to zrelý Dobšinský nevedel lepšie než bratia Grimmovci – motív, na ktorom sme sa pobavili pred chvíľou, by sme v ich podaní rozprávky o hlúpom Janovi hľadali márne.

Nuž, a bola tu ešte jedna úloha: prinavrátiť do slovenčiny to, čo Božena Němcová počestila. Aj tu Dobšinský odviezol dobrú a vôbec nie iba mechanicky urobenú prácu. Jeden príklad za všetky: v rozprávke *Vítazko* spomína Němcová „ptáka pelikána“. Dobšinský z neho urobil „vtáka velikána“. S jemným zmyslom pre slovnú hru ostal k Němcovej podaniu zdvorilo pietny a zároveň sa od neho vzdialil.

Akým jasnozrivým zámerom bolo toto prinavracanie, to vidíme najmä dnes. Slovenské rozprávky v podaní Boženy Němcovej majú v českom kontexte pozoruhodný osud – ich posledným prerozprávatelom sa stal veľký český básnik a laureát Nobelovej ceny Jaroslav Sei-

fert. Prirodzene, Seifert nezamlčal svoju predchodkyňu, s úctou sa k nej prihlásil – zamlčaní však už zostali predchodcovia predchodkyne.

To, čo preniesla Božena Němcová do českej literatúry, žije dnes ako jej iminentná súčasť. Nebyť Dobšinského, možno by sa to do slovenskej literatúry už nikdy nevrátilo.

3 CEZ KOREŠPONDENCIU

Tretí pohľad na Pavla Dobšinského nám umožňuje jeho korešpondencia s básnikom Jánom Botto. Ich rýdze priateľstvo, ktoré patrí medzi najkrajšie kapitoly slovenskej literárnej histórie, vyrastalo nielen z príbuzných pováh – úlohu v ňom musela hrať aj vzájomná úcta, veď išlo o dve veľké postavy našej literatúry.

Dokazujú to aj *Prostonárodné slovenské povesti*. To, čím do nich prispel Ján Botto, predstavuje vrcholnú literárnu kvalitu. A Pavol Dobšinský o nej vie – aj keď má viac verzií takej rozprávky, ani na okamih nezaváha, komu dať prednosť. Pod rozprávkou *Bračok vtáčok* je napríklad uvedený: *Podali: Samuel Ormis, Ľud. Reuss a P. Dobšinský z Geme- ra; Jonatan Čipka z Malohontu; rozpráva Ján Botto*.

Dáva Bottovmu podaniu prednosť dokonca i pred svojím vlastným! Už sme sa s tým raz stretli – podobne dal pred publikovaním ukážok z vlastného prekladu *Hamleta* Dobšinský prednosť publikovaniu fragmentov z prekladu Michala Bosého. Takéto džentlmenstvo môže však vzbudzovať aj podozrenie: nie je to náhodou džentlmenstvo človeka vedomého si svojho menšieho talentu? Neznačí to jednoducho, že z tých dvoch bol Botto ten tvorivejší?

Na prvý pohľad to tak vyzerá.

Ján Botto bol určite jedným z našich najväčších básnikov. Jeho *Smrť Jánošíkova* je jedným z najväčších básnických

výkonov svojej doby – znesie porovnanie s baladikou ktorejkoľvek vyspelej literatúry.

Naopak, o Dobšinského tvorivosti je možné aj pochybovať. Nedávno som si vypočul, ako si môj priateľ literárny vedec kládol otázku, či nie je Dobšinský precenený – veď vlastne neurobil nič iné, iba dal dohromady slovenský rozprávkový poklad a ani on sám nepopiera, že väčšinu rozprávok vyrozprávali či zachytili iní.

Otázka však takto nestojí. Napokon ani môj priateľ neproblematizuje veľkosť Dobšinského výkonu.

K pravde sa asi priblížime viac, keď povieme, že otázka vlastnej tvorivosti si v prípade Pavla Dobšinského vyžaduje osobitný prístup.

O mnohých zdanlivo pôvodných dielach sa dá povedať, že sú to odvodeniny. A naopak: väčšina Shakespearových hier boli iba adaptácie cudzích textov – a niet väčšieho dramatického básnika.

Špecifický je pojem autorstva aj pri rozprávke. V doslove k *Veľkej knihe rozprávok* som napísal: *„Čokoľvek prevzaté sa stáva znova originálom, ak to prejde ústami geniálneho rozprávača. Aj otázka pôvodnosti slovenskej ľudovej rozprávky bola vďaka ľuďom, o ktorých hovorím, vyriešená suverénnym spôsobom.“* Vztahuje sa to aj na Pavla Dobšinského.

No osobitný prístup k jeho prípadu nás nabáda, aby sme si ešte raz a ešte lepšie všimli jeho povahu. Veď dejiny ľudského myslenia podávajú veľa svedectiev aj o tom, že od zaujímavej „štruktúry duše“ je už iba krôčik k filozofii – ba niekedy ho už ani netreba spraviť. Nijaké vzdelanie ani stovky popísaných strán neurobia z bežného mysliteľa Sokrata. Ale zaujímavá duša, zaujímavý spôsob myslenia a žitia to dokáže – aj keby hneď ten Sokrates nenapísal ani riadok.

Keď sa Pavol Dobšinský v novembri 1860 ženíl v Banskej Štiavnici, nezabudol na svadbu pozvať aj svojho najlepšieho priateľa. Bottovi však akási zaneprázdnenosť zabránila pozvanie prijať a poslal Dobšinskému žartovné ospravedlnenie – vraj keby prišiel, by sa *„celá Štiavnica len žalospevom ozývala“*, pretože on, Botto, by to Dobšinského *„lúčenie sa od krušpánovho venca znišť nemohol“*.

K Dobšinského prvému manželstvu bol osud krutý – žena mu čoskoro zomrela, a tak sa v septembri 1867 oženil po druhý raz, tentoraz s vdovou. Vyženil s ňou aj syna, ktorému bol dobrým otčimom. (Syn sa volal Ján Čajak, vyrástol z neho známy spisovateľ.) Okrem prvej ženy pochoval Dobšinský aj svojho prvého vlastného potomka, a tak vedel, o čom hovorí, keď Jánovi Bottovi – zaprisahanému starému mláďencovi – raz napísal:

„... ožeň sa, hneď máš krštenia a pohreby quantum satis. My alespoň pohyby obyvateľstva tvoríme a zapríčiňujeme; lež vy, starí devani, čože? Veru by si sa už mal oženiť a nenechávať na tie časy, keď potom krštenie a pohreby sotva zapríčiňíš.“

Pod krušpánovým vencom, ktorý spomína, má Botto zrejme na mysli viechu – prezrádza nám to, že kým boli Dobšinský a Botto mláďenci, vedeli družne oceňovať radosti bohémneho života.

No ešte viac než o bohémstve svedčí tón ich korešpondencie o čomsi inom.

Slovenská literatúra môže pokladať za svoje neobyčajné šťastie, že jej rozprávkové bohatstvo zhromaždil a definitívne zachránil práve Pavol Dobšinský, húževnatá osobnosť bez predsudkov, so sokratovskou schopnosťou znášať a chápať všetko, čo prináša život – či už ten skutočný, alebo ten rozprávkový – a so shakespearovským zmyslom pre básnickú krásu.

Živá a mŕtva voda

Pavla Dobšinského

(Chronológia života a diela)

1828

16. marca sa v Slavošovciach evanjelickému učiteľovi Pavlovi Dobšinskému a Zuzane Juliane, rod. Pauerovej, narodil syn Pavol Emanuel. V slavošovskej farskej matrike je v rubrike meno a priezvisko dieťaťa napísané „Paulus Emanuel Dopschinszky“. Ďalších osem detí sa Dobšinským narodilo v Hosúsove (dnes Dlhá Ves), kde Dobšinského otec, ktorého celá rodina nazývala „apovka“, už pôsobil ako ev. kňaz, a potom v Sirku.

1837/38

Po vychodení elementárnej školy v Sirku deväťročný Dobšinský sa stáva žiakom nižšieho gymnázia v Rožňave. Tu si osvojuje základy maďarčiny.

1838/39

V štúdiu pokračuje a v maďarskom jazyku sa zdokonaľuje počas jednoročného pobytu na gymnázium v Miškovci.

1840

2. septembra sa dvanásťročný Dobšinský zapisuje na levočské lýceum. Študuje tu, až na ročnú prestávku 1843/44 pre

„chudobu otcovu“, do roku 1848. Na prešporskú výzvu Jána Francisciho z roku 1842 zbierať ľudovú slovesnosť zareagovali aj študenti levočského lýcea, medzi nimi i Dobšinský.

1845

15. februára vzniká v Levoči Jednota mládeže slovenskej, študentský spolok, v ktorom jeho členovia vyvíjajú literárne i divadelno-ochotnícke aktivity, zbierajú ľudovú slovesnosť, cvičia sa v hudbe i speve. V čase tatrárskeho zhromaždenia v Liptovskom Mikuláši 6. augusta 1845 dochádza k spojeniu obdobných študentských spolkov do Sústavy Jednoty mládeže slovenskej pri školách ev. a. v. v Uhorsku. Dobšinský sa stáva aktívnym členom levočskej Jednoty. Začína zapisovať rozprávky, porekadlá, príslovia a iné žánre ľudovej slovesnosti. Neskôr sa stáva redaktorom rukopisných časopisov Život, Holubica, Sokol, Považie. Uverejňuje v nich ľudovú slovesnosť, ale i preklady z tvorby Byrona, Mickiewicza, Lermontova. Na zberateľskú činnosť levočských študentov má nepochybne akcelerujúci vplyv príchod Jána Francisciho do Levoče v roku 1844 a jeho vydanie prvej zbierky ľudových rozprávok pod názvom Slovenske povesti v roku 1845. V máji 1848 vedie sa vyšetrovanie „tajnej a vlastizradnej“ činnosti Jednoty.

Jeho zavŕšením je uzavretie levočského lýcea 31. mája 1848.

1848

Po zatvorení levočského lýcea sa Dobšinský vracia k rodičom do Sirku. Je chorľavý, má žalúdočné ťažkosti, trápi ho zimnica. Napriek tomu zbiera rozprávky, príslovia, porekadlá, zapisuje obyčaje i piesne. Dôkazom toho je rukopisná „*Sbjerka Dobšinskýho. Slovenskje prostonárodnje povesti*“ a „*Sbjerka Dobšinského II, písaná v Sirku 1848 a 1849*“.

1849

V revolučných rokoch sa Dobšinský, napriek predpokladom, neaktivuje na strane národných síl. V máji 1848 sa stáva vojakom maďarskej, kossúthovskej armády a je odvelený do Petrovaradína. Nešlo o osobné zlyhanie či popretie národných ideálov, ktoré ako študent levočského lýcea vyznával. Z odstupu takmer dvadsiatich rokov sám o tom v časopise Považie píše: „*Ako dvadsiaty rok života doplníš, pod Kossuthom dýchajúci jednotlivec, padol som roku 1849 do vojnopisu. Napred ani ten slúžnodvorský, v jehož okrese som býval, ani ten, v jehož okrese som sa zrodil, nevzali ma do popisu, ač mojich vrsťovníkov mne pred očami popisovali a brali za honvédov. Potom, ako sa stalo, ako nie, sám neviem, predvolal ma slúžny okresu štítnického Kirinyi, že lós padol na mňa, že som už honvédom. Keď som si všetky okolnosti uvážil, ostávala mi voľba len medzi tým: abo ísť za honvéda, abo pustiť sa na útek a otca i rodinu vystaviť vyšetrovaniu, väzneniu, keď okrem toho raz už aj rozkaz k uväzneniu môjho otca ako osvedčeného i so synom Slováka vydaný a len sťažka odvolaný bol. Pre ušetrnenie rodiny nešetril som seba a vyvolil som si prvé.*“ Zaslulhou intríg miestnych maďarónov chorľavý Dobšinský sa dostáva do petrovaradínskej pevnosti, kde je do 7. septembra

1849. V tento deň maďarská posádka vydáva pevnosť cisárskemu vojsku výmenou za osobnú slobodu. Cisársky generál Marmula sľub nedodrží a časť honvédov, medzi nimi aj Dobšinského, preveľuje do rakúskej armády. Cestou z Petrovaradína do Štajerského Hradca, kde cisárske velenie zhromažďuje vojsko pre taliansky front, Dobšinský znova ochorie. Je hospitalizovaný vo vojenskom lazarete, takže do Štajerského Hradca prichádza až 13. februára 1850. Vzápätí je v rámci amnestie prepustený z vojenskej služby. Do Sirku sa vracia 6. apríla 1850.

1850

Po návrate z prezenčnej služby sa zotavuje zo zdĺhavej choroby a pripravuje sa na kandidátsku kňazskú skúšku. 15. novembra ju úspešne skladá v Revúcej u Samuela Reussa, administrátora potisskej superintendencie. Po nej Reuss, prvý zberateľ folklórnej rozprávky, prijíma Dobšinského za svojho tajomníka, čo nepochybne vplýva na prehĺbenie záujmu mladého folkloristu o ľudovú slovesnosť. V tomto čase dvadsaťdvaročný Dobšinský pre gemerských ochotníkov preloží Hamleta. Keďže ochotnícky súbor sa rozpadol skôr, než Dobšinský preklad dokončil, nikdy nedošlo k jeho inscenovaniu.

1850/52

Žije v Revúcej. Podľa monografistu Andreja Melicherčika každodenné povinnosti Reussovho tajomníka, ako aj recidívy choroby mu nedovoľujú aktívnejšie sa zúčastňovať na vzniku novej zbierky rozprávok, ktorú v spolupráci s Augustom Horislavom Škultétym a Jonatanom Dobroslavom Čipkom pripravuje syn Samuela Reussa Ľudovít. V tomto čase však už Dobšinský nevníma rozprávku len ako historický doklad duchovného sveta slovenských predkov. Na rozdiel od Reussovcov vzrušuje ho jej poetická krása, meta-

LUDOVÍT FULLA / Popolvár najväčší na svete

forickosť a symbolickosť, čo spôsobuje, že sa vzdáva od strnulej historickej dokumentárnosti Reussovcov a pristupuje k umeleckej interpretácii autentického folkloristického záznamu. A práve táto skutočnosť, hoci nedeklarovaná, mohla spôsobiť jeho absenciu na pripravovanej zbierke.

1852

Keďže Ludovít Reuss popri kaplánstve postupne preberá aj kompetencie otcovho tajomníka, Dobšinský prijíma ponuku J. M. Hurbana prevziať po smrti Mikuláša Dohnányho post tajomníka Slovenských pohľadov. V polovici júla prichádza do Trnavy, kde sa Slovenské pohľady tlačia od 7. apríla 1852. S jemu príznačnou vehemenciou púšťa sa do budovania expedičnej siete, po krátkom čase však Slovenské pohľady zanikajú (31. augusta). Nový tlačový zákon totiž vyžaduje od vydavate-

ľa vysokú finančnú kauciu a trvalý pobyt v mieste vydávania, čo J. M. Hurban nedokáže splniť. Dobšinský zostáva bez práce. „*Nasledujúce dva mesiace*,“ poznamenáva vo svojom životopise, „*strávil som ešte cestovaním po Nitre, Tekove, Veľkom Hontě a Zvolene a v novembri zase do domu rodičovského som sa navrátil*.“ Po návrate domov sa pokúša získať miesto profesora na lýceu v Levoči. Žiaľ, neúspešne.

1853

Začiatkom roka prijíma ponuku Jána Chalupku, ev. kňaza a významného dramatika, a vo februári prichádza do Brezna za kaplána. Súčasne pôsobí ako katechéta.

1855

3. júla sa stáva ev. farárom v Rožňavskom Bystrom. Keďže v tom čase Ludovít Reuss, znechutený márnym zháňaním finančných prostriedkov, rezignuje na edi-

tovanie pripravovanej zbierky rozprávok, rozhodne sa v tomto projekte pokračovať Dobšinský a A. H. Škultéty. Neskôr 30. mája 1858 Dobšinský svoje rozhodnutie vysvetľuje v liste Jánovi Makovickému takto: „*Náš národ je ešte ten v čítaní, ktorý mliekom kŕmiť treba, aby k záživnejším pokrmom privykol. Povesti držím za to mlieko, ktoré našim Slovákom šmakovať bude a pri ktorom si čítanie vôbec obľúbia a i naďalej k slovenským knihám privyknú.*“

1858

V prvej tretine roka sú niekoľkoročné prípravy na vydanie Slovenských povestí skončené. Finančne na ich vydanie prispel najmä Štefan Marko Daxner, sám zberateľ a upravovateľ. Prvý zväzok zbierky vychádza v Rožňave začiatkom júna. V jeho úvode Dobšinský so Škultétyom interpretujú hodnoty a zmysel ľudovej rozprávky. Druhý zväzok vyšiel na jeseň. V tomto čase sa Dobšinský na odporúčanie Sama Tomášika stáva profesorom novozriadenej Katedry slovenskej reči a literatúry na banskoštiavnickom lýceu. Do Štiavnice prichádza 21. októbra. Jeho týždenný úväzok pozostáva z 8 hodín slovenčiny (jazyk a literatúra), zo 4 hodín nemčiny (jazyk a literatúra), 2 hodín náboženstva a 2 hodín zemepisu. V tomto čase študovalo na lýceu 217 žiakov, z toho 116 slovenskej národnosti. Jeden z Dobšinského študentov, Samuel Medvecký, neskôr spomína: „*Dobšinský bol ako učbár všeobecne ctený a obľúbený. Dosvedčil sa byť veľmi šťastným, rozumným pedagógom. Prednášky mal jadrné, jasné, s mládežou znal zaobchodiť láskave, trpezlivo a až bol i prísny, nedal sa zachvátiť náruživosťou. Vo vyššom gymnáziu držal s mládežou literárny krúžok, kde sa i rečnilo i práce donášali, kritizovali.*“ Popri vyučovaní prijíma Dobšinský i miesto nemeckého kazateľa. Vo voľnom čase pokračuje vo vydávaní Slovenských povestí. Napriek nedostatku fi-

nančných prostriedkov vydáva v Štiavnicí 3. a 4. zväzok, každý v náklade 1000 výtlačkov. Ekonomická návratnosť jeho investície je povážlivo nízka, a tak 5. zväzok, ktorý vychádza na jar 1860, vydáva už len v 600 exemplároch. Šiesty zväzok vyšiel až na jar 1861. Spolu obsahujú Slovenské povesti 64 rozprávok. Zbierka obsahuje podstatnú časť dovtedy zapísaných folklórnych rozprávok a súčasne, ako vyplýva z jej úvodu, je výnimočná i definitívnou rozlukou s Reussovým rozprávkovým historizmom: „*Slovenské povesti sú výtvory prstonárodnej slovenskej poézie, ktorých pôvod a počiatok padá hlboko do časov najprvšieho národného povedomia. A tak ony sú najprvšie kvety poézie jeho vyvinuté, na jarnom slnku obrazotvornosti národa ešte mladého, a znázorňujú nám tú najprvšiu povedomosť národného ducha.*“

1860

Počas svojho učiteľského a kňazského pôsobenia v Banskej Štiavnicí a popri práci na Slovenských povestiach Dobšinský začal 5. mája vydávať „*časopis pre krásne umenie a literatúru*“, *Sokol*. Po zániku Hurbanových Slovenských pohľadov vytvoril tak publikačný priestor pre staršiu (S. Chalupka, A. Sládkovič, J. M. Hurban) i mladšiu generáciu (J. Botto, J. Čajak, L. Kubáni, G. Zechenter). Jeho snahou bolo však vydávať nielen literárny, ale i kultúrno-spoločenský časopis. Preto okrem literárnych príspevkov, ktoré mali „*dýchať hrdosťou a povedomím národným*“, uverejňuje v ňom aj informácie o spoločenskom živote Slovenska. V čase ožiovania maďarských štátoprávných ambícií po prehratej rakúsko-talianskej vojne práve táto koncepcia časopisu sa stretáva s averziou medzi štiavnickou maďarónskou spoločnosťou. V apríli 1861 píše J. M. Hurbánovi, že za uverejnenie Kráľovej básničky ho Štiavničania zažalovali na miestodržiteľskom úrade za šírenie panslavizmu. Eš-

te predtým sa dokonca znížia k tomu, že mu v noci rozbijú obloky, a prinútiť majiteľa domu, v ktorom býva, aby panslávovi a buričovi zrušil prenájom. Vtedy sa už Dobšinský stáva nepohodlným aj vedeniu lýcea. Jeho úväzok je zredukovaný na minimum a navyše musí sa vzdať aj miesta nemeckého kazateľa. Úder však prichádza aj od vlastných. Pre hattalovský jazykový úzus Sokola rozchádza sa s J. Viktorinom a J. Palárikom, traumatizuje ho však najmä nezáujem slovenskej inteligencie o jeho časopis. Aby bol Sokol rentabilný, potreboval by najmenej 400 predplatiteľov, no stálych záujemcov má len dvesto, a aj tento počet sa z čísla na číslo zmenšuje. Sobáš s Paulínou Schmidtovou, pochádzajúcou z neďalekej Hodruše, je chvílkovou náplastou na tieto Dobšinského nezdary. Už o niekoľko mesiacov však píše svojmu najlepšiemu priateľovi Jánovi Bottovi, pre ktorého, ako napísal Vladimír Mináč – bol milý a milovaný – šokujúci list: *„Milý môj priateľ Botto, milý Janko, tak rád by som si s Tebou posedel pri grošovej cigarky, ale moja žena Paulína je opäť chorá... Trápia ju tie strašné suchoty... Odchádza mi pred očami, hoci nežijeme spolu ani rok... Túži po dieťati a ja sa bojím, že ak sa jej túžba naplní, možno ju to zabije... Och, Bože, asi sa v tejto chvíli rúham, ale trápi ma priveľa vecí... Moja druhá láska, moja rozmilá, hoci hrbatá nevesta Banská Štiavnica, ma začína nenávidieť...“*

1861

14. februára umiera vo veku 42 rokov v Drienčanoch priateľ Pavla Dobšinského ev. kňaz Jonatan Dobroslov Čipka, tvorca štúrovskej literatúry pre deti a vynikajúci literárny folklorista. Dobšinský dostáva ponuku drienčanských farníkov stať sa ich kazateľom. V dôsledku zhoršujúcej sa osobnej situácie, ako aj zániku Sokola (15. septembra) Dobšinský túto ponuku prijíma a odchádza aj s chorou, no už te-

hotnou manželkou do jednej z najzapadnutejších farností v Gemeri.

1862

Manželkina choroba rapídne postupuje. Napriek tomu v lete porodí dcéru Olinku. Krstným otcom dievčatka je Ján Botto. Zlatý dukát, ktorý básnik vloží krstňatu do kolisky, má mu priniesť šťastie. Chmáry nad drienčanskou farou však táto šťastná chvíľa nerozoženie. O niekoľko mesiacov, na jeseň, zaznie z drienčanskej zvonice umieračik. Zvoní Pauline Dobšinskej. Dobšinský navyše musí uniesť ďalšiu Jóbovu správu. Jeho dcérka, o ktorú sa bude v Sirku starať Dobšinského matka a sestry, prišla na svet nainfikovaná matkinou tuberkulózou. Dobšinský je v depresii, nedokáže sa sústrediť na tvorivú prácu. Pokračuje však v zbieraní finančných darov na zriaďujúce sa gymnázium v Revúcej. Na jeseň odovzdáva správe školy 15.000 zlatých.

1863

Osobné nešťastie Dobšinského akoby nemalo konca. V máji mu umiera dcéra Olinka. V rozpätí niekoľkých mesiacov stráca dve najdrahšie bytosti. Ľudsky zostáva sám, po zániku Sokola ho však nepochybne poteší správa, že 22. septembra bol zvolený za „výborníka“, člena výboru Matice slovenskej. Mimochodom, zlatý dukát, ktorý do kolisky jeho dcéry vložil Ján Botto, daroval Matici slovenskej. Ostatne je to Ján Botto, ktorému leží na srdci Dobšinského údel. Ako o tom svedčí jeho list, usiluje sa priateľa znova postaviť na nohy. *„Drahý môj Pavol Emanuel, viem, ako veľmi Ťa zronila smrť Tvojej milovanej ženy Paulíny a dcéry Olgy... Olinky, ktorej som bol krstným otcom, a preto chápem Tvoj žal. No nedá mi, aby som Ťa nechal schnúť v smútku! Znovu a znovu Ťa prosím, aby si pozbieral sily a vrátil sa medzi ľudí – k starým priateľom a k práci, ktorá*

Ťa vytrhne z depresie. Milý Pavol Emanuel, teším sa, že sa stretneme pri slávnosti tisícročnej pamiatky pokrstenia Slovákov, kde máš vraj slávnostnú reč. Palko, teším sa, že Ťa objímam...“

Slávnosť, ktorú spomína Botto, sa naozaj uskutočnila. 8. novembra Dobšinský predniesol v Ratkovej reč o historickom význame solúnskych bratov v dejinách nášho kresťanstva. Ešte toho roku vyšla tlačou pod názvom *„Pamiatka pred 1000 rokmi v národe slovenskom uvedené ho kresťanstva.“*

1867

V Liptove umiera Dobšinského spolužiak z levočského lýcea Janko Čajak. Po pár mesiacoch na radu Jána Botta Dobšinský prichádza do Zvolenskej Slatiny, kde žije Adela Čaková, vdova po jeho priateľovi, so štvorročným synčekom, a požiada ju o ruku. Družbom mu je kmotor Ján Botto. Drienčanská fara opäť ožíva ruchom a detskou vravou. O necelý rok sa Dobšinským narodí syn Vladimír (Mirko), potom Ľudko a Ivan Branislav. Radosť z tretieho syna však čoskoro prehlúši umieračik. A pri pohľade na Ľudka, postihnutého ťažkou krivicou, sa Dobšinskému tiež zvieria srdce. Adela je však jeho šťastím, a tak má opäť dôvod pracovať. Intenzívne pokračuje v zbieraní rozprávok, porekadiel, prísloví, povier a obyčajov, v Matici slovenskej organizuje výskumnú folkloristickú činnosť a po večeroch, keď sa už rodina ukladá na odpočinok, postojacky, za vysokým pultom v hosťovskej izbe píše recenzie, správy do Pešťbudínskych vedomostí, no predovšetkým, ako napísal Vladimír Mináč, *„snuje svoje príbehy, neúnavný a nezničiteľný ako hrdinovia týchto príbehov; ešte slovo a ešte krok, a ešte jedna tmavá hora, a ešte jedna beda či bieda – ale teraz si už vydýchneme: Pamodaj šťastia, lavička.“* Vracia sa však aj do svojich študentských rokov v Levoči

a na základe denníkov a zápisníc mládeže *„napísal som časovým poriadkom čo a ako sa dialo s nami a medzi nami, vzdelávajúcimi sa v reči materskej, pestujúcimi medzi sebou povedomie a ducha mládeneckého, národného, slovenského i slovanského, ba vynasnažujúcimi sa city a vedomie nami hýbajúce presádzať hneď i do záhrady ľudu a národa slovenského.“* Deje Jednoty mládeže slovenskej do roku 1848 je významné memoárové dielo, výnimočné svojou výpovednou hodnotou o živote a ideáloch štúrovskej mládeže, napriek tomu v tlačenej podobe dosiaľ nevyšlo. Roku 1972 Matica slovenská vydala len jeho faksimilnú podobu.

1870

Po rokoch sústredenej práce Matica slovenská vydáva prvý zväzok folkloristického *Sborníka slovenských národných piesní, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier*. Jeho prvá časť obsahovala ľudové piesne, druhá pozostávala z rozprávok zapísaných P. Dobšinským, Š. M. Daxnerom, J. Rotaridesom a Š. Rúčkom, v tretej časti boli príslovia a porekadlá zozbierané P. Dobšinským, F. Sasinkom a P. Krupom, štvrtú časť tvorili ľudové hádanky zapísané P. Dobšinským, A. Braxatorisom a F. Sasinkom, v piatej časti boli publikované hry, obyčaje a povery v zápisoch P. Dobšinského, F. Sasinka a A. Truchlého. V Sborníku Dobšinský publikuje štúdiu *Obyčaje, povery a čary určitých dôb, ale rozličných predmetov a úkonov*, ktorá podľa Andreja Melicherčíka, dosiaľ jeho jediného monografistu, *„rozsahom i úplnosťou materiálu patrí medzi popredné národopisné štúdie, ktoré boli napísané o živote a kultúre slovenského ľudu v 19. storočí.“* Cenná je však i jeho *Zbierka slovenských porekadiel a im podružných viet*. V jej úvode Dobšinský vysvetľuje, z čoho vychádzal pri ich zbieraní: *„Nazbieral som ich sčiasťky na poli sku-*

točného pospolitého života, z úst ľudu, načúvajúc a značiac vždy pilne, ako si to sám ľud tú svoju slovenčinu sloví, rečňuje, ohybuje a spleťá v umné, vtipné, krátke a jadrné vety; sčiasťky ale vyberal som ich z prostonárodných piesní a povestí, prebehnúc nakoľko sa mi dalo pozorne dosavadné zbierky rukopisné a tlačou na svetlo vydané.“ Dobšinského záujem o slovenskú jazykovú kultúru dokladá bohatý slovníkový materiál, ktorý pod názvom *Príspevky k slovenskému slovníku – Idioticon* je v archíve Slovenského múzea v Martine.

1871

Na valnom zhromaždení Matice slovenskej je Dobšinský zvolený za redaktora Sborníka. Okamžite začína s prípravou jeho druhého zväzku.

1872

Dobšinský vydáva knihu *Úvahy o slovenských povestiach*, teoretické dielo, v ktorom

zhrnul svoje názory na zmysel, podobu a poslanie ľudových rozprávok. Konceptne vychádzal z názoru, že „prostonárodné povesti“ sú poetickým dokladom národnej identity: „*Povesti sú najprvším dielom mladistvého obrazivého ducha národa, v ňomž zostavil si náuky svojho vlastného názoru i ponímania sveta, spolu i náuky a zásady života, dľa ktorých usporiadal pomery svoje, čiže svoje prvotné, mladistvé národné živobytie.*“ Každodenný život Pavla Dobšinského je v tom čase naplnený prácou a starosťou o zabezpečenie rodiny. Zo svedectva Jána Čajaka, Dobšinského adoptívneho syna, vieme, že vo voľných chvíľach včeláril, záhradníčil, zbieral liečivé bylinky. Rád podnikal výlety do hôr a na salaše. Pre nedostatok finančných prostriedkov, ktoré si dopĺňal prepisovaním pozemkových kníh, sám vyučoval svoje deti, pričom na fare sa vždy našlo miesto pre jednu-dve miestne siroty.

LUDOVÍT FULLA/ Červeňkráľ a Žltovláska

1874

V redakcii Dobšinského vydáva Matica slovenská prvý zošit II. zväzku *Sborníka slovenských národných piesní, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier*. Je v ňom predovšetkým piesňový materiál zaznamenaný P. Dobšinským, J. Kadavým, T. Kolenyiovou, D. Kordošom a M. Hrebendom. V časti „povestí“ je len fragment ľudovej legendy *Mataj* v úprave A. H. Škultétyho. Ďalší avizovaný materiál mal obsahovať druhý zošit. V dôsledku likvidácie Matice slovenskej však už nevyšiel.

1875

Počas levočských štúdií sa Dobšinský spriatelil najmä s Jankom Čajakom, Jánom Bottom a Ludovítom Kubánim. Ako prvý rozpoznal talent svojich „pobratimcov“, povzbudzoval ich a neskôr na ich tvorbu upozorňoval aj iných. Napríklad 22. decembra 1858 píše Jozefovi Viktorinovi: „Konečne mám jedného dobrého priateľa a spolu dobrého románopisca v Gemeri, Ludovíta Kubányho. Ten má viac vydarených rozprávok (romány a novely) v rukopisoch; toho vyzvem, aby Vám z nich poslal, a viem, že Vám vítané budú...“ Sám ako redaktor Sokola Bottovi a Čajakovi uverejní niekoľko básní a Kubánimu prózy Mendík a Pseudo-Zamajski. Po tom, čo si vezme Čajakovu vdovu a vychováva jeho syna, prejaví záujem usporiadať i priateľovu literárnu pozostalosť. Vybavenú náčrtom Čajakovho života, komentármi a vysvetlivkami, vydá ju roku 1875 pod názvom *Básne Janka Čajaka*. Po Čajakovi za tragických okolností umiera roku 1869 Dobšinského druhý priateľ Ludovít Kubáni. Dobšinskému sa dostane do rúk torzo jeho prózy *Suplikant*. Prácu sa rozhodne zachrániť tým, že ju dopíše. Z najbližších priateľov mu zostáva už len Ján Botto. 28. 4. 1880 však ako päťdesiatdvaročný umiera i ten.

Pre Pavla Dobšinského je to jedna z osudových rán.

V polovici 70. rokov Dobšinský uvažuje o pokračovaní vo vydávaní Slovenských povestí. A. H. Škultéty, s ktorým editoval a vydal prvý zväzok, pre relatívny spoločenský nezáujem a z toho vyplývajúce finančné problémy na ďalšiu spoluprácu s Dobšinským rezignuje. Dobšinský sa preto 13. novembra 1874 obracia na Andreja Truchlého, redaktora Orla, s nasledujúcim návrhom: „*Ale čože poviete na toto? Mám Slovenské povesti v rukopise hotové, ešte asi na takú knihu, akú som vydal spolu s Augustom H. Škultéty. Škultéty teraz odstúpil... vydávanie Slovenských povestí ponechal mne samotnému. Je ďaleko od pošty i tlačiarne. Či by sme sa teda spolu nemohli na to dať, že by sme druhú knihu Slovenských povestí po zväzkoch vydali? Ja by som dal hotové, čisté rukopisy pre každý zväzok. Vy by ste obstarali tlač a expedíciu... S čistým výnosom by sme sa delili na rovnaké polovice.*“ Z oznamu a subskripcie na II. zväzok Slovenských povestí v Orle je zrejmé, že A. Truchlý Dobšinského ponuku prijal. A hoci zabezpečenie vydania malo patriť do jeho kompetencie, Dobšinský sa obrátil na Jána Francisciho, správcu Kníhtlačiarskeho spolku v Martine, s prosbou o vydanie zbierky. Dobšinský v tomto prípade šiel naisto, pretože to bol Ján Francisci, kto po stretnutí so Samuelom Reussom v roku 1842 na fare v Revúcej preniesol jeho zberateľské nadšenie na mladú štúrovskú generáciu a stal sa iniciátorom *Prostonárodného zábavníka*, najrozsiahlejšej rukopisnej zbierky folklórnych rozprávok romantickej generácie, bol to on, kto roku 1845 v Levoči vydal prvú knižnú zbierku slovenských ľudových rozprávok pod názvom *Slovenskje Povesti*, a bol to on, ktorý v roku 1871 vydáva v Martine prvú knižnú zbierku rozprávok pre deti pod názvom *Povedky pre slovenské dietky*. Lenže v roku 1875 Fran-

cisci už nie je „romantickým sokolom“, búrlivákom, je podnikateľom. Tentoraz už nie sú rozhodujúce ideály, dôležitý je zisk. A tak píše Dobšinskému, že jeho povesti nemôže vydať, pretože „*by sa nepredávali*“. Dobšinský sa nevzdáva. Je tu ešte stále subskripcia vypísaná Orlom. Spolieha sa na ňu a zrýchľuje záverečnú redakciu rukopisu. Vytriezvenie však prichádza čoskoro. Vo februári 1876 píše Truchlému, že má objednávky len od troch ľudí na 22 výtlačkov. Na drienčanskej zvonici opäť raz zaznie umieračik.

1880

V Martine vychádza Dobšinského národopisná monografia *Prostonárodné obyčaje, poverý a hry slovenské*, ktorá podľa etnológa Andreja Melicherčíka „patrí medzi popredné pramene poznania života a kultúry slovenského ľudu v minulosti.“ Dobšinský v nej zaznamenal a prehľadne utriedil rodinný, spoločenský, kultúrny a hospodársky život dedinského človeka od narodenia až po smrť a súčasne ho doložil bohatým folklórnym materiálom. Na rozdiel od predchádzajúcich etnologických záznamov jeho výskum, i napriek istej idealizácii patriarchálnosti, má znaky odbornej systémovosti. V tomto čase Dobšinský stále intenzívnejšie pociťuje príznaky tuberkulózy hrdla. Na radu lekára by mal prestať s fajčením, Dobšinský sa však tohto zlovyku nedokáže vzdať. V tomto roku začínajú vychádzať *Prostonárodné slovenské povesti*, vrcholná zbierka slovenských ľudových rozprávok, obsahujúca rozprávkové texty všetkých dovtedy vydaných zbierok i nové, dosiaľ nepublikované texty. Po skúsenostiach s nevydaným 2. zväzkom Slovenských povestí Dobšinský ich vydáva vlastným nákladom. Pri ich príprave pracuje s niekoľkými variantmi, finálny – až na niekoľko výnimiek – je výsledkom jeho redakcie. „Jednotlivým ľudovým rozprávkam,“ konštatuje Andrej

Melicherčík, „vtlačil svoju vlastnú tvorivú pečať, a nesú tak všetky znaky jeho autorstva ako upravovateľa.“ Prostonárodné slovenské povesti vyšli v ôsmich zošitoch a obsahovali 90 rozprávok.

1885

Od včasnej jari Dobšinský žije v predtuche smrti. „*Brat môj drahý*,“ píše A. H. Škultétymu, „*už sa k večeru života chýlime a kloníme... U mňa je všetko zapakované v doskovej kisni a v jednom malom balíku... Pri mojej chorľavosti mi roky nedalo pokoj, ako zachrániť pre našich vnukov a pravnukov všetky poklady. Treba ich ukryť pred ľudskou hlúposťou a zlobou! Brat Janoška všetko vezme so sebou na vozík a dopraví to do úkrytu v sakristii jasenovského kostola...*“ 22. októbra hodinu pred polnocou Pavol Dobšinský na drienčanskej fare umiera. Pred smrťou sa z Národných novín dozvedá, že pre panslavizmus vylúčili jeho nevlastného syna Jána Čajaka z teologických štúdií v Bratislave. Dobšinského pochovávajú 25. októbra v Drienčanoch medzi farou a kostolom. Jeho vdova sa presťahuje do Rimavskej Soboty. Gemerský seniorát jej síce priznal podporu 60 zlatých ročne, aby však mohla užiť rodinu, musí ubytovávať študentov tamojšieho gymnázia. Po čase sa presťahuje do rodnej Zvolenskej Slatiny, kde je opatrovníčkou duševne chorej manželky grófa Platiho. Tu ju zastihne ďalšia tragédia. Jej milovaný „krivuliačik“ Ludko ako osemnásťročný umiera. Napokon odchádza aj so synom Vladimírom k Jánovi Čajakovi, ktorý po vylúčení z teologických štúdií stal sa učiteľom medzi vojvodinskými Slovákmi. Kým Ján Čajak na Dolnej zemi pokračuje v kultúrnej misii svojho otca a otčima, Dobšinského vlastný syn „utonul v maďarónstve“. Adela Dobšinská prežila svojho druhého muža o štyridsaťtri rokov. Pochovaná je v Báčskom Petrovci vedľa synov Jána a Vladimíra.

pavol dobšinský

Škrupinový zámok

rozprávka

Bol raz jeden mladý kráľ a ten chodieval každý deň do hory na poľovačku. Na okraji hory býval starý mlynár, ktorý kedysi slúžil u jeho otca a mladého kráľoviča na rukách nosieval. Keď sa mladý kráľ vracal z poľovačky, zakaždým sa u neho zastavil a všetky kúty v mlyne poprezeral. Len jedným oblôčkom, ktorý bol ustavične plátnom zastretý, nesmel ani len nakuknúť.

Dosť sa on mlynára naprosil, aby mu oblôčkom dovolil aspoň nazrieť. Ale mlynár to nikdy nepripustil a oblôčik ešte lepšie pozastieral. Kráľovič raz sedel pri tom oblôčku a mlynára v dome nebolo.

„Raz sa už,“ vraví, „musím dozvedieť, čo za tým oblôčkom je, či je to dobré, či zlé?“

A odostrel oblôčik. V rybníku sa kúpali tri pávie panny – jedna krajšia ako druhá a tá najmladšia, najkrajšia. Skôr ako sa stihol na ne pozrieť, zbadali ho a uleteli preč.

Mladý kráľ sa tváril, akoby sa nič nestalo. Ale starý mlynár hneď o všetkom vedel a pohrozil mladému kráľovi, aby sa neopovážil ešte raz tým oblôčkom nazrieť, lebo seba privedie do nešťastia a tie pávie panny nikdy viac neuvidí.

Od tých čias mladý kráľ na poľovačku nechodil, iba sa doma prechádzal po dvore a neprestajne premýšľal, ako by získal tú najmladšiu páviu pannu. Ako sa tak raz prechádza po dvore, stretne starú vešticu:

„Ej, mladý kráľ, viem ja, čo vám chýba, a keby ste ma chceli vypočuť, dobre by som vám poradila.“

„Čože by si mi ty, stará baba, poradiť mohla?“ odvetil kráľ a odohnal ju preč.

Na druhý deň, ako sa tak prechádza, zasa tá stará baba zastane oproti nemu:

„Ej, mladý kráľ, nože ma vypočujte, veď vám ja dobre poradím!“

„Čo by si ty mne, stará baba, poradiť mohla?“ odbil ju znova.

Na tretí deň sa to zopakovalo.

„Tak už povedz, čo vieš,“ povedal kráľ, „už ma len toľko netráp!“

„Trápia vás tie tri pávie panny, čo sa každý deň v rybníku pri mlyne kúpajú, a vy chcete tú najmladšiu dostať. Urobte toto: prikradnite sa poza vŕby,

čo pri rybníku stoja. V tretej od kraja má tá najmladšia vo vaječnej škru-
pinke ukrytú svoju košieľku. Najprv jej ju vezmite a až potom sa im ukážte! Len
si dajte pozor, aby vás ony prvé nezbadali, lebo by sa už k rybníku viac ne-
vrátili. Ale tú košieľku jej nikdy nedajte! Bez nej sa pred svojou matkou ne-
smie ukázať.“

A tak sa mladý kráľ prikradol poza vŕby k rybníku, z tej tretej od kraja
vzal najmladšej košieľku a až potom sa ukázal. Dve staršie uchytili svoje ko-
šieľky a uleteli preč. Iba tá najmladšia zostala v rybníku.

„Daj mi, daj mi moju košieľku!“ volala naňho z rybníka.

„A veru ti ju nedám, kým mi nesľúbiš, že pôjdeš za mňa.“

„Pôjdem, pôjdem, len mi ju daj!“

„Tu ti tú košieľku nedám, poď so mnou do zámku!“

Nuž tak ona prišla a bola mu ženou. A čo urobil mladý kráľ? Škrupinku
s košieľkou ukryl na spodku truhličky a nikdy jej ju nevydal.

Od tých čias pekne spolu žili, ale to netrvalo dlho. Raz on odišiel na po-
ľovačku a ona prehľadala každý kútik v dome. A veru našla škru-
pinksu z vajca a v nej poskrúcanú svoju košieľku. Práve sa premieňala na pávicu a zbe-
rala sa odletieť, keď dobehol mladý kráľ. Stihla naňho ešte zavolať:

„Hľadaj ma, ak chceš, na zámku z vaječných škru-
pin vystavanom!“

A uletela preč.

S mladým kráľom bolo ani dobre, ani zle. Ani bez ženy nemohol žiť, ani
škrupinový zámok hľadať nemohol.

„Poručeno Bohu,“ rozlúčil sa raz doma, „vy sa tu opatrujte ako viete, ja
idem.“

Vzal si so sebou jedného sluhu a pustili sa do širšieho sveta. Kadiaľ šli, ta-
dial sa vypytovali na škrupinový zámok, ale nikto o ňom nič nevedel. A ani
doteraz by sa to nedozvedeli, keby sa od ľudí neboli dopyčovali o starcovi, čo
býva na skale hlboko v horách. Ak ani on o tom zámku nič nebude vedieť,
potom takého zámku na svete niet, nikdy nebolo, a tá žena ho azda okla-
mala.

Blúdi kráľ, blúdi spolu so sluhom ani vetrík nezaveje, ani vtáčik nepreletí.
Až nakoniec prídu k vysokej skale. Vydriapali sa až hore a ocitli sa pred jas-
kyňou. Býval tam starý veštec, šedivý ako holub, brada do pása.

„Vitajte, deti moje, vitajte,“ riekol veštec, „čo dobré vás ku mne pri-
viedlo?“

„Nuž, tak a tak, o ženu som prišiel a teraz ju hľadám na škrupinovom
zámku,“ rozrozprával sa mladý kráľ.

„Jaj, synáčik môj, na takú cestu ani nepomysli. Lebo ak ti aj poradím a ty
ta prídeš, živý odtiaľ nevyjdeš. Či nevieš, že tým pannám od žiaľu za tou
najmladšou matka umrela? A tak ich zakliala, aby každého, kto k nim príde,
dvojakým spôsobom zo sveta zniesli.“

„Nech už je akokoľvek na svete, ja ta ísť musím,“ povie mladý kráľ, „bez
mojej ženy na svete nechcem žiť, nuž ma len vypravte!“

„Ak je tak, vypravím ťa. Tu máš toto železné a toto medené jabĺčko. Keď
prídeš k železnej hore, zakotúľaj hore vrchom to železné. A keď prídeš k me-
denej, medené. Tak prejdeš. Potom prídete k sklenenému vrchu. Vezmi si to-

to zrkadielko a nazri doň aj so svojím sluhom; dostanete krídla a preletíte. Tam bude škrupinový zámok. Zapýtajte si v ňom nocľah. Ak ťa tvoja žena rada má, pomôže ti a obstojíš. Ak obstojíš, vezmi si ešte toto vajíčko. Rozlúpiš ho, zahodíš do štyroch strán sveta a uvidíš, čo sa stane.“

Mladý kráľ sa pekne poďakoval a šiel pustými horami, rudnými cestami ďalej. Čím viac si mysleli, že prídu k ľuďom, tým viac sa zamotávali v pustých lesoch. Nakoniec prišli k železnej hore.

„V mene Božom, poďme do toho vrchu!“ povedal kráľ a pustil sa rovno hore.

Ale nohy sa im kľžu, a keď spadnú, zaryjú nosom do železnej zeme. Zaduje vietor, lístie padá zo železných stromov a hlavy im prebýja.

„Jaj, Bože, prebože! Takto z nás nič nebude, my tu zahynieme,“ prerečie kráľ a vtom sa mu pošmyknú nohy. Spadne, podrazí sluhu a obaja zletia dolu až na spodok hory. „Tu si, kde si bol, hriešny človek, a dvíhaj sa hore na nohy, kým ešte vládzeš!“

Nejako sa postavili na nohy a – vraví:

„Ešte zjeme ten posledný kúsok chleba, čo máme, a potom, ak máme zahynúť, nech sa tak stane. Nože skúsme ešte raz vyjsť na ten vrch.“

S posledným kúskom chleba vytriasol sluha z kapsy aj železné jablko.

„Aha, pán kráľ, veď ja tu mám ešte toto jablko!“

„Čo za jablko?“

„To železné, od veštca.“

„Sme my ale blázni, takto sa nechať dokrvaviť,“ vraví kráľ, „už sme mohli byť za železným vrchom. Sem ho daj!“

Zakotúlal jablko hore vrchom. Samo od seba letelo hore a cesta pred ním sa otvorila. Ujedajúc z chlebička, len čo prešli, cesta sa zavrela.

Doputovali potom k medenej hore, ktorá bola ešte strmšia ako tá železná. Pustili sa kráčať do vrchu. Za každým krokom padali na nos a lístie, čo vietor zo stromov zrážal, im celkom hlavy poprebíjalo.

„Ej, bude z toho hrom, ak my tu takto kapeme!“ povie pán sluhovi. „Povyhadzuj, čo máš, z tej kapsy, aby ti ľahšie bolo, a tak mi cestu napred rob!“

„Ej, veruže ma to tá kapsa tak dolu ťahá,“ povie sluha, siahne do nej rukou a vyhodí najprv medené jablko. Začalo sa guľať hore vrchom, a kadiaľ šlo, tadiaľ sa pred našimi pútnikmi cesta otvárala a hneď zasa zatvárala.

Tak prešli aj cez medenú horu. Šli ešte, šli, kým neprišli k sklenenému vrchu. Vrch bol hladký ako oko, ani krok sa na ňom nedal urobiť!

„No len, hore sa!“ povie kráľ. Ale aj tu museli za každý krok nosom zaplatiť, a čo aj pár krokov urobili dohora, hneď vzápätí zleteli späť do doliny. Namorili sa, dodrvili sa, že už ani údmi hýbať nemohli.

Po príkoriach všeličo človeka napadne a tu, keď už boli takí doničení, dolámaní, kráľ si spomenul, že mu starý veštec dal zrkadielko, aby mohli preletieť cez sklenený vrch. Z kapsy vybrali zrkadielko, nazreli doň a odrazu narástli obom krídla. Ako dajakým vtákom-ohnivákom. Preleteli cez sklenený vrch ako nič a zosadli až na druhej strane na širokej lúke.

Uprostred lúky stál zámok, biely ako sneh. Sluha ho nevedel dosť vyna-

chváliť, najmä tie gazdiné, čo v ňom bývajú, a zaprisahával sa, že u nich v celej dedine takého pekne obieleného domu niet.

„Obielený? Kdeže!“ povedal mu pán, „veď je z vaječných škrupín vystavaný, preto sa tak belie. Nože poďme k nemu!“

„Ej, to by som rád videl,“ povie sluha, „lebo takého zámku na svete niet.“

„Nože len už poď, nahľadíš sa!“ preriekol pán a ponáhlal sa, čo mu para stačila, len aby tam čím skôr bol. Sluha sa dosť ponáhlal za ním, ale nestačil mu a zaostal ďaleko za pánom.

„Čo je to s tebou, že sa tak vlečieš?“ okríkol ho pán.

„Aj, veď by som šiel,“ hovorí sluha, „ale sa mi nedá. Tie krídla mi vari raz toľké narástli.“

Pán sa obzrie a iba teraz vidí, aké krídla sluha vlečie za chrbtom.

„Preboha, ty škrata, akože si k takým krídlam prišiel?“ osopil sa na neho pán.

„Nuž a vari si vy myslíte, že ich máte menšie?“ odpovie mu sluha.

„Netáraj! Akože by som sa takto mojej milej ukázal?“

„No, ak neveríte, nazrite do toho zrkadielka. Aha! Ešte ho tu mám.“

Mladý kráľ nazrie do zrkadielka, a hľa, on je taká istá škrata ako jeho sluha. Ale v okamihu, ako doň nazrel, odpadli mu krídla. Nazrel potom aj sluha, a jemu odpadli tiež. Hneď sa obom ľahšie dýchalo a pred večerom došli k zámku. Tu sluha videl, že je to veru tak, ako povedal pán: Ten zámok bol z čírych čistých vaječných škrupín vystavaný.

Pred zámkom bola krásna záhrada a prechádzali sa v nej tri paničky, jedna krajšia ako druhá, ale tá najmladšia bola najkrajšia, a to bola žena mladého kráľa. Sluha musel ostať za záhradou a mladý kráľ sa prikradol k chodníčku, kadiaľ tie tri paničky mali ísť. Ukryl sa do ružového kríka a načúval, o čom sa budú rozprávať. Tie dve staršie zle-nedobre na tú najmladšiu, že prečo si dala tú košieľku ukradnúť, lebo od tých čias, ako ich matka zakliala, zle sa im vodí.

„Ale,“ hovorí jedna z nich, „keby ti len prišiel, ten tvoj hlavný muž. Veru mu neodpustíme. Alebo ho otrávime, alebo ho v noci mečom prekoleme.“

Tá najmladšia to už nemohla počúvať, nechala dve staršie sestry ísť, a keď už boli dosť ďaleko, prišla k ružovému kríčku, kde stúlený čupel jej muž. Ako si ružičku z kríka trhala, zazrela ho.

Hneď sa spoznali a dohodli sa, čo budú robiť. Ona mu povedala, aby sa len ukázal, ale aby pri večeri nič nejedol ani nepil. Potom mu dala prsteň, aby si ho v noci na palci skrúcal; nesmie zaspáť, keď ho prídu zabiť. A potom, keď sa všetko dobre skončí, aby ukázal čarovné vajíčko. Ako to povedala, odbehla do zámku a tvárila sa, akoby sa nič nebolo stalo. Mladý kráľ vyhľadal sluha a pobrali sa dnu.

„Ktože ste, či ste vy tuláci?“ opýtali sa ich paničky, keď vošli.

„My sme pútnici, prichádzame zďaleka a prišli sme sa na nocľah opýtať,“ povedal mladý kráľ. „Či by ste nás neprenocovali?“

Hneď sa všetko inakšie zvrstlo. Paničky im kázali zložiť sa a začali pre nich chystať dobrú večeru.

„Ej, aleže nám bude!“ povie sluha pánovi, „tu si pohovieme.“

„Neopováž sa toho jedla ani len dotknúť,“ odpovie pán, „nech by ťa ako núkali. Vedz, že to všetko bude otrávené.“

A tak sa na stôl nosili výborné jedlá, až od nich celý zámok rozvoniaval. Núkali ich až do desiateho razu, ale sluha hľadel na pána, a keď ten nejedol, nejedol ani on. Aj keď im obom slinky tiekli.

Po večeri ich uložili do hodvábnych postelí; na pánov rozkaz musel ísť sluha pod posteľ, čo by si ako rád v mäkkom hovel. Mladý kráľ na tej posteli viac sedel ako ležal a čakal, čo sa bude diať.

Sluha chrápal pod posteľou, ale mladý kráľ v nádeji aj strachu už len bdel, ako bdel, a spočiatku sa mu ani spať nechcelo.

Okolo polnoci zavial vetrík po chyži a mladému kráľovi oťažela hlava, len usnúť a usnúť. A iste by aj bol zaspal, keby si ustavične nebol na palci skrúcal prsteň. A bolo by bývalo po ňom!

Na pravú polnoc sa otvorili dvere a dnu vstúpila najstaršia panička s holým mečom v ruke. Mladému kráľovi prenikol mráz až do kostí. Prišla k posteli a zahlnala sa naňho. Zuby sa mu klepali od strachu – ale tváril sa akoby nič, ani sa len nepohol. Zahlnala sa druhý raz a on znova nič. Zahlnala sa aj tretí raz. Bola by ho už preklala, ale odrazu vyskočil z postele a ukázal jej čarovné vajíčko. Hneď jej meč vypadol z ruky.

Tu on ten meč vzal, vajíčko na štyri kusy rozkrojil a zahodil do štyroch sveta strán. Hneď bolo všetko inak. Jeho žena mu padla okolo hrdla, že už je teraz navždy jeho, a tie dve mu ďakovali za oslobodenie. Tri hory, železná, medená a sklenená, sa tiež odkliali a ráno prichádzali zo všetkých strán odkliati ľudia, aby mladému kráľovi ďakovali za oslobodenie.

Potom už tam bol, tam zostal a jemu tam aj so ženou vždy dobre bolo. A žijú, hádam, až doposiaľ, ak nepomreli.

ZO ŽIVOTA ŠKRIATKOV

Mottom výstavy, ktorú BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, otvorila 14. marca a zatvorí ju 14. septembra 2008, sú slová švédskeho spisovateľa Axela Muntheho: **„Bol som prekvapený, že jestvujú ľudia, ktorí ešte nikdy v živote nevideli škriatkov. Som presvedčený, že tí ľudia nemajú v poriadku zrak!“** Škriatkovia sú maličkí obyvatelia neviditeľných svetov. Vo vzácných prípadoch sa nechajú vidieť, inak sa ľuďom vyhýbajú. Majú svoje vlastné zvyky, potreby, radosti aj starosti. V niečom sú ako my, v niečom sú iní. Priestor výstavy je rozdelený na vstupnú miestnosť venovanú informáciám o výskyte škriatkov na Slovensku a v ostatnom svete. V druhej miestnosti sa nachádza škriatkovský rodostrom zakladateľov slovenského rodu, najvýznamnejší domáci škriatkovia a ich zahraniční príbuzní. V treťom priestore je baňa približujúca prácu škriatkov pod zemou. Štvrtá sála ukazuje škriatkov v prírode. Posledná je venovaná zábavným činnostiam škriatkov. Návštevníci majú možnosť vyskúšať si, ako sa škriatkom žije v podzemnej jaskynke, v domčeku na strome či v kmeni stáročného duba, alebo si zahrať obľúbenú hru **Škriatok, nehnevaj sa!** Umožnili im to Pavel Uher (námet a dramaturgia), Halka Marčeková (scenár) a Martina Matlovičová (výtvarno-priestorové riešenie).

(dv)

dana podracká

Ako sa stať človekom

Interpretácia rozprávky Pavla Dobšinského

Škrupinový zámok

Nad ránom zosadli vrany do dvora a krákali rozprávku. Raz jedna, potom druhá a tretia; po krátkych odmlkách sa rozkrákali v zbore a každá mala svoj part v refréne. Spomenula som si na vrany z Chorého kráľa. Poskladali rozsekané kúsky Jankovho tela vedľa seba a on znova ožil. Akoby hrdina bol zo slov. Skartovaný text stačí správne usporiadať a stane sa človekom.

Príbeh je vynález ľudskosti – s kozmickým presahom. Aj keby bol vyrozprávaný iba do stredu miestnosti, slová sa oddelia od úst a vystúpia do tmy. Ako sa budú oddeľovať od rozprávačových pier, stvorí cestu aj priepasť, stvorí palicu a krídla, a keď sa budú ako sťahovavé vtáky vracieť, zosadnú pred dom, do dvora. Poeov Havran urobil to isté.

Príbeh je ruka vystrčená z tmy do tmy.

Jeden ma fascinuje oddávna: Škrupinový zámok. Čítala som Grimmovcov, Afanasieva, Perraulta aj Hesseho či Andersena, ale žiadny podobný som nenašla. Je jedinečný. Hrdina v ňom nebojuje s drakom, nemusí preľstiť obrov, neve-

die súboje. Nemá nijaké meno a dokonca nemá ani koňa, znamenie inteligencie, prenášajúcej myšlienku z miesta na miesto. Má iba cestu, po ktorej pešo putuje za láskou, a nevie ani o tom, že putuje preto, aby sa stal človekom.

Rovnako dôležité ako umenie rozprávať je umenie počúvať. Lekári tvrdia, že nech by sa telo človeka akokoľvek zranilo, tri kostičky v uchu: kladivko, nákovka a strmienok, zostanú neporušené. Odtiaľ možno pramení viera v záhrobie a jestvovanie iných svetov, pretože mŕtvi počujú ešte niekoľko hodín po smrti. Kladivko, nákovka a strmienok vytvárajú zvukový kanál, prenášajúci ľudský hlas do neznámeho prijímača, akoby aj smrť chcela počúvať príbehy, učupená v mušli labyrintu.

Každé slovo je kozmické.

Možno je podstatou magického myslenia schopnosť prenikať najmenej dvoma, ale v princípe viacerými svetmi odrazu. Celý Odyseus bol pre mňa scénou s lukom. Penelopa dala priniesť ťažké luk a dvanásť sekier. Len Odyseus dokázal priložiť šíp k tetive a prestreliť naraz uchá všetkých dvanástich sekier. Niekeddy som na to nástojčivo musela myslieť – sama v stromoradi či v stĺpovej sieňi. Vždy tá istá otázka: Čo symbolizuje dvanásť uší dvanástich sekier? Dvanásť kmeňov. Dvanásť lunárnych mesiacov.

Dvanásť učeníkov. Dvanásť svetov. Aby bolo všetko pripravené na príchod trinásteho, prichádzajúceho odtiaľ, vracajúceho sa Tam.

Vždy tá istá odpoveď: Každý hrdina je trinásty.

MLYN

Mlyn stojí na rozhraní svetov. Magiky myslíaci duch miluje staré chalupy či mlyny, pretože sú to miesta skryté ako svet, ktorý sa má ešte len narodiť. Je to jedno z autentických miest, kde sa krížia osudové informácie a rozhoduje sa o bytí či nebytí nemluvniatok. Mlyn melie čas. Melie múku Mojžiš s plávajúcim dieťaťom v košíku na vode; melie múku Ježiš s krstiteľnicou v dlani. Kto vojde do mlyna, nielen že sa zamúči; takmer s istotou sa mu stane, že vykročí v ústrety kráľovskému osudu.

Do mlyna konča hory chodievala mladý kráľ na poľovačky. Poľovať značilo vstúpiť medzi mužov. Úlovok bol aktom preukázania vlády nad zvieratami. Mlynár-pestún sa mal stať bytosťou, ktorá rozšíri tento akt aj o preukázanie vlády nad sebou samým.

*Len jedným oblôčkom,
ktorý bol ustavične plátnom zastretý,
nesmel ani len nakuknúť.*

Okienko je na jednej strane zahalené plátnom ako čosi božské, stelesňujúce čistotu, aká musí byť v srdci; na strane druhej zahaľuje dráždivé tajomstvo, zakryté plátenným figovým listom.

Zákaz nakuknúť cez okienko sa vyrovná zákazu jedenia ovocia zo stromu poznania dobrého a zlého, aký obdržali Adam a Eva. Zakázané ovocie najlepšie chutí v raji. Mladý kráľ sa ocitol v blízkosti tajomstva, určeného iba pre neho.

Nazrieť okienkom značí vstúpiť do vlastného, autentického osudu. Mlynár oddaľuje okamih nazretia nie preto, že by mu chcel zabrániť. Oddaľuje ho preto, lebo ešte nenastal správny čas. Mohli by sme sa opýtať, kedy nastane ten správny okamih. A kto o ňom vie? Vie jablko, kedy má odpadnúť jablko, alebo vie jablko, kedy sa stopka oddelí a ono sa skotúľa do mäkkej trávy? Možno obe strany musia trpezlivo čakať na práve ten a žiaden iný okamih, ako to vídavam denne na starom obraze Frederica Leightona Židovská štvrť v Damašku, ktorý mám na zošite: dievča s natiahnutou zásterou stojí pod pomarančovníkom a čaká, kým dozrie pomaranč a spadne jej do lona. Matka stojí opodiaľ a pozerá sa.

Konečne nastane správny okamih. Starý mlynár nie je v mlyne, ale vonku; vnútro mlyna, teda súkromie a intimita chvíle, patria iba mladému kráľovi, ktorý vie, že musí odostrieť oblôčik.

Urobí prvý čin rodiacej sa duše.

POHLAD NA PÁVIE PANNY

Niečo sa stane, keď sa stretneme s niekým neznámym a naše pohľady sa spoja. Iniciácia pohľadom má svoju grációznosť, ale s pohľadom je to ako so zakázaným ovocím. Napríklad pohľad na Mahulienu zlatú pannu, ďalšiu z Dobšinského panenského panteónu, sa musí uskutočniť na trikrát. Najprv sa jej mládenec môže pozrieť po kolená, potom po pás a až nakoniec jej môže pozrieť do očí.

Sú veci, ktoré majú božskú podstatu a nesmieme ich vidieť, pretože za pohľad na ne by sme mohli zaplatiť životom. Neplatí len: Musíte zomrieť, pretože ste ochutnali jablko. Platí aj: Musíš zomrieť, pretože si uvidel.

ĽUDOVÍT FULLA/ Škrupinový zámok

*Skôr ako sa stihol na ne pozrieť,
zbadali ho
a uleteli preč.*

Zákaz prvého pohľadu mladý kráľ neporušil. Pávie panny uleteli skôr, ako by sa bol stihol výmenný pohľad. Bol to však okamih, ktorý osvetlil jeho vnútro. Uvidel kúpajúce sa panny, zahliadol vrby pri brehu a – jas, takmer ako impresionista, ktorý si viac zapamätal dojem ako presné kontúry obrazu.

Na tomto mystériu sa nič nemení. Chlapci sa dívajú na dievčatá, aby prvým obrazom zaplnili *tabulu rasu* v sebe, v nepoznanej oblasti. Ak vylúčime časopisy a filmy s popkultúrou plnou nahoty sexu a násilia, vždy je to nejaký oblôčik, medzierka medzi záclonou a závesom alebo zle zatiahnutý zips na sukni, odhaľujúci zakázaný trojuholník

tela, v ktorom miznú všetky koráby túžob a snov.

Cez fragment tela sa usilujeme uvidieť dušu.

Do Platóna boli nesmrteľní iba bohovia, po Platónovi mohla byť nesmrteľná aj ľudská duša. Pávie perie ako ošatenie nesmrteľných božských bytostí (páv sa zobrazoval aj v súvislosti s narodením Ježiša) je iba „plášťom“, pod ktorým má pávia panna ešte košielku ukrytú v škrupine a škrupinu ukrytú v búlavine vrby. Je teda trojnásobne dobre ukrytá pred pohľadmi všetkých vrátane mladého kráľa. Trojitá stupňovitosť tajomstva, ktoré je tak dobre ukryté, že by sa zaň nemusel hanbiť ani Tutanchamón s troma zlatými rakvami, predznamenáva začiatok majestátneho príbehu. Najprv musí mladý kráľ vidieť páviu pannu v sebe, aby ju mohol uvidieť aj nao-

zaj, a stali sa tak pre seba navzájom zrkadlom jediného pohľadu.

STRETNUTIE S BABICOU

Od okamihu, ako do vnútorného sveta mladého kráľa prenikla ikona páve panny, jeho vonkajší svet sa paradoxne zmenšil. Prestal chodiť na poľovačky a čas trávil chodením po dvore, ktorý z vtáčej perspektívy pripomínal okno otvorené do neba. Do takto ohraničeného dvora je len jeden vchod: z transcendentna. A tento vchod mu celý zastrel obraz najmladšej panny, ktorá sa nasťahovala do jeho mysle. Neschopnosť myslieť na nič iné a chorobný stav tela, ktoré odmieta potravu a fyzicky trpí neprítomnosťou svojej druhej polovice, patrí medzi základné príznaky opojenia láskou.

Alchýmia spájania tela a duše sa začala.

Neprestajne na niekoho myslieť značí prekliesniť sa cez „oddelené“ zákony hmoty a tela: snažiť sa spojiť to, čo je z hmoty, s tým, čo je z ducha, navzájom ich prekrížiť do novej kvality. Pávi chvost symbolizoval premenu nižšej substancie na vyššiu. Kráľ sa prepodstatnieva chodením po dvore a čakaním na chvíľu, keď nájde spôsob, ako sa vrátiť do mlyna a získať najmladšiu pannu.

Sám, v hermeticky uzavretom a zároveň otvorenom priestore, stretáva babicu, starú vešticu, ktorá akoby mu čítala z mysle. Presne vie, čo ho trápi. Mladého kráľa však vyrušuje všetko, čo nie je pávia panna, preto babicu odoženie preč – do tretieho razu. Až vtedy sa dozvie, čo má urobiť, aby si páviu pannu priviedol do zámku.

*Ale tú košielku jej nikdy nedajte!
Bez nej sa pred svojou matkou
nesmie ukázať.*

Prečo sa pávia panna nesmie bez košielky ukázať pred matkou? Nahota a sexualita rodičov bola pre deti tabu. Toto tajomstvo bolo recipročné. Ani rodičia nevedeli takmer nič o sexualite svojich detí. Nahota musela mať košielku, zakrývajúcu figový list počatia, pôrodu aj smrti. Niektoré manželky sa ani pred svojím manželom nevyzliekli z košielky po celý život. A nevyzliekli sa z nej ani samy pred sebou, keď sa kúpali vo vani či dieži.

Úplnú nahotu môže vidieť len Boh.

Vrátiť sa domov bez košielky značilo len jedno: že nahota dcéry bola ukradená bez súhlasu matky a možno aj bez vlastného slobodného rozhodnutia dcéry; v procese zbližovania sa nastal skrat a dcéra nemala možnosť voľby.

Košielka je vo vajičku. Vajce tvarom pripomína semenník. V starých mýtoch boli slnko a mesiac opisované ako zlaté a strieborné nebeské vajcia, ktorých splynutím vznikali svety. Žltko v bielku preto celkom oprávnené pripomína slnko v mesiaci, akt splynutia, pričom sú jedno v druhom a zároveň osve, oddelené plodovou blankou.

Ak sa vajíčko nedá získať prirodzenou cestou, musí byť použitá lešť.

KRÁDEŽ KOŠIELKY

Mladý kráľ sa prikradol k vrbam a košielku ukradol. Košielka je alba, biele rúcho na telo panny, obrus na oltár. Bola to tá najčistejšia a zároveň najzraniteľnejšia súčasť bytosti páve panny. Škrupina s košielkou bola ukrytá vo výklenku vrby. Do bŕtlavých výklenkov vrby sa ukrývali panny, aby tam podstúpili dlhé obdobie sľubu mlčania, ktorým pomohli vyslobodiť svoje sestry alebo bratov. Bŕtlavina pripomína svojím tvarom mandorlu, žiarivú auru okolo celého tela. Výklenky sa neskôr stali sakrálnymi

priestormi vnútri chrámov, kam sa vkladali sochy svätých.

V severských mýtoch ukradne muž tulenej žene kožu a privedie si ju domov, aby jej kožu skryl, čo je obdobou košielky v našej kultúrnej tradícii. Rozdiel je iba v tom, že tulenia žena, keď nájde svoju kožu, ponorí sa do hlbín mora a už sa nevráti.

Krádež košielky je krádežou nahoty, ale aj osobnej slobody. Je krádežou kože, ktorá môže byť na tele naozaj nahá až od chvíle, o ktorej rozhodne duša.

Vidím ju nahú kráčať za mužom; neplače ani sa neusmieva, kráča. Bez košielky sa nemôže ukázať pred matkou ani pred ostatným spoločenstvom, pretože by znevážilo jej prvotnú nahotu a zavrelo ju do klietky hanby.

Poddať sa niekedy znamená viac ako sa vzbúriť.

*Škrupinku s košielkou
ukryl na spodku truhličky
a nikdy jej ju nevydal.*

Na dne truhličky – to je aj: na dne lona, od ktorého má mladý kráľ kľúč. Keď má košielku dobre zamknutú, vracia sa k pôvodnému spôsobu života. Úlohu stať sa z poľovníka milovníkom zvládol len na tretinu; dve zvyšné tretiny bude musieť vyvážiť púťou za láskou.

Len čo muž odišiel poľovať, pávia panna, premknutá nepokojom, prehľadala každý kút, len aby našla svoju košielku. Bez nej nebola celistvá, nebola svoja. Okrem toho sa cítila byť vinná, pretože spôsobila traumy, aj keď nie vlastnou vinou, svojej matke, ktorá nevedela, čo sa s ňou stalo.

Môžeme si položiť otázku, čo sa stalo s ikonou pávej panny v duši mladého kráľa. Obraz, ktorý sa vypálil tak hlboko, bol zamknutý na dne truhličky spolu s ukradnutou košielkou. Od okamihu

vypáčenia zámku je znova všetko rozdelené, aj keď už nerozlučiteľne spojené.

Jazero zrodenia sa zatiahlo záclonkou po druhý raz.

ODLIETAJÚCA

Ešte keď bola pávia panna v jazere, prikrytá iba vodou, dva razy prosila: daj mi, daj moju košielku! A dva razy slúbila: pôjdem, pôjdem, len mi ju daj! V predtuche toho, čo sa nakoniec stane, bolo aj v jazyku obsiahnuté biblicky používané zdvojenie slov, čo značí: ako na začiatku, tak aj na konci. Alebo: slúbila som sa ti na začiatku a bude to tak aj na konci. Sú to však hodnoty, ktoré treba nanovo získavať a pozdvihovať dlhou prácou na sebe, počas ktorej sa stávame ľuďmi. V onom: vytrvať a neprestávať v práci na sebe, je obsiahnuté základné pravidlo, ako sa stať človekom.

Každá bohyňa má dve stránky: je v nej vôľa prísť a je v nej aj vôľa odísť. Jednou rukou žehná, druhou žezlo odníma; vždy je v priestore „medzi“. Verná tomu, čo je pozemské, verná tomu, čo je nadpozemské. Cena vyššieho sveta stúpa s príkormi, ktoré treba podstúpiť pri napĺňaní ideálu.

*Hľadaj ma, ak chceš,
na zámku
z vaječných škrupín vystavanom.*

To je posledné volanie, ktoré po sebe zanechala vo chvíli odletu ako panenský žalm. Odlieta, pretože neprijíma povrchné ženstvo, ktoré jej prisúdila patriarchálna kultúra. Cenu toho, čo máme, spoznáваме, až keď to stratíme. Niekedy sa dozvedáme, ako hlboko milujeme, až vtedy, keď sa v nás otvára priepasť. Treba do nej spadnúť, odraziť sa od dna a vzlietnuť.

Keď pávia panna našla svoju košiel-

MARTIN BENKA/ *Chorý kráľ*

ku, ocitla sa pred súmračnou dilemou: mohla truhlicu znova zavrieť a predstierať, že sa nič nestalo. Ale ozajstná láska nepredstiera. Polovičatosť nie je jej doménou. Sloboda vnútri lásky je iba pre tých, čo si ju dokážu vybojovať.

Každý vzlet je pokusom splynúť s pravou bytosťou v zmysle nietzscheovskej myšlienky: ...lebo tvoja pravá bytosť nie je ukrytá hlboko v tebe, ale vznáša sa nad tebou. Dobšinský bol pri spisovaní povestí vždy viac fascinovaný emocionálnym nábojom okolo myšlienky ako samotnou myšlienkou.

Len pre to svetlo, ktoré sála z ideálu.

PUTOVANIE V DVOJICI

Kráčajú pešo, bez koní. Na stretnutie s božským sa musí kráčať pešo, musí sa putovať, pretože putovanie je čin, tvorba, kánon. Kráčanie je bohoslužba (Guardini). Okrem dvoch kráčajúcich ľudských bytostí všetko je neprebudné, nehybné, zrútené samo v sebe ako v archetypálnom sne, z ktorého sa prebúdžeme spotení, so strpnutými prstami na pántoch rána.

Kráčajú, akoby objavovali neobývanú planétu.

*Blúdi kráľ, blúdi spolu so sluhom,
ani vetrík nezaveje,
ani vtáčik nepreletí.*

Keby mladý kráľ kráčal sám, musel by sám seba považovať za prelud. Ale je tu sluha, sluha z mäsa a kostí, z ktorého sa stal najprv pomocník, pomáhajúci prerážať zakliesnenú cestu, ale potom aj spoločník, s ktorým sa dá rozprávať. Dialóg medzi pánom a sluhom je zhmotnením odvekej ľudskej túžby, aby sa Tam, v pred-svetí a zá-svetí všetkých možných svetov, dalo s niekým rozprávať. Aby sa opakovane potvrdzovalo, že slovo nepotrebuje skafander ani kyslíkovú masku. Že Tam nebudeme sami a budeme putovať za tými, ktorých milujeme.

Domovom slova je univerzum.

Priestor prevážil nad časom, nič nedýcha, všetko zmŕtvelo. Každý krok nohou, rukou, srdcom či umom je zaludňovaním nových priestranstiev, ktoré pripomínajú *tabulu rasu* duše. Aby bol čin završený, musí mu predchádzať rozpoznanie seba samého ako nositeľa sve-

ta, jeho rodiacej sa kože, svetielkujúcej v prítomí železného či medeného lesa.

Duch musí kráčať ďalej; nemá na výber. Ak neprejdeš úzkou cestou, ocitneš sa na mŕtvom bode a sám zahynieš. Aj kráčaním cíti pútnik sálanie ideálu a s každým novým krokom pestuje v sebe túžbu po jeho naplnení. Tam, na škrupinovom zámku, sa musí uskutočniť *hieros gamos*, posvätný zväzok. Za účasti mystického *erosu*, ktorý spojí nebo a zem, slnko a mesiac, muža a ženu.

Na niektorých minciach cisára Konštantína sú dva profily: vpredu je sám cisár a za ním, s takmer identickou krivkou tváre *sol invictus*, neporaziteľný boh slnka, nebeský dvojník. Spočiatku bol dvojníkom sluhu pán; teraz sa dvojníkom pána stáva sálajúce svetlo jeho ideálu.

Už bolo zdvojené prosenie pávej pan-ny, aby jej mladý kráľ vrátil košieľku. Teraz je zdvojené putovanie a čoskoro sa ukáže, prečo bola zdvojená aj matkina kliatba.

Najhlbšou schopnosťou duše je zdvojiť srdce.

JASKYŇA

Ako dieťa som v každom brvne pri ceste videla brvno z mŕtveho mesta, z rozprávky Zlatná krajina. Tam boli brvná tri. Sedeli na nich traja päťstoroční starci, strážcovia. Šedivé brady a fúzy mali také dlhé, že zapustili korene do zeme. Brvná, na ktorých sedeli, ohraničovali miesto, kde sa začína nový svet.

Jaskyňa nie je o nič menej slávna. Najprv ju obývali sibylky a veštcovia, neskôr aj filozofi. Obývali ju tí, ktorí žijú na rozhraní fyzického a metafyzického, a aj z toho dôvodu sa stávajú medzicieľom putovania, medzistanicou, kde sa pútnici môžu zastaviť a ubezpečiť sa v tom,

že čo i len jeden človek sa musí nájsť vo všetkých svetoch, aby sa celý chaos putovania dostal do dobrých rúk. Do opatery kozmického poriadku.

Veštcovia sú tretím okom priestoru.

Aj preto sa treba vydriapať hore, na vysokú skalú, kamsi na čelo prevýšenia priestoru, odkiaľ dovidieť do oka minulosti aj do oka budúcnosti, a tretím okom, ktoré je medzi nimi dvoma, obdarovať ducha putujúceho posolstvom, určeným iba pre neho.

Skala je symbol viery v zmysluplnú púť.

*Býval tam starý veštec,
šedivý ako holub,
brada do pása.*

Starí perzskí rozprávači (podľa Roberta Blyho) začínali rozprávanie takto: „Bol kedysi príbeh, ale nebolo nikoho, kto by si ho vypočul, okrem Boha“. Tak žije aj veštec, stred nehybnej krajiny medzi krajinami možného a nemožného, hniezdo orlej mysle, strecha príbehu. Ak k nemu doputuje človek, nemá ho čím pohostiť, nemá nič, iba podivuhodné rady a ešte podivuhodnejšie dary.

A keď znova osamie, stratí sa miesto aj skala, znova nebude nič okrem Boha. Aj v tom je mystické otváranie a zatváranie cesty príbehu. Inak by sa pútnik stal falzifikátom seba samého.

Čo veštec vysloví, to sa stane.

MATKINA KLIATBA

Kliatba je opak žehnania. Matkina kliatba môže byť aj ochranou pred ešte väčším zlom, ktoré sa nenaplnilo. Ochranou pred mužskou sexualitou, ktorá by porušila hierarchiu pozdvihovania pan-ny na ženu a ženy na matku. Košieľka ako rozšírená matkina koža chráni dcéru pred sprznením kvetu.

Iba ľaliu môže spáliť mráz.

Intimita toho, čo sa stalo, zostáva pre matku skrytá. Zakliatie dvoch starších dcér je rozopätím ochranných krídiel nad čistotou všetkých troch dcér. Je to kliatba, krytá najvyššou duchovnou zmenkou: smrťou zo žiaľu.

Panenská krv musí byť obetovaná s matkiným požehnaním (o otcovi nevieme nič); aj preto musia byť matkine kliatby, rovnako ako matkine požehnania, dvojnásobné. Inak by sa poškrvenie dcéry stalo aj poškrvením matky a oboch starších sestier. Na tejto starostlivosti matky o citový a pohlavný život svojich dcér je pozoruhodné aj niečo iné. Musí to tak byť, lebo tak si to žiada zachovanie čistoty celého príbehu, tak si to žiada púť.

*A tak ich zakliala,
aby každého, kto k nim príde,
dvojakým spôsobom zo sveta zniesli.*

Dvojakým spôsobom značí: alebo otráviť, alebo zabiť. Poistiť samotnú kliatbu párovou kliatbou; ak nevyjde jedno, vyjde druhé. Dvojakým spôsobom značí aj: ženskou i mužskou formou, pretože použitie jedu je ženský spôsob usmrtenia a meč je mužský spôsob; zabitie z očí do očí.

Keď je kliatba vyslovená, ráta s láskou ako jej prirodzenou protiváhou, pretože iba ona má moc stáť aj nad kliatbou, a tým ju zrušiť.

Každý muž má v sebe vnútornú ženu. Každá žena má v sebe vnútorného muža. Keď sú milenci dvaja, tak sú vlastne štyria. Tak je završená rovnováha sveta, aby existoval sever aj juh, východ aj západ. Celistvosť mužsko-ženského sveta sa podobá planéte rotujúcej okolo počatia.

Oratórium odovzdanej lásky ozvučuje vesmírny klavichord.

VEŠTCOVE DARY

Povaha darov je vždy symbolická. Má nás učiť myslieť nielen v praktických, ale aj metafyzických kategóriách, v básnických metaforách. Sú veci, ktoré sa dajú presne vysloviť iba v podobenstvách. Aj Dobšinský nás učí, že „magický duch predstavuje všetko v obrazoch, do nich oblieka skutočné a čisté myšlienky, čiže učí v symboloch, učí symbolicky“. Inak by dary, ktoré dal veštec našim pútnikom, boli praktické, ako keď matky vypravujú deti do sveta s posúchmi či krčahom vody. Neboli by to dary, fungujúce, napríklad, proti gravitácii.

Naši pútnici dostali štyri dary: železné a medené jabĺčko, zrkadielko a vajíčko. Ale v samotnej povahe týchto darov je obsiahnutá magická podmienka: aby fungovali, musí existovať neviditeľná polarizácia lásky; aj zo strany mladého kráľa, aj zo strany stratenej pávej panny. Táto polarizácia vytvára magnetické pole priťahovania jedného druhým, pole, v ktorom veštcove dary môžu prejať svoju skutočnú moc.

*Ak ťa tvoja žena rada má,
pomôže ti a obstojíš. Ak obstojíš,
vezmi si ešte toto vajíčko.*

Magnetizmus medzi milencami ako by dopredu stvoril takú železnú a medenú horu, taký sklenený vrch, cez ktorý sa bude dať prejsť. Láska hory prenáša, ale ich aj otvára a zatvára ako rany bez jaziev.

Priestor sa stáva milostnou pošvou, ktorou bezbolestne prechádza meč túžby.

Čo to môže byť za vajíčko, pred ktorým treba obstať, ktoré si treba zaslúžiť? Vajíček je predsa tak veľa, podobajú sa jedno na druhé, podobajú sa ako vajce vajcu, je ich veľa ako semena,

obetovanej krvi, ako obetovaných životov v kataklizmách vojen, moru či vyčistenia živlov.

Zázračné vajíčko nie je nič iné ako vajíčko počatia, ktoré odteraz až do chvíle naplnenia bude putovať na dne pútnickej kapsy. Predtým bola na dne truhlice košielka, teraz sa vajíčko ocitlo na dne kapsy a dalo sa do pasívneho pohybu. Je v ňom suma všetkých vajíčok pred ním aj po ňom, je v ňom esencia jedinečnosti každého z nás.

Láska bez vajíčka je ako slnko bez mesiaca.

JABLČKO, GÚLAJÚCE SA DOHORA

Jablko je kozmický symbol. Preto sa ríšske jablko tisícročia udržalo v rukách vládcov ako symbol územnej a kultúrnej celistvosti, ako spomienka na raj.

Všetko na svete sa otáča v smere hodinových ručičiek, doprava vrátane zemegule. Len jedna vec sa krúti proti pohybu zemegule, točí sa smerom doľava, a to je ženské vajíčko v maternici. Možno práve tento protipohyb zabezpečuje oplodnenie, dôsledok ochutnávky jablka.

Veštcove jabĺčka sa vymykajú všetkým zákonom gravitácie; vymrštené jablko padá naspäť dolu, ale veštcovo jablko sa gúľa dohora a ešte aj otvára cestu. Bez takéhoto protizákona by sa cez železný vrch nedalo prejsť.

Železné lístie padalo pútnikom na hlavy; za každým krokom spadli na nos a znova boli pod horou. Mladý kráľ a sluha podliehali zákonu gravitácie, iba jabĺčko nie. Keby nebolo protipohybu, keby nebolo magnetizmu lásky, pasovať sa s horou by znamenalo zahynúť.

Cesta sa otvára tomu, kto je opojný duch. Podľa Nietzscheho je na opojení podstatný pocit vystupňovania sily.

V stave opojenia všetko obohacujeme zo svojej plnosti. Keby sme v sebe boli zahltení prázdnotou, žiadna z ciest by sa neotvorila.

Aj cesta sa otvára iba tomu, kto jej je hodný.

Zakotúlal jablko hore vrchom.

Samo od seba letelo hore

a cesta pred ním sa otvorila.

Vďaka opojeniu naši pútnici zabudli aj na to, že majú v kapse jablko. Tvorivé zabúdanie je základným fenoménom osobnostného rastu. Ako keď semenom musí odumrieť, aby mohlo rásť. Zážitok, ktorý nás poznamenal, má tendenciu hrať sa s nami, s duchom v duchu, na skrývačku. Nanovo ho chytiť a vytiahnuť ho z úkrytu na svetlo značí prejsť nielen horou, ale aj: dostať sa do vyššieho levelu.

Tak ako žena zabudne po pôrode na pôrodné bolesti a prehupne sa do vyššej fázy svojho materstva, rastieme vďaka skúsenosti, na ktorú sme zabudli. Skúsenosť nás mnohonásobne presahuje, aj preto zabúdame. Správame sa, akoby sme nevideli a nevedeli, hoci ju máme priamo pred nosom, hoci je jablko poznania v kapse.

Skúsenosť nespí. Čaká, kým my precitneme, aby sa ona začala zviditeľňovať a voviedla nás do novej skutočnosti, potrebnej pre náš rast.

Každý nesie na svojom chrbte Jakubov rebrík.

Vrch je prirodzená miera prevýšenia. Postaviť na ňom svätyňu možno značiť nechať sa pokoriť horou, jej železnou vôľou, nechať sa nespočetnekrát zraziť na nos a znova sa postaviť, aby sama hora spoznala, že pútnik je povýšenia hodný.

Veď zdolal ako alpinista prvú horu svojho sveta.

ZATVORENIE CESTY

Blúdiaci pútnici idú jedinou možnou a zároveň správnou cestou. Sami sú cesta, po ktorej kráčame s nimi, zvedaví na každú zákrutu. Otváranie a zatváranie cesty je ako vlastnenie PIN-kódu od nedobytného trezoru. Vlúdi sa chybička a zostane nedobytný naďalej. Podobá sa to na magickú formulku z Tisíc a jednej noci, z rozprávky Alibaba a štyridsať lúpežníkov. Sezam, otvor sa! Tam bol PIN kódom sezam, tu sa PIN-kódom stalo železné jablko, otvárajúce a zatvárajúce cestu ako zips. A predsa to s tým osobným identifikačným číslom nie je také jednoduché ako so zipsom.

Rozprávkový PIN-kód má jednu podmienku: je vyhradený iba pre čistých. Nečistý neprejde. Zlyhá alebo sa utopí v mori závesti a zahynie. Zbabelo sa vráti. Niekedy sa nám naši pútnici môžu zdať prihlúpli a naivní, keď sa s rovnakou vervou nanovo púšťajú do kopca, akoby zabudli, že pred chvíľou z neho spadli. Hlavy majú doráňané do krvi; kovové lístie sa neudrží na čele tak ľahko ako vavrín. A predsa je to vavrín – pod nohami.

Nevkročíš dvakrát do tej istej rieky (Hérakleitos); a nevkročíš dvakrát ani na tú istú cestu. Každá cesta je neopakovateľným vzorcom, hoci sa zdá, že všetky sa na seba podobajú ako vajce vajcu, akoby ciest bolo bezpočet.

Vždy je len jedna cesta.

*Ujedajúc z chlebička,
len čo prešli,
cesta sa zavrela.*

Kto má sen, má striedku a postačí mu kôročka na prežitie. Postačí mu úplné minimum, lebo maximum sa stalo jeho cieľom. Aby sa z rudy vytavilo zlato, treba sa stať tavičom priamo za pocho-

du, rukami aj nohami vkročiť na strastiplnú cestu, prejsť železnou a medenou horou.

Dalo by sa teda povedať: ujedajúc z chlebička sna, len čo prešli, cesta sa zavrela.

Napriek tomu, že železo bolo „novým“ kovom, pokladalo sa za nečisté; oltár sa nesmel okovať železom (Joz 8,31). Cesta pútnikov akoby sa začínala v nových časoch, ale vracia sa k časom minulým. Putujúc dopredu, akoby zároveň putovali pospiatky, od železa k medi, ktorá bola najstarším úžitkovým kovom ľudstva používaným aj na sakrálné účely. Z nej mohli byť vyrobené posvätné predmety, z nej mohla byť kupola svätostánku, ktorá sa podobala zlatu a bola vodivejšia ako železo. A to, čo je vodivé, je paralelkou ducha.

Otváranie a zatváranie cesty je v neposlednom rade aj otváraním a zatváraním pošvy. Pošva je normálne uzavretá, jej steny sa dotýkajú; pri akte sa otvorí a rozšíri, po akte sa znova zavrie. Je *topos* vchodu pre život aj pre smrť, veď podľa najstarších povier sa všetci vraciame do lona matky, do lona zeme.

Možno nededíme len gény, ale aj morfické polia, to značí: územia snov. Dospievajúci potomok postupne prechádza územím snov svojich predkov vo svojich vlastných snoch a preberá na seba nielen poznatky z kolektívnej pamäti rodu, ale aj spoločenstva. Prejsť týmito poľami, precítiť ich, zhmotniť ich vo svojich predstavách, nechať sa nimi poznačiť – aj toto všetko značí stať sa človekom.

Úzkou pipetou hrdla úžasu vydestilovať sen.

ZRKADIELKO

Spomínam si na detskú hru v tráve. Z ohybnej stonky sme si jednoduchou

EUDOVÍT FULLA/ *Vintalko*

slučkou urobili rám a vložili ho do úst. Úlohou bolo natiahnuť do rámu slinu a stvoriť zrkadielko. Komu sa to podarilo, referoval, čo sa v zrkadielku zrkadlí. Najdôležitejšie bolo uvidieť niečo, čo má krídla. Potom sa mohla začať hra: Letí, letí, všetko letí, čo má krídla, všetko letí – odpútať sa značí urobiť skok. Skok cez oheň. Skok cez medvediu kožu. Skok do výšky.

Skok z magického do magického.

Trampolína srdca v zrkadielku z panenskej blanky. Čo si zrkadlíš? Možno aj preto sa chlapci hru na zrkadielko nehrávali. Zdala sa im príliš dievčenská. Ved' aj bola. Natiahnutá slina hovorila o všetkom, čo sme nepoznali. Pridali sa až k lietaniu.

Aby naši pútnici preleteli cez sklenný vrch, potrebovali nazrieť do zrkadiel-

ka. Toto mužské použitie zrkadielka, aby im obom narástli krídla, je jedno z najtajomnejších miest rozprávky.

*Z kapsy vybrali zrkadielko,
nazreli doň
a odrazu narástli obom krídla.*

Sklo bolo cenené ako zlato; aj preto bolo nebeské mesto zo skla (Zj21,18). Zrkadlo neznačilo len priezračnosť a čistotu (nečistým sa zrkadlo zakalí), ale aj nepriamosť ľudského poznávania cez zrkadenie Slova (Jk1,23). Nepriamosť v tom zmysle, že ľudská vôľa nestačí. Musí to chcieť aj Božie zrkadlo, v ktorom sa nevidíme, sme iba videní. Sme ustavične prítomní okom okolo nás. Okom, ktoré je zrkadlom, z ducha do duše. Veľké ako šošovka za

mestom, v ktorom sa vynárajú autá za zákrutou.

Ale srdce, shakespearovsky povedané, musí byť biele. Čo sa zrkadlí srdcom, stane sa vznešeným v čine. Vznešenosť sa nedá improvizovať. Preto dokáže letať.

U každého sa to raz začalo. Jedného dňa sa detstvo skončilo. Chlapci na múriku pred školou oslňovali dievčatá zrkadičkami, v ktorých sa odrážali slnečné lúče. Ešte pred zvoneníím bolo treba vbehnúť do tmavej šatne, obuť si prezuvky. S oslepenými očami našmátrať dvere. Aby za zatvorenými očami v triede zostávalo všetko to, čo sa predtým stalo vonku. Nebolo nič dôležitejšie ako to všetko spustiť na jednom vlase na dno srdca. Tam je prístávacia dráha, odkiaľ sa učíme letať.

Bez slepej škvrny oka sa nedá hovoriť o láske.

ŠKRUPINOVÝ ZÁMOK

Niektoré mýty sa začínali takto: Na vodách prvého stvorenia spočíval Duch ako kvočka na vajciach.

Vajce dýcha. Napriek celistvosti škrupiny zárodok vnútri dýcha, a keď narastie do takej miery, že mu hranice škrupiny nestačia, vyzobe sa na svet. Vajce ponechané na slnku znútra vyschne.

Prázdnej vaječnej škrupine sa hovorí výdušok; kto z neho vyfúkol žltok s bielkom, vdýchol a zároveň vydýchol z neho dušu. Prázdna škrupina je niečím viac než len škrupinou. Je pomyselnou schránkou zmluvy medzi mužom a ženou, medzi človekom a Bohom. V zmluve je podľa najstarších prameňov prítomný Boh, aj preto sa oplodnenie, tehotenstvo a pôrod spájali s Jeho vôľou, čo značí s Jeho prítomnosťou vo vajci. Zrod života dodnes patrí k tajomstvu Univerza, ktoré je nemé.

V detstve matka odkladala vajcia do

vápenného mlieka, kde sa konzervovali, a preto prestali dýchať. Boli v permanentnom štádiu zmŕtvychvstania, pretože hocikedy sa mohli vybrať a začať s dýchaním. Celé hodiny som dokázala sedieť na stoličke pred päťlitrovým záváracím pohárom a dívať sa, či sa niečo nestane. Čo ak nejaké vajce vypustí bublinu! Čím dlhšie som sa dívala, tým viac sa mi zdalo, že vajcia dýchajú. Podchvilou som volala na matku, aby sa prišla pozrieť, ale medzitým vydýchnutá bublina zmizla vo vápennom mori.

Biela farba sa vyrábala z vaječných škrupín; bielenie domov vápnom bolo nielen dezinfekciou a vpúšťaním bieleho svetla – symbolicky bolo aj bielením domu zrodu a domu odchodu, ktorého stredom bola posteľ. Posteľ, na ktorej sa rodilo, milovalo aj umieralo vo vyležanom vajci matraca. Vybielený dom bol znakom očakávania života – smrti – života. Spoločenstvo vybielených domov sa z výšky podobalo na škrupinový zámok.

„Obielený? Kdeže!“ povedal mu pán, „ved“ je z vaječných škrupín vystavaný, preto sa tak belie.“

V jazyku gréckeho mýtu to bol dom bohyně Artemis (lat. Diana, bohňa lovu), panenskej bohyně a sestry – dvojčata Apolóna, bohyně matky, bohyně plodnosti. Artemis z Efezu volali Veľká. Jej sochy sa vyznačovali množstvom štylizovaných prs, ktoré mali zasýtiť všetkých bielym mliekom. Podľa najnovších výskumov je horná časť jej tela pokrytá množstvom semenníkov, podobajúcich sa ako vajce vajcu. A semeno v starých biblických prekladoch bolo výrazom pre deti, prípadne pre potomstvo.

Odvekým symbolom spojenia muža a ženy bolo vajce. Ich približovanie sa k sebe tak, aby protipohyby mohli sply-

núť, najvýstižnejšie ukazuje tanec. Žena sa, v súlade s pohybom vajíčka v sebe, krúti doľava, a muž sa, vedúc ju v tanci, krúti doprava, aby spolu vytvárali harmóniu, jediný krúživý pohyb.

Žena nosí všetky vajíčka od svojho počatia v sebe. V kapsách ľavého a pravého vaječníka. Nosí so sebou celý škupinový zámok a vajíčko po vajíčku sa otvára a zatvára s každým ďalším lunárnym cyklom. Muž tvorí vodu života – vždy nové a nové semeno. Prebojovať sa k vajíčku a pretrhnúť cieľovú pásku čelom aj hrudou značí vojsť do tajomstva nepoškvrnený a nahý, vždy po prvý raz.

ZHADZOVANIE KRÍDEL

Kedysi som napísala v básni o Štefaníkovom páde lietadla Caproni a. c. 33, v ktorom zahynul, že jedna z verzíí, prečo stroskotalo, bola jeho konštrukcia. Malo o tretinu väčšie krídla ako trup. Aby človek mohol naplniť svoj sen, musí mať o tretinu väčšie krídla ako telo.

Naši pútnici po prelete skleneného vrchu zistili, že majú väčšie krídla ako telo, pretože im prekážali pri chodení. Prvý si to všimol sluha, keď nestihol kráčať za pánom, ktorý sa tak náhlil k škupinovému zámku, že si to vôbec nevšimol. Rozdielom v uvedomení a neuvedomení si krídel na tele je láska. Kto miluje, nevníma nič ako prekážku, dokonca ani premeny vlastného tela. Až keď ho sluha na to upozornil, uvedomil si pán, že vyzerá ako „škrata“, a nechcel sa tak ukázať pred svojou milou. Iba keď lietame, treba mať o tretinu väčšie krídla ako telo.

*Mladý kráľ nazrie do zrkadielka,
a hľa, on je taká istá škrata
ako jeho sluha.*

Najstarším testom lásky je zrkadlo na

vode. Kto v ňom narcisticky vidí iba seba, ten nedovídi na druhého človeka a neuzrie sa v ňom ako v zrkadle. Nazrieť do zrkadla, ktoré krídla dáva aj ich odníma, značí prijímať partnerstvo v láske na dlhé trate, na obdobia hojnosti aj na obdobia strát, na vzlet aj pád. Pokračovať za každých okolností a nikdy s tým neprestať.

Svet zhora vyzerá inak ako naozaj. Z lietadla, ktoré denne prepožičiava krídla pasažierom aeroliniiek, vidieť svet len pri vzlietaní a pri pristávaní. Kým sme na zemi a snívame o lietaní, ideál nás neomylnne vedie k cieľu. Ale keď vzlietneme, tam hore zisťujeme, že ideál zostal na zemi.

Okienko v lietadle vyzerá ako zrkadlo, ktoré nezrkadlí, ukazuje len to, čo je za ním. Vzďaľujúci sa svet. Preto je najkrajšou a najdôležitejšou spomienkou na lietanie pero z krídla, ktorým sa dá písať; atramentom alebo krvou.

Krv zo srdca odtieká preto, aby priťiekla znova.

VSTUP DO ZÁHRADY

Každá záhrada je štylizovaným rajom. Do záhrady pred škupinovým zámkom vstupuje mladý kráľ sám; sluha musel ostať za záhradou, aby *habitus* zjednotenia rozsekol ako plášť. Záhrada je plná nástrah, ktoré sa najprv objavujú v jazyku. Ukrytý v ružovom kríku si mladý kráľ najprv vypočuje rozhovor zakliatych sestier. V rozhovore zakliate sestry vyčítajú najmladšej, že si nechala ukradnúť košieľku a odvtedy sa im zle vodí. Aj tu je zakliatie dôkazom manipulácie myslenia ľudskej bytosti, pretože skutočnosť je celkom iná. Najmladšia pávia panna si košieľku nenechala ukradnúť – bola jej ukradnutá.

Aby satan mohol páchať zlo, potrebuje telo.

Aby zaklätie mohlo fungovať, musí existovať falošné obvinenie, ktoré sa stane presvedčením. Niekedy je presvedčenie nebezpečnejšie ako lož.

Aby zlo napodobnilo ústa proroka, musí byť lož vyslovená. Ale na rozdiel od proroctva, vyslovená lož sa nenaplní.

*Alebo ho otrávime,
alebo ho v noci
mečom prekoleme.*

Zlo poznávame podľa toho, že predstiera a klame. Aj zakliate sestry, práve preto, že sú zakliate, predstierajú radosť z nocľazníkov a s veľkou srdečnosťou ich pozývajú na honosnú večeru, ktorá má byť ich poslednou.

Nie sú paniami vlastnej mysle, správajú sa ako zhyponotizované kliatbou, akoby vykonávali posthypnotické príkazy umierajúcej matky, aby aj kliatba nakoniec zmizla a všetko sa obrodilo v zmŕtvychvstaní. Nespokojné so sebou, nespokojné s najmladšou sestrou, dezoorientované v Komenským definovanom „labyrinte sveta a raji srdca“, navliekajú na šnúru času ľadové korále, ktoré sa nerozpustia a nepremenia sa na slzy, kým kliatba trvá.

Videla som v televíznom šote vykrádačov hniezd. Keď ich chytili, povedali, že to robili pre peniaze a z pomsty. Voči životu, voči svetu.

Mráz preniká až do kostí, keď niet lásky, ktorá by napravila všetko minulé, preniesla to do srdca a pretavila na pohladenie.

Mráz preniká až do kostí, keď zaklätie trvá.

PRSTEŇ BDENIA

Cez prsteň bdenia vidieť ako cez „kútko“ až do odkliatia. Keď najmladšia panna trhá z kríka ružičku, zazrie v ňom

milého, ktorý je tam ukrytý. Trň ruže predznamenáva eros, okamih splynutia s lupeňmi krvi v každom kvete kvitnúceho kríka.

Slnko vrcholí, aby kvety vydali svoju vôňu. Budúci milenci sa ocitli na prahu zázraku, keď budú kvitnúť v každom dotyku.

Obdarovanie mladého kráľa venčekom sa dá v erose chápať aj ako obdarovanie *hymenom*, ako prvé a jediné obdarovanie membránou chvenia strážiaca vchod. „Všet, čo je bez chvení, není pevné“ (Holan). Je to ten najvnútornejší a zároveň najosobnejší dar – prsteň, ktorý keď sa pokrúti na palci, vyháňa smrť za dvere a privoláva lásku.

Podľa Roberta Moora má zamilovaný človek „pozorné vedomie“, to značí, že keď milujeme, sme nielen mimoriadne pozorní k milovanej bytosti, ale celé naše telo sa stáva membránou vnímania nástrah, ktoré by ju mohli ohroziť.

*Potom mu dala prsteň,
aby si ho v noci na palci skrúcal;
nesmie zaspať, keď ho prídu zabiť.*

Sú to zasnuby uprostred vône. A to, čo si povedali medzi sebou, bude až do okamihu úplného odkliatia ich spoločným tajomstvom. Tajomstvom pod ružou, *sub rosa*, ako pod ružami, aké sú vyrezané na spovednici v chráme.

A bude aj pečatou spoločného bozku. V niektorých kultúrach si manželka všetky veci a vzácne predmety, ktoré dostala ako svadobný dar, označila svadobným prsteňom. V našom príbehu si pávia panna označila prsteňom to najvzácnejšie, čo ešte len mala dostať: manžela.

Žijeme v dobe hľadania alternatívnych životných štýlov, keď sa prsteň čistoty či venček panenskosti považuje za anachronizmus. Z poľovníkov a po-

lovníčok sa stali zberatelia lôn a lámači srdc, polygamia sa stala znakom sexuálnej slobody. Fascinujúca už nie je vernosť, ale nekonečná nevera. Ale vernosť je osobné rozhodnutie, za ktorým nie je púšť. Vernosť prináša ruže.

Panenský prsteň čistoty dostane každé dievča ako dar od matky prírody. Telo je tak dômyselne ustrojené, že všetky jeho súčasti môžeme chápať ako metaforu.

Telo je záhrada, ktorá sa končí v nebi.

OTRÁVENÁ HOSTINA

Podľa hebrejských prameňov Boh hovorí do dejín formou tzv. Desiatich slov (Desatora). Démon zakliatia aj tu napodobňuje božské, keď núka otrávenými jedlami očakávaných stolovníkov. Desť ráz ponúknuté jedlo je desať ráz opakované pokušenie porušiť všetky zákazy, prevrátiť Desatoro do zóny tieňov. Lahodné vône pripravených jedál zaplnili všetky chodby a komnaty škripinového zámku. Je to však chabá náhrada vonného kadidla, ktorého vôňa stúpa až k Bohu. Povestné jablko poznania sa premenilo na otrávenú hostinu, plnú hadích jedov.

*Núkali ich až do desiateho razu,
ale sluha hľadel na pána,
a keď ten nejedol, nejedol ani on.*

Po toľkých mesiacoch putovania je rozhodnutie odolať toľkým pokušeniam zároveň aj skúškou. Jedným z najdôležitejších kritérií toho, ako sa stať človekom, je jeho schopnosť znášať utrpenie. Ubrániť sa pokušeniam, ktoré chcú znesvätiť dlhú púť. To, že mladý kráľ odolal spolu so sluhom nástrahám honosného jedla, môže poslúžiť ako dôkaz, že obstál v skúške ovládania svojich

zmyslov. To je sféra, kde sa pri umelom krbe zohrieva démon, krátiaci si chvíľku zapaľovaním výbušných rakiet, po ktorých zostávajú spálené autobusy.

Nepotknúť sa o ne, značí pripravovať ohňostroj Lásky.

POLNOČNÝ VIETOR

Vietor preniká všetkým, pôsobí skryte, bez chceného násilia, preniká do každej škáry a hľadá vajíčko, ktoré vnútri dýcha. Dych vajíčka je najstarší merač času; medzi dvoma nadýchnutiami je jedno vydýchnutie, medzi dvoma životmi je jedna smrť.

Ocitli sme sa na pôde pozemskosti, na pôde smrteľnosti, na pôde života. Do doterajšej nehybnosti, kde sa ani lístok nepohne, ani vtáčik nepreletí, nano vo vstúpil čas zo začiatku príbehu. Polnoc. Stred noci a zároveň sever. Biblický čas na zvestovanie Božieho súdu alebo iné rozhodujúce udalosti určujúce premenu.

Ak doteraz bol mytologický priestor sebestačný a vrchovato naplnený sebou, na to, aby sa mohla uskutočniť ľudská premena, je nevyhnutný čas. Dominantnosť priestoru musí ustúpiť tikajúcim hodinám.

*Okolo polnoci zaviaľ vetrík po chyži
a mladému kráľovi oťažela hlava,
len usnúť a usnúť.*

Polnočný vietor, ako posledné rezíduum kliatby, zaveje tak, akoby rozkladné výpary plynov hľadali posledné útočisko. Mladému kráľovi oťažie hlava, omámený chce zaspáť a na všetky výstrahy zabudnúť. Okolo hlavy mu víri polnočný malstróm. Láska na chvíľu potemnela ako kvet indigovníka. Ale je to jej úloha, nestratiť status pomínutelnosti a zviazať.

Láska je završená, keď je omamnejšia ako mam.

ZAKLIATA SESTRA S MEČOM

Zakliata sestra sa na mladého kráľa tri razy zahнала – a on nič. Dvakrát jej ukázal masku znehybnenia. Tretíkrát by ho bola preklala, keby jej neukázal čarovné vajíčko.

Vajíčko zapôsobilo ako zjavenie. Sňalo z nej kľatbu, nasmerovanú proti životu. Nastal záblesk jasného vedomia. Precitnutie ducha v tele, ktoré si z temnoty prabytia uvedomilo, že aj ono je súčasťou zrodenia, ohnivkom reťaziaceho sa zázraku.

*Bola by ho už preklala,
ale odrazu vyskočil z postele
a ukázal jej čarovné vajíčko.*

Podľa knihy Numeri, keď bolo nariadené sčítanie ľudu, išlo predovšetkým o sčítanie synov súcich na boj. Zakliata sestra s mečom prevzala na seba mužskú rolu, rolu amazonky, ktorá jej nebola vlastná.

Na vysokej škole som sa naučila, že ani posthypnotický príkaz nie je možné vykonať, ak sa s ním zhypnotizovaná osoba vnútorne nestotožní. Kantovský imperatív: hviezdne nebo nado mnou a mravný princíp vo mne, je neprekročiteľný ani v živote, ani v kľatbe. Nedovoľuje nám to ľudský stred. Celistvosť a mravná integrita vnútri sa môžu zachovať aj vtedy, keď sme podľahli dezintegrácii navonok. Žiarivé jadro človečenstva sa zmanipulovať nedá.

Je to tá najzadnejšia hranica, kde môže pôsobiť duch.

MYSTÉRIUM OSLOBODENIA

Delenie vajíčka na štyri časti je ako

delenie buniek, ktoré sa násobia. Bun-ka dostáva jeden genóm od otca, druhý od matky. V informačnej dielni predkov je v okamihu zrodenia zapnutých a vypnutých asi 230 000 možností. Na oplodnenom vajíčku je najtajomnejší proces násobenia delením podľa genetického programu. Za neviditeľnej účasti všetkých predkov genetického reťazca. Je to neviditeľné a zároveň najskutočnejšie bojisko armády, rozprávkovo by sme povedali: vojska podzemného kráľa. Pri každom oplodnení sa otvára kniha osudu, v ktorej sa píše štyrmi písmenami: A, C, G, T. Adenín, cytozín, guanín a tymín, štyrmi bázami kódu DNA.

Kniha genóm sa píše sama. Dlhé a krátke vety predstavujú dlhý a krátky gén. Niektoré pasáže sa opakujú ako refrény. V každom z nás je kniha, ktorá má tisíc zväzkov, a v každom zväzku je tisíc strán textu. To nie je rozprávkové podobenstvo, ale holý fakt.

V každom z nás je text, vinúci sa prázdnotou. Variácia na tú istú tému – ako postaviť telo.

Duch starého hľadá telo.

Duch nového je bez kostí.

*Tu on ten meč vzal,
vajíčko na štyri kusy rozkrojil
a zahodil do štyroch sveta strán.*

Aj meno Boha sa skladá zo štyroch písmen JHVH. Je to iný genóm ako AC-GT. Ani jedno z písmen sa nepodobá. Sme predurčení byť ľuďmi na dlhiej púti, kde má každý možnosť stať sa človekom. Je napísané: „Miloval som ťa odvekou láskou“. (Jr 31,3) Odveká púť za touto metou ide ruka v ruke s odvekou láskou. Keď milujeme, milujeme praláskou, ktorá v nás bola skôr, ako sa naplnila. Preto máme pocit, že bytosť, do ktorej sme sa zamilovali, poznáme dávno; preto to tak bolí, keď ju strácame,

lebo aj ona bola oddávna našou súčasťou.

Ak sa po odkliatí zo všetkých strán sveta hrnú k škrupinovému zámku odkliati ľudia, je to podobenstvo štyroch ramien zástupu predkov, ktorí aj keď sú už dávno mŕtvi, vkladajú svoj podiel do živých, rodiacich sa potomkov.

Videla som to na príprave dedinskej svadby: pečenie koláčov. Škrupiny sa vŕšili na stole a stvorili škrupinový zámok s cukrárkou pri okne, ktorá bola tehotná; chcela si trochu oddýchnuť a pri okne vystrčila spod zástery brucho ako vajce, aby si ho trochu premasírovala: nie je dobré, keď koža popraská. Strie pripomínajú biele hádatká, nechcené obrázky z pozemského raja. Aj do prasknutia napnutá koža chce zostať celistvá.

Keď dávame život, smrť z raja sa tiež pozerá.

No ale ak mladý kráľ s kráľovnou žijú dodnes, ak nepomreli, nech je to obrázkom z ich svadby na škrupinovom zámku.

* * *

Stať sa človekom, stať sa duchovnou bytosťou možno značí začať si s Láskou. Pre Dobšinského bola budúcnosť „panna zlatá“. Ak si mladý kráľ začal s pávou pannou, začal si s budúcnosťou. Nie na povrchu, nie v pololžiach či polovičato, ale bezpodmienečne. Nebol to tragický hrdina, ktorý sa stáva hrdinom preto, že sa nemôže vzdať svojich hodnôt. Bol to hrdina, ktorý k hodnotám musel dospieť.

Raj, záhrada, je zároveň aj záhrobie. Záujem mladého kráľa o najmladšiu dcéru je záujmom predkov o posledný článok dedičného reťazca. Metaforicky povedané, treba sa postarať o tú, ktorá uzatvára rad a nadviazať na ňu ďalším článkom, postarať sa o rod od konca, aj keď v živote to bývalo opačne. Postu-

povalo sa nie od konca, ale od začiatku: najprv sa musela vydať najstaršia, potom stredná a až nakoniec najmladšia dcéra.

Tri dcéry boli podľa Dobšinského troja zjaveniami svetla v prírode: svetla, tepla a rastu. V Škrupinovom zámku sme sa stali svedkami zvláštneho fenoménu: keď sa *eros* spojí s *agapé*, aby sa naplnila „trojjednosť svetla“. Dve staršie sestry z trojice predstavujú svetlo a teplo. Až keď sú ony odkliate, môže sa začať rásť. Tento trojlístok dopĺňa a ochraňuje štvrtá: matka. Ona je ochrankyňou rodu, zodpovednou za toto naplnenie. Ak umrela od žiaľu nad stratenou najmladšou dcérou, akoby sa otvoril poistný ventil na konci reťazca, cez ktorý začal dovnútra prúdiť vzduch. Hrozilo vysychanie nie jedného vajíčka v škrupine, ale celého zámku predkov. Následkom mohlo byť vyhynutie rodu. História bola neraz svedkom vyhynutia slávneho rodu, napríklad Tudorovcov. Na jeho pokračovaní sa potom nemohli podieľať nijakí predkovia. Stratili matricu, prostredníctvom ktorej by sa mohli „poskladať“ na nového kráľa.

V pokore bdiem nad veľkosťou sveta, ktorý sme zdedili.

V bazéne plavárne opakovane pozorujem, ako mladík potápa pod vodu hlavu dievčata, drží ju pod hladinou až do posledného okamihu, keď sa ešte môže nadýchnuť; nakoniec ju vytiahne, ona sa nadýchne a on sa smeje, akoby to bola iba milostná hra. Nerozumiem takejto hre na dýchanie a nedýchanie. Membrána lásky sa musí chvieť neprerušiteľným tónom.

Buďte pozdravený, Pavol Dobšinský. Napriek tomu, že vaše pľúca zaplatili najvyššiu cenu za to, čo nás živí a čo v nás dýcha z duchovných podstát, ešte dýchame.

Ešte.

Mladistvý jubilant

Pracovníci s detskou knihou a ilustráciou na celom svete poznajú Bratislavu podľa značky BIB. Jedným zo zakladateľov tohto podujatia je Dušan Roll, vynikajúci organizátor kultúrnych aktivít nielen slovenských, ale aj mnohých medzinárodných inštitúcií.

Hneď po skončení štúdia začal pracovať vo vydavateľstve Osveta v Martine, neskôr bol manažérom vydavateľstva Mladé letá v Bratislave, kde sa pričínal nielen o edičnú činnosť pre najmenších čitateľov, ale aj o medzinárodnú vydateľskú spoluprácu. Neskôr sa stal riaditeľom štátnej Slovenskej filmovej tvorby (aj tu sa pričínal o vznik viacerých filmov pre deti).

Bol iniciátorom založenia Kruhu priateľov detskej knihy, súčasťou česko-slovenskej sekcie Medzinárodnej únie pre detskú knihu IBBY. Dve volebné obdobia pôsobil ako člen Exekutívy tohto združenia, bol jeho viceprezidentom a neskôr prezidentom IBBY, dve obdobia viedol porotu Ceny H. Ch. Andersen. Zasadal v rôznych medzinárodných po-

rotách v rámci UNESCO – naposledy v roku 2002 v jury súťaže Detská a mládežnícka literatúra v službách tolerance. Napísal a zostavil viac ako dve desiatky kníh a knižných hračiek, ktoré vyšli v mnohých prekladoch do európskych jazykov i japončiny. Je predsedom Občianskeho združenia Umenie pre deti, ktoré spolupracuje s BIBIANOU, medzinárodným domom umenia pre deti. Založil a vedie aj OZ H. Ch. Andersen, ktoré postavilo v roku 2006 pomník (autor sochár Tibor Bártfay) tohto svetového rozprávkara v Bratislave. Bol iniciátorom vzniku koprodukčného spojenia vydavateľstiev strednej a východnej Európy, ktoré od roku 1967 začali vydávať tituly Medzinárodnej série obrázkových kníh pre deti. V sérii vyšlo vyše 50 titulov v 11 jazykoch. Pripravil mnohé vydateľské projekty, ktoré úspešne reprezentovali úroveň slovenskej detskej knihy na medzinárodnom fóre. Od založenia Bienále ilustrácií Bratislava bol jeho generálnym sekretárom, v súčasnosti je predsedom Medzinárodného komitétu BIB.

Tento muž s obdivuhodnou životnou energiou, organizačným talentom sa 28. januára 2008 dožil osemdesiatich rokov. Pri tejto príležitosti chceme mu predovšetkým poďakovať za všetko úsilie, ktoré venoval detskej knihe a ilustrácii, ale aj slovenskej kultúre vôbec. V prvý deň tohto roka prevzal z rúk prezidenta Slovenskej republiky za svoje zásluhy vysoké štátne vyznamenanie – Pribinov kríž II. triedy. Gratulujeme mu a želáme dobré zdravie, silu do ďalších aktivít, rodinnú pohodu a lásku milovaných vnučiek. Ale aj schopných nasledovníkov, ktorí budú pokračovať v ním začatom diele.

Ad multos felicissimosque annos!

PETER ČAČKO

O stope na duši

rozhovor

so **Stanislavom
Muntágom,**
riaditeľom VMS

Jedným z prvých rozhodnutí Matice slovenskej v roku 1863 bola starostlivosť o vydávanie školských kníh. V chápaní jej predstaviteľov boli totiž strategickou disciplínou, ktorá mala zabezpečovať rozvoj národnej kultúry a vzdelanosti. Výsledkom tohto záujmu bola dvojzväzková Slovenská čítanka, ktorá vďaka svojmu zostavovateľovi banskobystrickému profesorovi Emilovi Černému bola viac než len učebnicou. Bola to vynikajúca chrestomatia, ktorá publikovaním umeleckej beletristiky romantickej generácie mala šancu emocionálnejšie ovplyvňovať školskú mládež, než to robila dobová intencionálna literatúra. Mocenské zlikvidovanie Matice znemožnilo zrealizovať ďalšie podobné projekty. Podstatné však je, že obnovená Matica po roku 1919 okamžite nadviazala na vízie svojich predchodcov. Vznikol odbor pre detskú literatúru, začalo vychádzať Slniečko, vznikla edícia Dobré slovo, ktorá začala slovenským deťom programovo sprostredkovať najvýznamnejšie pôvodné aj inonárodné diela. S plnou zodpovednosťou môžem vyhlásiť, že šlo o najvýznamnejšiu edíciu detskej literatúry v prvej polovici 20. storočia. Žiaľ, v 50. rokoch Matica v týchto aktivitách už nepokračovala. Nemohla pokračovať. Vydávanie detskej literatúry sa presunulo do vydavateľstva Mladé letá. Po roku 1989 však Matica, jej vydavateľstvo, opätovne začala prejavovať záujem aj o vydávanie detských kníh. Dnes Vydavateľstvo Matice slovenskej kvantitou i kvalitou svojej produkcie patrí k významným producentom detských kníh. A to je už dostatočný dôvod na rozhovor s jeho riaditeľom Stanislavom Muntágom.

■ Pred časom sme sa v Bibiane zhovárali o vydávaní povestovej literatúry. Projekt Povestovej mapy Slovenska je skutočne ojedinelý. Má význam z estetického i poznávacieho hľadiska. Autori, ktorí doň vstupujú, ho realizujú tak,

aby korešpondoval so súčasnými estetickými trendmi detskej literatúry. Tentoraz by sme sa však radi pozhovárali s vami o detskej literatúre vôbec. Takže, prečo ste sa vo vydavateľstve rozhodli znovu vydávať detské knihy a aké

je ich zastúpenie vo vašej edičnej skladbe?

Ako ste už naznačili v úvode, vydávanie literatúry pre deti a mládež má v Matici slovenskej dávnu a košatú tradíciu, ktorá sa dá datovať od spomínanej Slovenskej čítanky Emila Černého z roku 1864. Počas zlatého veku matičnej vydavateľskej aktivity, v 20., 30. a 40. rokoch minulého storočia, najmä za čias pôsobenia Jozefa Cígera Hronského, bola Matica azda najvýznamnejším vydavateľstvom detskej literatúry na Slovensku. Napríklad v známej edícii *Dobré slovo* vyšlo v rokoch 1930 – 1952 spolu 109 nádherných kníh, zväčša prvých alebo prvých slovenských vydaní z okruhu autorov ako Hronský, L. Ondrejov, J. Horák, M. Rázusová-Martáková, ale i mnohých protagonistov ruskej, poľskej literatúry a pod. Popritom v rokoch 1942 – 1950 vychádzala aj edícia *Knižnica Slniečka*, v ktorej vyšlo spolu vyše 50 knižných výberov a diel jeho autorov. Azda aj na ňu by bolo užitočné nadviazať. Skrátka, je tu silná inšpirácia z minulosti a okrem toho zrejme a plne opodstatnené úsilie súčasnej Matice spoluutvárať kultúrnu a duchovnú budúcnosť národa, čo znamená aj veľkú výzvu budovať v mladšej generácii isté duchovné fundamenty, ktoré budú prispievať k intelektovej a mravnej integrite jednotlivcov i spoločnosti. Čiže aj detské knihy chápeme nie ako obchodný artikel, ale ako dobrých poslov, ktorí majú mladým odovzdať svoj odkaz a zanechať dobrú stopu na ich duši.

■ **Pred sebou mám súpis detských kníh vydaných vo vašom vydavateľstve od roku 1995. V rokoch 1995–1998 ste vydali štyri knihy, každý rok jednu, neskôr sa tento počet začal zvyšovať. V rokoch 2005–2007 ste už vydali do-**

kopy 27 detských titulov. Čo spôsobilo tento nárast?

Od roku 1995, keď som prevzal zodpovednosť za vedenie matičného vydavateľstva, sme hľadali spôsob, ako v neľahkých podmienkach znovu vybudovať tradíciu, ktorá bola na dlhé desaťročia násilne pretrhnutá. Vecne vzaté, nebolo už na čo nadväzovať, bolo treba v zložitých podmienkach, doslova „na kolene“, v permanentnej finančnej núdzi znovu vytvárať vydavateľskú tradíciu detskej literatúry a podobne i niektorých ďalších literárnych oblastí. Vybudovať si určité tvorivé zázemie, fungujúcu sieť vzťahov, vytvárať ekonomickú a odbytovú základňu vydavateľskej činnosti. Zhruba po desaťročí sme začali žať isté, i keď predsa len skromné ovocie tohto úsilia v podobe rastúceho počtu vydaní. Treba povedať, že i vďaka grantovému systému MK SR, v ktorom sa naše edičné projekty detskej literatúry stretali s pochopením i v rokoch, keď bola Matica v ministerskej „nemilosti“. Dôsledne sme rozvíjali niektoré projekty, napríklad spomínanú *Povešťovú mapu Slovenska* alebo *Moravčíkov diptych Veselých potuliek po Slovensku* a po svete. Ako rástol počet úspešných vydaní, prichádzali ďalší autori a prinášali čoraz zaujímavejšie diela.

■ **Ako som už povedal, vašim ťažiskovým edičným projektom sú povesti. V súvislosti s nimi je zaujímavé, že až na Slovenské povesti Jozefa Cígera Hronského, ktoré z rôznych dôvodov majú dominantné postavenie v našej povestovej literatúre pre deti a mládež, nevraciate sa k starším povestovým vydaniam, ale k spolupráci prizývate súčasných autorov. Mám na mysli Štefana Moravčíka, Antona Mareca, Zuzanu Zemaníkovú, Petra Urbana, Zuzanu Kuglerovú, Hanu Koškovú, Jozefa Hin-**

dického, Štefana Meliša a i. Osobne to hodnotím pozitívne, pretože ide o stimuláciu súčasnej tvorby, poskytovanie príležitosti novej generácii autorov, aké je však vaše vysvetlenie?

Chceme sa v Povestovej mape vrátiť aj k ďalším klasikom tohto žánru, ale po istom úspechu niektorých našich kníh sa začali o povesti zaujímať aj druhí a nezdá sa nám zmysluplné, aby sme sa snažili duplikovať to, čo medzitým urobili iní. Niektoré projekty ležia „v šuplíku“, ale zatiaľ uprednostňujeme nové výbery, spracované súčasnými autormi, kým máme na stole zaujímavé rukopisy. Ide o veľmi rôznorodé diela, jeden autor pracuje viac s literárnymi prameňmi, iný sa opiera o autentické zápisky, ktoré odpočúval od rozprávačov, ďalší zase viac o archívne prameňe, drobné noticky v starých kronikách a pod. Autor, ktorý spracuje nejaký región, však zvyčajne dobre pozná a zužitkuje aj motívy, ktoré našli a spracovali jeho predchodcovia, ibaže im dodá vlastnú literárnu tvár. Či lepšiu, alebo horšiu, ako to urobil ktosi pred trebárs storočím, nech posúdia iní. Našu Povestovú mapu nechápeme ako uzavretý projekt, nie je to vedecky presná a úplná zbierka slovenských povestí, zaraďujeme do nej to, čo sa nám zdá v danej situácii zaujímavé a zmysluplné, veď povesti (i rozprávky) boli vždy neuveriteľne tvárny artefakt, ktorý si každý rozprávač pristrohával na svoj obraz, a tým zväčša obohacoval.

■ Popri povestiach sa vo vašich edičných plánoch objavila roku 2005 aj ľudová rozprávka, presnejšie jej literárna úprava. Štýlovo ste začali výberom z Dobšinského *Soľ nad zlato* a hneď nato pokračovali výnimočným literárnym interpretom slovenskej rozprávky Hronským. Potom sa objavila *Sliacke-*

ho Panička v líščej koži, literárne štylizácie Czamblových rozprávkových záznamov, zbierka rozprávkových rekonštrukcií Hovoriaci vtáčik, Hronského Traja hrdinovia a Moravčíkove Záhorácke rozprávky. Pomerne slušná séria, ktorá by mohla byť zárodkom rozprávkovej edície. Budete vo vydávaní tohto žánru pokračovať?

Po takmer desaťročí sústredenej práce na Povestovej mape Slovenska sa nám zdalo, že potrebujeme – my i čitatelia – získať od tejto témy trochu odstup, zmiernili sme povestové tempo a obrátili sme sa viac k rozprávkam. A mali sme azda trochu šťastie, že sme naďabali na vynikajúce projekty. S dielami, ktoré ste spomenuli, sme prišli ako s kožou na preplnený trh, veď po tom, ako sa čitatelia trochu unavili importovanou detskou literatúrou, vrhli sa vydavateľskí giganti na Popolušku slovenskú rozprávku a začali z nej šiť rôzne megaprojekty. Netrúfam si posudzovať kvalitu a úspešnosť jedného, druhého či tretieho, je i taká veľikánska kniha slovenských rozprávok od veľikánskeho vydavateľa, z ktorej som musel prestať môjmu malému synovi čítať v polovici rozprávky a zostatok príbehu dajako doimprovizovať vlastnými slovami. Teraz som šťastný, že sa nám rozrastá kolekcia zaujímavých rozprávkových knížiek, ktoré sú – nazdávam sa – šité na mieru vkusu a chápania súčasných detí, ale pritom nestrácajú svoje odveké tajomstvo, mýtus a silné mravné posolstvo.

■ Vydávaním povestí a folklórnych rozprávok nadväzujete na aktivity, ktoré sú neodmysliteľne spojené s Matcou, s jej úsilím zachovať a kontinuálne udržiavať v obehú slovesnú ľudovú kultúru. Sympatické však je, že sa neuzatvárate ani pred literatúrou tematizujú-

cou súčasné dieťa a jeho svet. Dôkazom toho je jednak kniha Jána Uličianskeho a Petra Palika Rozprávky z palety a jednak próza debutantky Ľubice Suballyovej Klúčik od trinástej komnaty. Ich vydanie je „zhoda okolností“ alebo ide o zámer rozšíriť tematické spektrum pri vydávaní detskej knihy?

Je našou snahou, aby naša detská literatúra stála na niekoľkých silných nohách a všetky aby boli z okruhu pôvodnej slovenskej literatúry. Diela, ktoré ste uviedli, sú predsa len žánrovo odlišné. Rozprávky z palety sú trochu experimentálny projekt, vzišiel z rozhovorov s vynikajúcim ilustrátorom Milošom Koptákom, ktorý s neuveriteľným nasadením a úplne nezištne dláždí mladým talentovaným výtvarníkom cestu do sveta prostredníctvom združenia ASIL. Povedali sme si, prečo neurobiť knihu, kde by výtvarníci sami písali aj ilustrovali to, čo sa im najviac páči. V druhom kroku sme zistili, že predsa len písať by mali spisovatelia, podarilo sa nám priťahnúť do spolupráce vynikajúci tvorivý tandem J. Uličiansky – P. Palik a zrodila sa séria ôsmich fantazijných príbehov, moderných rozprávok, v ktorých dominuje tematika farieb. Vizuál dotvorili ôsmi mladí ilustrátori, každý s trochu osobitým prístupom a s chuťou experimentovať, a grafik Juraj Blaško sa popasoval s neľahkou úlohou stmeliť rôznorodú materiu a vtisnúť dielu jednoliatu tvár. Uvidíme, čo povedia čitatelia.

Klúčik od trinástej komnaty je zase kratučký príbeh zo súčasnosti s nádychom tajomstva a takmer detektívnou zápletkou, aké v zahraničí vychádzajú v obrovských mládežníckych edíciách, vo vysokých nákladoch a oslovujú začínajúcich čitateľov – deti vo veku 8 – 12 rokov. Zdá sa mi, že v tomto žánri nemáme silné diela slovenských tvorcov,

ktoré by dokázali zaujať deti a konkurovať prívalu prekladovej literatúry. Opäť som zvedavý, ako sa ujme naša knižka so zaujímavým ilustračným stvárnením Juraja Martišku. Stručne – máme ambície siahať i na tieto žánre – detskú „fantasy“, príbehy zo súčasnosti i rôzne experimentálne projekty.

■ **Na obálkach vašich kníh sa objavuje značná autorská škála. Dominantné postavenie v nej má však Štefan Moravčík. Dokonca by sa dalo povedať, že tým, čím bol Hronský v Matici v medzivojnovom období, je v terajšej maticnej tvorbe pre deti Moravčík. Čím všetkým nás Majster vašim pričinením prekvapí v najbližšej budúcnosti?**

Som nesmierne rád, že sa k nám Štefan Moravčík obracia s novými projektmi už takmer ako náš „kmeňový“ autor, veď mu to ako šéfredaktorovi literárneho periodika Matice slovenskej aj prislúcha. V tejto súvislosti rád spomeniem novinku z jeho pera: Záhorácke rozprávky, okorenené šťavnatým nárečím už v podnázve „Proč majú prasce ocasy na vrcúľky“. Sám som zvedavý, ako čitatelia prijmú to, čo majster a znalec prostredia i literárnych fines vyfažil z írečitých krajových a dialektových kulís.

■ **Ešte k výtvarnej adjustácii vašich kníh. Zdá sa, že aj v tomto zveľaďujete to, čo vytvoril kedysi Hronský, Rudolf Klačko, redaktor Dobrého slova, a Jaroslav Vodrážka, výtvarný redaktor maticných detských kníh. Niektoré povestové knižky, ale aj iné, majú sugestívnu, esteticky nespochybniteľnú adjustáciu. Navyše opäť tu vystupujete v úlohe iniciátora, pretože poskytujete šancu mladším výtvarníkom. Mená Uchnár, Moravčíková, Martiška, Vančo dokazujú, že mladá generá-**

cia má u vás otvorené dvere. Povedzte, viete ich pred niektorým ilustrátorom aj privrieť?

Otázka vizuálu je večný boj a hľadanie kompromisov medzi rôzne orientovaným vkusom literátov, grafikov, predajcov kníh, čitateľov, možnosťami a zdrojmi... Grafici sa snažia stavať latku umeleckej úrovne ilustrácií čo najvyššie, často do polohy ťažko stráviteľnej pre čitateľov. Neradi počujú, keď tvrdošijne opakujem, že detská ilustrácia je úžitkové umenie, ktoré musí byť šité na mieru prijímateľom, teda deťom, ktoré majú rady názorné umenie s prvkami insity, a rodičom detí, ktorí sú nastavení na istý väčšinový vkus. Kompromis zatiaľ nachádzame v takej polohe, že väčšina našich detských kníh je ilustrovaná trochu náročnejšie, než by bolo primerané z komerčného hľadiska. Čiže uprednostňujeme vyššie postavenú latku na úkor odbytu a tržieb z predaja a pokladáme tak trochu za svoje poslanie vychovávať deti ku kultivovanejšiemu vnímaniu výtvarných diel. Na druhej strane ponúkame realizačný priestor mladým výtvarným talentom. Isteže, sú aj autori, ktorým sme napokon poveda-

li – prepáčte, ale toto by už čitatelia nestrávili.

■ **S knihami pre deti a mládež, ktoré vyšli vo vašom vydavateľstve, si napochytr nespomínam na nejakú negatívnu reakciu kritiky. Ako však vnímajú v Matici túto aktivitu. Môže sa stať, že ju budete redukovať alebo budete pokračovať v ešte intenzívnejšom vydávaní detských kníh než doteraz?**

Túto otázku by ste azda mali radšej položiť vedeniu Matice slovenskej. Skutočnosť je taká, že každý úspešne zrealizovaný edičný projekt, i v detskej literatúre, je pádnym argumentom za ďalší rozvoj tohto vydavateľského diela. Bariéry sú skôr dané zdrojmi – či už ľudskými, alebo finančnými, lebo zatiaľ nedokážeme vydávať ani diela detskej literatúry tak, aby boli rentabilné bez akýchkoľvek dotácií. Čiže o detskej literatúre, nielen u nás, o slovenskej detskej literatúre a jej smerovaní v súčasnosti rozhodujú nielen čitatelia, ale aj meceni – sponzori, grantové systémy. Kiežby rozhodovali dobre a múdro.

Pripravil JÁN DONOVAL

BÁBIKY V BIBIANE

V spolupráci s Rodinným inštitútom v Győri usporiadala BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, od 21. februára do 6. apríla 2008 výstavu BÁBIKY. V Győri už desať rokov organizujú celoštátnu súťaž výrobcov (umelcov, remeselníkov i amatérov) pod názvom Maďarské umelecké bábiky, ktoré sú oblečené v dobových kostýmoch, ľudových krojoch, znázorňujú postavičky z mýtov a báji, z rozprávok, ale i filmových hrdinov a sú vytvorené z najrozličnejších materiálov (porcelán, guma, textil, plst', drevo, keramika, modelovacia hmota, kašírovaný papier). Niektoré bábiky sú na nerozoznanie od deťí na fotografiách. Kurátorkou výstavy bola Zita Keglovich, riaditeľka Zichyho paláca v Győri, kde sa nachádza Múzeum bábik, a výtvarne pri realizácii výstavy spolupracovala Soňa Sadilková. Súčasťou výstavy boli tvorivé dielne, na ktorých si deti vytvárali vlastné bábiky.

zuzana stanislavová

Rozprávky z palety

Pre literatúru je prospešné, ak popri skúsených autoroch (v literatúre pre deti a mládež aj ilustrátoroch) dostanú príležitosť aj začínajúci adepti knižného umenia. Pravdaže, tieto príležitosti závisia okrem iného i od žičlivosti kultúrneho prostredia, ochotného podporiť mladé talenty.

O takomto žičlivom prostredí svedčí knižka *Rozprávky z palety. Osem farebných príbehov* (Vydavateľstvo Matica slovenskej 2007). Skúsený rozprávkár Ján Uličiansky do jej textovej časti pribral debutujúceho Petra Palika, a tak polovica rozprávok je autorským dielom jedného, polovica druhého prozaika. Každý z ôsmich príbehov má svojho osobitného ilustrátora a aj v tejto pozícii sa vystriedali známe i menej známe mená výtvarníkov: Katarína Ilkovičová, Martina Rozinajová, Martina Matlovičová, Kata Slaninková, Miriam Onderíková, Tomáš Klepoch, Jana Stankovianka a Juraj Balogh a na obálke Miloš Kopták. Prozaici a výtvarníci spoločne

konkretizovali to, čo signalizuje názov knižky: farebnosť. A tak tematickým aj vizuálnym základom textovej a obrazovej stránky knihy sa stalo osem vybraných farieb; rozprávky svojím obsahom i dizajnom naozaj akoby zoskočili z maliarskej palety.

V prípadoch, keď sa v priestore jednej knižky stretnú dvaja autori (kongeniálna autorská spolupráca viacerých tvorcov na jednom texte nie je síce bežná, ale občas sa prihodí), je nevyhnutné, aby si každý z nich zachoval svoj vlastný, autentický autor-ský rukopis a zároveň akceptoval prvky, ktorými sa použité tvorivé prístupy stanú kompatibilnými. Takto vznikne kniha, ktorá môže pôsobiť ako kompaktný celok, a pritom nepotlačí autorský naturel ani jedného z tvorcov. V publikácii, o ktorej je reč, sa tento proces úspešne uplatnil v textovej i výtvarnej realizácii.

Čo teda knihu *Rozprávky z palety* ako prezentáciu tvorby viacerých osobností harmonizuje do takej miery, že z nej vznikol ucelený artefakt? Zjednocujúcim príznakom je pravdaže už tematika, predznamenaná v titule, podtitule, v názvoch jednotlivých rozprávok a akceptovaná aj vo výtvarnej, ilustračnej realizácii. Farebná tematika sa stala predovšetkým zá-

kladom koncepcie príbehov. V tom zmysle Peter Palik ponúkol príbehy na tému farby fialovej (Violka Fialka), ružovej (Rózo Mak a jeho ružové sako), bielej (Biela rozprávka) a zelenej (Stromy Vincka Zelenku), Ján Uličiansky zasa tematizoval farbu červenú (Ulica Jána Červeného), pieskovú (Pieskové zrnko), modrú (Modré z neba) a čiernu (Čierny pasažier). Vybraná farba predstavuje v jednotlivých príbehoch východisko pre modelovanie postáv a chronotopu: tak napríklad Violka Fialka je odetá do fialova, celý svet okolo nej je fialový, vo fialovom svete sa aj pes volá Indigo a pestujú sa tam len fialové kvety a plody atď; mág Róz Marín je zasa celý ružový. Farba sa však stáva aj základom sujetového konfliktu a hrovej imaginácie (Violka Fialka sa musí vydať na cestu, lebo malému maliarovi sa minula fialová farba; ružová farba saka v rozprávke o mágovi Rózovi Marínovi rozvinie nový konflikt príbehu) a je dobrou príležitosťou na slovnú hru v „hovoriacich“ pomenovaniach postáv a reálií (napr. planéta Paleta, krajina Kolór, Dúhová cesta; rodinka Pieskovských), resp. v paronymii (fóliovník – fialovník, Móric Modrý z Modry, Boris Fialan, mág Róz Marín). Farebná redundancia, ktorá takto vzniká (podporená výtvárnym vyjadrením), pôsobí potom ako zdroj latentnej, nenápadnej komiky, vytvárajúcej príjemnú, úsmevnú atmosféru.

Textotvorným prvkom zjednocujúcim príbehy je (ako sa už sčasti naznačilo) stavba sujetu, ktorý má v sebe vždy znak záhadnosti a dobrodružnosti. Tak napríklad záhadný odkaz (čitateľný len pod ultrafialovým svetlom) vedie Violku Fialku na planétu Zem, záhadná lentilka pomô-

že nešťastnému mágovi riešiť jeho životný problém (deravé sako), záhadný skarabeus takmer spôsobí, že sa chlapec stratí v púšti, záhadná čier-na diera hlce cestujúcich na električkovej linke č. 13, dobrodružná je cesta spisovateľa za rozprávku, ale tajomné je aj objavovanie podstaty modrého z neba. To ďalšie, čo majú príbehy spoločné, je profesionálna rozprávačská úroveň, už spomínaná imaginatívnosť a pritlmená, z hľadiska logiky príbehu prísne funkčná miera uplatnenej absurdity.

Pokúsme sa ešte naznačiť, čím sa rukopisy dvoch autorov líšia – teda v čom si autori zachovávajú svoju osobitosť. V prózach Petra Palika zreteľnejšie než v príbehoch Jána Uličianskeho cítiť príbuznosť s tradičnou rozprávku. Východiskom sujetu je v nich totiž proppovská „nedostač“, teda nevyhnutnosť odísť, potreba hrdinu vykonať čin, a pomôcť tak niekomu inému (Violka Fialka odletí do Modry, aby pomohla malému maliarovi, ktorému sa minula fialová farba), zakúsiť ústrky a napokon dospieť k šťastnému koncu (ružové sako Róza Marína spôsobí jeho novému majiteľovi najprv trampoty), vydať sa na cestu a vykonať ťažkú skúšku, aby získal výhodu (Biela rozprávka), nájsť spôsob, ako prekabátiť nečistú silu (Stromy Vincka Zelenku). Pravdaže, prvok tradičného rozprávkového sujetu je prítomný nenápadne. Jeho úlohou je spravidla rozbehnúť sujet do originálneho príbehu alebo otvoriť priestor výmyslu s nádychom dobromyseľnej paródie (napríklad do rozprávkového sujetu vstúpi civilný moment: tak meno Boris Fialan je jasná narážka na známú osobnosť, tentoraz v role rozprávkového pomocníka; pomoc hrdinovi má podobu zakúpené-

ho lístka na vlak). Inokedy je integrovaný do nečakanej pointy, spätne posúvajúcej rozprávkový príbeh do polohy odsnívaného sna (Biela rozprávka). Peter Palik dokázal s využitím tradičných prvkov vybudovať nápadité sužety a vytvoril ich so zmyslom pre mieru a funkčnosť výmyslu a so schopnosťou zachovať zmysluplný významový plán textu.

Poznámka o hravosti a zároveň zmysluplnosti textu platí o všetkých príbehoch knihy; dvojnásobne o príbehoch Jána Uličianskeho. V jeho prípade je však tvorba rozprávkového textu predsa len trochu iná než v prípade P. Palika. Predovšetkým: východisko Uličianskeho príbehov (ako je to napokon pre tohto rozprávkara vo všeobecnosti charakteristické) tvorí všedná životná každodennosť. Rozprávka je potom postavená na schopnosti ozvláštniť civilnosť tým, že ponúkne nový uhol nazerania na realitu, nové súvislosti medzi vecami a javmi, novú konšteláciu prvkov reality, nový spôsob fungovania zázračného momentu v reálnom kontexte. Prostredníctvom takto modelovaného sveta ponúka výpoveď o tom, že zázrak možno objavovať v tom najnepatrnejšom, že láska má ťažko vysvetliteľnú podstatu, že autenticitu ľudských vzťahov odhalíme v tých najnečakanejších situáciách, že zmena životného stereotypu môže byť veľmi osviežujúca. Súčasťou rozprávkových príbehov Jána Uličianskeho je zmysel pre epické, rozprávkové stvárnenie životných paradoxov. Teda kým v epicom a sémantickom podloží príbehov Petra Palika sužetotvorne fungujú tradičné rozprávkové hodnoty a rekvizity (víla, mág, duch z fľaše), príbehy Jána Uličianskeho sú postavené skôr na imaginatívnom ozvláštnení civilné-

ho prvku (semafor, piesok, vedec, revízor) prostredníctvom personifikácie, hyperboly a absurdity. Nenápadne upozorňujú človeka na to, čo mu z nepozornosti, z jednostranného sústreďovania sa na jeden životný bod môže uniknúť. Sú to však aj pôvabné hry – s jazykom, s rozprávačom, so sužetom. V ich rámci autor pokojne zapracuje do rozprávky napríklad odkaz na detskú anekdotu („Ozaj, a poznáte ten vtip, že išli dve paradajky po prechode, nevšimli si, že je červená, a odrazu na zebre zostal ležať kečup? Ja viem, je to starý fór, ale náš semafor sa na ňom dokázal vždy schuti zasmiať.“), využijúc nenápadnú slovnú hračku (fór – semafor). Ale rovnako pôvabná je aj hra so žánrom (hororom), pričom sa zachová farebnosť logicky súvisiaca s farbou tematizovanou v príbehu (Čierna – ako farba noci, t.j. času, ktorý je pre horor príznačný). Autorskú skúsenosť Jána Uličianskeho v porovnaní s mladým prozaikom Petrom Palikom vidno azda najskôr v zložitejšej vertikálnej výstavbe textu, v konštruovaní jeho symbolického plánu. Ale aj Palikove rozprávky nesú výpoveď o aktuálnom ľudskom svete (napr. o probléme inakosti človeka, o otázkach rodinnej väzby) a zároveň sa dokážu vtipne pohrať s aktualizačným prvkom (napr. súvislosti pojmov módna vlna – vodná vlna cunami).

Vyššie sme spomenuli kongenialitu tvorcov pracujúcich na jednom artefakte ako základnú podmienku vzniku kvalitného diela; táto podmienka sa v prípade knižky Jána Uličianskeho a Petra Palika potvrdila. S podporou ilustrátorov vytvorili dielo pre deti, ktoré patrí medzi najkrajšie z produkcie rozprávkového žánru v roku 2007.

MODRÉ Z NEBA

JÁN ULÍČIANSKY

Každý človek by chcel aspoň raz v živote dostať modré z neba, a pritom ho ešte nikdy nikto nevidel.

Je nám jasné, že sa to hovorí vtedy, keď človek chce urobiť pre niekoho blízkeho všetko, čo sa dá. A možno aj niečo navyše. A práve tomu navyše sa hovorí... modré z neba.

Ktovie, či je každé modré z neba modré ako obloha. Pre niekoho môže byť azúrové ako more. Bledomodré ako nezábudky. Alebo svetlomodré ako oči. Ktoré modré z neba je to pravé?

Práve túto vec sa rozhodol vyriešiť vedec menom Metod Mário Modroň. Ak ste o ňom dosiaľ ešte nepočuli, hanbite sa! Je po ňom pomenovaná jedna známa ulica. Modroňova. A ešte aj Metodova. No a, samozrejme, aj Mariánska. Takže to musel byť človek, ktorému sa v odbornom svete hovorí kapacita, keď má po sebe hneď tri ulice.

Nebojte sa však. Toto nebude nijaká prednáška o živote a diele tohto podivuhodného vedca. Bude to rozprávka.

Teda, bol raz jeden vedec, a ako to už so slávnymi vedcami býva, býval veľmi roztržitý. Najväčšie bolo to, že si nevedel zapamätať, kde presne býva. A tak mal tri byty. Jeden na Metodovej ulici. Druhý na Mariánskej, no a ten tretí na tej, čo sa dnes po ňom volá Modroňova. Viete, akú výhodu malo toto trojité bývanie? Nie?

To je predsa jednoduché. Keď sa Metod Mário Modroň vracal v noci z práce unavený do úmoru, keď zabudol jednu adresu, vrátil sa na druhú. Alebo tretiu. Podľa toho, na čo si práve spomenul. Poviete si, no dobre, dobre... ale pre takého vedca, ktorý je celé dni a noci v práci, je predsa veľmi náročné udržiavať tri domácnosti. On ich ani neudržiaval. Mal na to starostlivé gazdiné. Staré panie, ktoré sa starali o jeho pohodlie. Jedna sa volala Margita, druhá Melita a tretia... na meno tej tretej si pán Modroň nikdy nedokázal spomenúť. A preto vždy, keď prišiel do bytu, ktorý mu riadila práve ona, povedal iba:

„Dobrý večer, milá moja, mohol by som poprosiť tri kávičky? Musím ešte pracovať.“

„Pravdaže, pán profesor, ale prečo tri? Hádam ich nechcete vypiť sám takto na noc, veď by ste nezaspali do rána!“

Profesor Modroň vedel, že pani... no teda, tá milá pani by mu zniesla aj modré z neba, tak ju upokojil:

„Nebojte sa... tú prvú kávu vypije Metod, druhú Mário a tretia zvýši mne!“

Pani so zabudnutým menom sa tomuto vtipu nikdy nezabudla zasmiať, preto ju pán Modroň mal tak rád. Samozrejme, že ho počula za každým, keď si k nej našiel cestu, ale to predsa neprekáža.

Keď sa pán Modroň opäť zavrel s troma kávičkami do pracovne, znovu sa zamyslel, až bol z toho celý modrý.

„Modré z neba... modré z neba... ako môže vyzerať?“

A začal si písať poznámky.

Takto to robil celý život. Akurát, že raz to bolo v byte s modrým kobercom, druhýkrát v tom, v ktorom pani Melita uchovávala dvadsaťštyriosobovú obedovú súpravu s klasickým modrým vzorom, ktorému hovorila cibulák. Stále ešte verila, že pán profesor Modroň nebude taký odroň a že k sebe pozve do bytu svojich kolegov na slávnostný obed. No v treťom byte bolo zaujímavé to, že bol celý vyzdobený veľkými kyticami sušených modrých hortenzií. Pani Margita ich mala veľmi rada. A keďže aj tento byt profesora Modroňa bol ladený do modra, bolo to všetko krásne dopasované.

„Modré z neba... modré z neba...“ hútal profesor celé dni a noci.

Jedného dňa sa však mal celý život toho významného vedca úplne zosypať! Bolo mu oznámené, že vedecký ústav, v ktorom celý život pracoval, sa bude rušiť a on sa musí rozhodnúť. Buď pôjde do dôchodku, alebo ho presunú do kartografického oddelenia skúmať biele miesta na mapách. Pán profesor Modroň dostal strach. Biele miesta predsa len neboli jeho silná stránka a nebol si celkom istý, či by dokázal robiť niečo iné, ako bol doteraz zvyknutý. Nakoniec si povedal:

„Celý život som mal tri voľby: buď som išiel k Margite, k Melite, alebo... no, k tej, čo sa tak pekne smeje. Preto rozhodne aj pri mojom definitívnom rozhodnutí musí byť nejaká tretia cesta. Nemôže to byť iba dôchodok alebo staré mapy!“

Pán Modroň sa po tomto vyhlásení napil z modrej šálky, čo mal na stole, a vyšiel zo svojej izby. Potom vyšiel z bytu, prešiel ulicou cez park, na konci ktorého bola bránička. Za ňou sa rozkladal veľký leso-park. Viedli ním kľukaté cestičky. A keď nimi profesor Modroň prešiel, ocitol sa v hustom ihličnatom lese, v ktorom rástli krásne jedle s veľkým modrosivým ihličím. Čím bol starý pán profesor ďalej od svojich troch bytov, cítil vo svojom vnútri čoraz väčšiu úľavu. Na konci jedľového lesa zastal. Otvoril sa mu výhľad na nádhernú lúku posiatu modrými zvončekmi.

Cililing!

Zvláštny zvonivý zvuk sa niesol nad rozkvitnutou lúkou. Uprostred nej rástol útly strom. Pán Mário sa zhlboka nadýchol a ráznym krokom vykročil do zakvitnutej vysokej trávy. Zamieril k stromu, čo stál uprostred.

Obloha nad ním bola modrá a vôňa kvetov mámivá.

Po dlhej chôdzi, na ktorú inak vôbec nebol zvyknutý, sa cítil unavený. Lahol si do trávy. Pod strom. Ale tak, že videl i do jeho koruny, i na oblohu. Odrazu sa mu naskytol nebyvalý pohľad! Uvedomil si, že sa počas celého života, ktorý venoval vedeckému výskumu modrého z neba, ešte nikdy nedíval nebu priamo do očí.

Zatočila sa mu hlava z toho úžasného pohľadu. Z ničoho nič dostal dobrú náladu a začal si nahlas spievať:

MODRÉ Z NEBA

JÁN ULÍČIAŇSKY

„More modré, vráť mi ho, vráť, more, vprav mi, že ma má rád...”

Presne túto pesničku si vyspevovali všetky tri jeho gazdinky, keď doma upratovali alebo umývali riad. Možno práve preto sa v každej domácnosti cítil ako doma.

Pán Modroň sa hĺbkou modrých očí neba nevedel nasýtiť.

Nad lúkou krúžili svetlomodré motýle a vysoko nad mrakmi strihali krídlami modrochvosté lastovičky.

Na chvíľu privrel oči a snažil sa sústrediť na jednu jedinou vec. Na jednu jedinou vedeckú otázku:

„Ako vyzerá modré z neba?!“

BÁC!

Pán Metod odrazu otvoril oči. Až teraz zbadal, že ten strom bola vlastne slivka, obsypaná veľkými tmavomodrými plodmi. Jedna zo sliviek mu práve capla na hlavu. Trafila ho presne do prostriedku čela.

Niekomu zídu na um geniálne myšlienky, keď mu padne na hlavu jablko. Ale sú i takí, ktorým k nápadu pomôže veľká modrá slivka-bystrička.

To preto, že bystrí um.

Pán Modroň rezko vstal, nabhíeral si zopár sliviek, natrhal kyticu z tých krásnych poľných kvetov a vydal sa na cestu domov.

Zvláštne bolo, že si nemusel spomínať, kde to vlastne býva.

Vošiel do obývačky. Na modrom koberci stál starodávny jedálenský stôl. Bol na ňom prestretý obrus a nachystané taniere z modrého cibulového servisu. Vo veľkej váze pod oknom boli sušené hortenzie.

„Metod, kde si bol tak dlho? Už som sa o teba začínala báť.“

Pán Modroň sa usmial a zahľadel sa do svetlomodrých očí pani Margity Melity Modroňovej, ktorá sa mu v jedinej chvíli spojila do jednej a tej istej osoby, s ktorou prežil celý život. Podal jej kyticu modrých lúčnych kvetov a povedal:

„Gitka, konečne viem, ako vyzerá modré z neba, celý výskumný ústav môžu od zajtra zrušiť!“

Pani Margita sa ustarostene zadívala svojmu pochabému manželovi na čelo.

„Čo to tu máš? Modrinu?“

Pán profesor Modroň sa pošúchal po čele a rozvážne povedal:

„Modré z neba... je bielym miestom na mape ľudskej túžby. Veľmi rád by som to miesto objavil, a preto si asi dám žiadosť o prijatie do toho kartografického ústavu.“

Pani Modroňová prikývla s otázkou:

„Pustiš sa do práce už hneď teraz?“

„Áno, ale prosím si do pracovne kávu... teda tri!“

Pani s nezábudkovými očami sa rozosmiala zvonivým smiechom:

„Vidím, že si už opäť doma...”

PETER
PALIK

STROMY VINCKA ZELIENKU

Kde bolo, tam bolo, za siedmimi horami, za siedmimi dolinami a za siedmimi vrchmi bola lúka. Za lúkou bol les, za ktorým bolo sedem morí a sedem oceánov atď. Veď to dobre poznáte.

Uprostred zelenej lúky stál domček obrastený zeleným machom. Nebola to chrumková perníková chalúpka ani pojazdný domček na stračej nôžke. Bola to chatka pána učiteľa Zelienuku. Pán učiteľ Miron Zelienuka vyučoval v mestskej škole prírodovedu. Zunovalo sa mu písať na zelenú tabuľu a karhať deti, ktoré viac ako príroda zaujímali počítačové hry. Tešil sa na dôchodok. Mal to už dôkladne premyslené.

Na konci školského roku v zborovni zavesí učiteľské povolanie na klinec a odoberie sa do malého zeleného domčeka. Cez prázdniny ho postavil na lúke za siedmimi horami, za siedmimi... veď viete kde. Keď nastal ten čas, zbalil si knihy a starý gramofón, nasadol na zelený horský bicykel a zamieril k zelenému domčeku.

Konečne mal pokoj. Čo potreboval k životu, dopestoval si v záhradke. Chodil na prechádzky po lúke a zbieral hríby v neďalekom lese. Večer pred spaním si dal dúšok dobrého vína, pustil platňu so starými evergreenmi a pritom čítal knihy. Takto žil v zelenom objatí prírody a čas mu plynul a plynul a plynul pomaly, pomaličky a ešte pomalšie, až sa mu zdalo, že sa čas úplne zastavil. Viete, na takom odľahlom mieste plyní čas omnoho pomalšie ako v upoňahanom meste.

Starý učiteľ Zelienuka už prečítal všetky hrubé knihy. Vedel ich takmer naspamäť. Poznal všetky zvieratá a stromy. Prečítal si o všetkých krajinách a o ich hlavných mestách. Vyznal sa aj v liečivých rastlinách. V jednej knihe sa dokonca dočítal, že proti vráskam si treba na oči prikladať zelené plátky uhorky. Aj to raz z dlhej chvíle skúsil, ale štípali ho oči, pretože mal len uhorky nakladané v kyslom náleve. Vylúštil i všetky krížovky, a keď ich vylúštil, potom ich vygumoval a lúštil odznova. Nakoniec boli papierové stránky deravé ako syr ementál.

„Ach, čert aby to vzal! Dlho mi je samému,“ povedal si jedného zimného večera Zelienuka a prihodil poleno do horiaceho kozuba. Oheň tiesnivo zaskučal a v kúte zacingali prázdne fľašky od vína. Jedna odrazu spadla a dokotúlala sa až k Zelienukovým nohám. Zodvihol ju a vtom začul tichý hlas.

„Dobre ma počúvaj,“ prihovoral sa mu.

Starký sa poobzeral na všetky strany, no nik okrem neho a kučkových hodín v zelenom domčeku nebol.

„Už mi asi z tej samoty preskakuje,“ povedal si Zelienuka a chcel fľašu vrátiť do kúta.

„Som vo fľaši,“ ozval sa po druhýkrát tajuplný hlas, „pozri sa dovnútra!“

Zelienka sa nedôverčivo pozrel na zelenú fľašu a cez úzke hrdlo do nej nazrel. Naozaj. Na dne fľaše sa škerila zelená tvár. Pomyslel si, že to je len jeho obraz v skle. Lenže tvár, ktorú videl, bola mladšia a bez vrások. Najprv mu napadlo, že to možno zabrali tie uhorky, ale potom tvár znova prehovorila.

„Moje meno je Gríno,“ lesklo sa usmiala a prižmúrila hadie oči.

„Dobrý deň, Miron Zelienka, učiteľ na dôchodku,“ predstavil sa starý pán, ako slušnosť káže.

„Počul som, že by si rád v tomto pustom domci privítal spoločnosť. Je tak?“ spýtal sa ho Gríno priamo.

„No, viete, nemám ženu ani deti. Na samote človeku otupno príde...“ okúňal sa Zelienka, žmurkajúc do fľaše.

„Mám pre teba návrh,“ mrkol potmehúdsky na Zelienu zelený chlapík.

„O čo ide?“ spýtal sa učiteľ a opatrne sa posadil do kresla.

„Pozri sa cez fľašu do ohňa,“ prikázal mu Gríno.

Učiteľ natočil fľašu smerom k praskajúcemu kozubu a zvedavo do nej pozrel. Na dne sa ako v obrazovke televízora zjavil obrázok. Na zelenej lúke stál jeho domček. Pred domčekom sedel on a okolo neho pobehoval malý strapatý chlapec.

„Synček,“ zašepkal učiteľ na dôchodku Zelienka, keď sa zadíval na usmiate chlapča.

„Môže byť tvoj. Stačí, ak podpíšeš tento papier,“ riekol zelenáč a obraz vo fľaši náhle zmizol. Namiesto neho sa v nej objavil zvitok papiera. Starý učiteľ ho vytriasol a prečítal:

„Svoju dušu dám za syna...”

„To by spravil každý správny otec,“ pomyslel si Zelienka a podpísal list červeným perom, ktorým žiakom opravoval písomky. Až potom dočítal druhú polovicu vety.

„... keď syn dovŕši dvadsať rokov!“ S hrôzou sa mu roztvorili oči. No bolo už neskoro. Zmluva sa rozplynula a Gríno sa zmenil na zeleného papagája.

„A čo chlapec?!” zakričal naňho roztrpčený Zelienka.

„Choď k suchému viniču, ktorým rastie v záhrade. Zarodí strapec hrrozna. Odtrhni ho a dobre opatrri. Zajtra uvidíš. O dvadsať rokov sa vrátim na zelenú lúku po tvoju dušu!“ povedal papagáj a so strašidelným škrekotom odletel k mestu.

„Toto mi bol čert dlžný!“ zahromžil učiteľ a hodil fľašu do plameňov. Tá sa rozbila a z komína vyšľahol zelený plameň.

Zelienka si prehodil cez plecia kabát a vybehol do zimy. V zasneženej záhrade neveril vlastným očiam. Dvakrát si musel strčiť

PETER
PALIK

STROMY VINCKA ZELIENKU

hlavu do studeného snehu, aby sa prebral, ale to, čo videl, nebol sen. Na suchej a hrčovitej haluzi viniča rástol šťavnatý zlatozelený stravec hrozna. Zelenka ho citlivo odtrhol a odniesol dovnútra. Vložil ho do starej baranice a položil na stôl.

Ten čudasný zážitok mu nedal spať. Mrzelo ho, že sa len tak upísal tomu zelenáčovi. Každú chvíľu sa prehadzoval v posteli a jedným okom poškúľoval po baranici, či sa niečo nedeje. Čo ak ho Gríno oklamal? Nadránom sa mu viečka samy zlepili a ukonaný zaspal. Snívalo sa mu, že spadol do prázdnej fľaše a nevedel sa dostať von.

Zobudil ho až detský plač. Starý učiteľ vyskočil na rovné nohy ako mladík.

„Do tabule! Ten zelenáč mal pravdu,“ zalomil rukami a už sa náhlil za dieťaťom, ktoré ležalo na stole a na hlave malo jeho baranicu. Bolo utešené, milé, bacuľaté ako zrelý stravec hrozna. Očká malo veselé a zelené ako dva smaragdy. Pretože sa z vína narodilo, dal mu učiteľ Zelenka meno Vincko.

Staral sa oň ako o vlastného. Vlastne Vincko bol jeho vlastný, takže to bolo v poriadku. Starému Zelenkovi začal čas letieť ako šialený. Celé dni sa venoval len synovi. Hrali sa spolu a vystrájali. Na zeleného mužíka z fľaše Zelenka ani nepomyslel. Učil chlapča písať, čítať, počítať a jazdiť na horskom bicykli. Neskôr preberali aj prírodovedu. To Vincka zaujímalo najviac. Často spolu chodili do lesa.

„Tatko, ako narastie strom?“ pýtal sa zvedavý Vinco otca.

„Pozri sa na tamten dub. Keď z neho opadajú žalude, prikryje ich spadnuté lístie a pokropí dážď, potom začnú kličiť. Zo žaluďa tak vyrastie stromček. Ten rastie a mocnie, až je z neho silný dub,“ vysvetľoval Zelenka synovi.

„Silný ako ja?“ napínal svaly Vincko.

„Ako ty,“ okúsil tvrdosť svalov na jeho rúčkach otec.

„Tak ja to vyskúšam,“ nabral si chlapec plnú hrsť žaluďov a rozbíhal sa k zelenému domčeku. Zelenka už za ním nestačil.

Keď videl ako radostne uteká vysokou trávou, pichlo ho pri srdci. Odrazu si spomenul, že ho raz bude musieť opustiť. Po príchode domov rozbil všetky fľaše od vína, aby sa už nebodaj v niektovej zloduch Gríno nezjavil.

Vincko zasadil do zeme všetky žalude, ktoré si priniesol z lesa. Každý deň ich pravidelne polieval. Dokonca sa s malými kôpkami zeminy i zhováral. To mu poradil tatko. Jeho snaha sa vyplátila. Stromčeky rástli ako huby po daždi. Lepšie povedané, ako duby po daždi. Vincko sa radoval ako malý chlapec. Vlastne on bol ešte malý chlapec, takže to bolo v poriadku. Sadenie stromov ho náramne bavilo. Každé ráno ťahal otca do lesa zbierať šišky, žalu-

STROMY VINCKA ZELIENKU

PETER
PALIK

de, gaštany, bukvice a všetky semenka, z ktorých môže vyrásť nejaký strom. Čochvíľa bola okolo ich domčeka zelenejúca sa škôlka stromčekov. Vincko dal každému stromu meno z kalendára.

Stromy rástli a rástol aj Vincko. Niektoré ho dokonca prerástli. A starý učiteľ Zelenka pomaly slabol a smutnel. Čím ďalej, tým menej chodil so synom do lesa. Už ho nemal čo naučiť. V deň, keď Vincko dovŕšil dvadsať rokov, si ho otec zavolať k sebe. Vzal do dlaní synovu ruku a všetko mu vyrozprával. Nakoniec prezradil:

„Dnes o polnoci si po mňa Gríno príde,“ smutne povedal učiteľ Zelenka. Vincko len sklonil hlavu a mlčal. Bol otcovi vďačný za život. Nezostávalo im nič iné, len čakať.

„Nádej umiera posledná,“ pošepol otcovi Vincko.

Pred polnocou ďaleko nad mestom zaškriekal krikľavozelený papagáj. Čas sa naplnil. Gríno si letel po dušu starého učiteľa. Preletel ponad vrcholky siedmich hôr, zniesol sa k siedmim dolinám, zakrúžil nad siedmimi vrchmi, až sa pred ním rozprestrela zelená krajina. Ako jasnozelený šíp neúprosne smeroval k zelenej lúke.

Zelenka držal syna za ruku a statočne čakal.

Zelený vták míňal háje, čistiny i rúbaniská. Presvišťal vysoko nad úzkymi potokmi, dlhými riekami aj širokými jazerami a blížil sa priamo k zelenému domčeku.

Učiteľov syn už počul jeho škriekanie.

Práve, keď chcel Gríno pristáť na zelenej lúke... zháčil sa. Zelená lúka tam nebola. Zmätený papagáj poletoval tam i späť, no lúku ani zelený domček nikde nevidel. Všade, kam sa pozrel, rástol zelený les. Zúriivo vletel do neprehľadnej húštiny. Koruny silných dubov boli však tak husto poprepletané, že Gríno sa medzi konármi celý doráňal. Zelený domček ani učiteľa Zelenku v ňom nenašiel. Musel sa teda vrátiť naprázdno. Od jedu roztrhal zmluvu na márne kúsky.

Vincko tým, že nasadil okolo otcovho domčeka stromy, premenil lúku na les. A tak zachránil učiteľovi dušu. Kto by to bol tušil, že ľudí pred zlom dokážu ochrániť stromy.

Na druhý deň sa obaja Zelenkovci veľmi radovali, že všetko dobre dopadlo. Možno sa v domčeku uprostred zeleného lesa za siedmimi horami, za siedmimi dolinami a za siedmimi vrchmi radujú až dodnes. Ak niekedy pôjdete do lesa, skúste osloviť menom niektorý strom. Možno vám dosvedčí, že tento príbeh sa naozaj stal. A ak nie, tak vám isto potvrdí aspoň to, že zelená farba je farbou nádeje.

O súčasnobytí

so spisovateľkou

rozhovor

Alžbetou Verešpejovou

■ Do detskej literatúry ste vstúpili ako autorka modernej rozprávky. Debutovali ste knižkou *Trio Kotkodák* (1993) a potom nasledovali ďalšie úspešné knižky. Vášmu debutu predchádzala práca dramaturgičky, lektorky a šéfdramaturgičky v Divadle Jonáša Záborského v Prešove. Kedy ste sa začali venovať písaniu pre deti? Mala práca v divadle motivačný vplyv na vašu tvorbu?

Onen moment rozhodnutia venovať sa

tvorbe pre deti dnes už len ťažko vypátram. Vlastne sa o to ani nepokúšam. Jednoducho vyplynul z istého množstva načítaného, navnímaného a mojej predstavivosti, ktorá mi nedala pokoj. Divadlo (profesionálne i ochotnícke) bolo však určite jedným zo zásadných impulzov. Na začiatku môjho systematickejšieho písania boli práve divadelné texty – vlastné i dramatizácie. Myslím, že v mojich príbehoch cítiť neustále vplyv divadla. Divadlo sa mi dostalo pod kožu.

■ V roku 1998 vyšla vo vydavateľstve Kristína Rybárová – Agentúra K vaša druhá knižka *Šušlavá mušľa* s ilustráciami Tomáša Čepeka. Rozprávkový triptych prináša tri samostatné prí-

behové celky s viacerými kapitolkami, plné fantazijných motívov s výrazným humorným akcentom, prvkami dobrodružnosti i nonsensu, ktoré popri zábavnosti rozvíjajú mnohé poznávanie a etické hodnoty. Prázdninovo-plážový príbeh mušlí rôznej „spoločenskej“ kategórie, Dobrodružstvá strážniaka do maku a vtáčích dobiedzačov a napokon Vianočné trampoty v pekle vytvárajú množstvo dramatických situácií, pripomínajúcich scény z divadelného predstavenia. Odkiaľ prišla inšpirácia?

Témy a nápady mi dáva každodenná prítomnosť – náhodné situácie, detaily, útržky dialógov, pohľad, výraz, gesto. „Súčasnobytie“ je veľmi pestré a provokatívne – nekritickým podsúvaním konzumného štýlu, hodnôt, cieľov; správaním sa dospelých i detí k sebe navzájom, k prírode, vzťahu k veciam. Ale sú to i túžby, sny, reflexie... Vysielame predsa toľko správ o sebe, len ich zachytiť a preniesť do príbehov.

■ **Maškrtné rozprávky pána Dobošíka a pani Krémešíkovej**, ktoré vyšli v roku 2003 vo vydavateľstve Mladé letá, opäť priliehavo ilustroval Tomáš Čeppek. Knižka je komponovaná ako voľný rozprávkový triptych s jednotiacou rámcovou epizódkou Pána Dobošíka, pani Krémešíkovej a malej Sašky, ktorej pán Dobošík slúbil napísať rozprávku. Divadelné inšpirácie s nenásilným poznávacím aspektom priniesla rozprávka *Starosti divadelného škriatka Dobrotku*, ku ktorej patrí aj vtipný výkladový slovníček v závere knihy. Mimoriadne vydarený je rozprávkový príbeh *Taký zmrzlinový deň*, kde ste s elegantnou ľahkosťou humornej antropomorfizácie vytvorili postavku komára Anofela s neopakovateľným imidžom a autentickým slangovým jazykovým prejavom. Zdá sa, že do vašej

pozornosti spadá nielen mladšia detská veková kategória, ale aj tí starší. Je zrejmé, že si rozumiete s deťmi.

Komunikovať s deťmi je vec neľahká i ľahká. Ľahká, ak ich chcete počúvať, zbytočná, keď chcete počúvať iba seba. Snažím sa vnímať deti ako partnerov, s ktorými sa chcem baviť o všetkom možnom. I o tom, ako vidia nás dospelých. Ich optika je v mnohom inšpiratívna – citlivejšia na paradoxy, absurdity. Snažím sa „užitočným“ humorom mojich príbehov a postavičiek dávať deťom akýsi orientačný modus, z ktorého si môžu vybrať pre seba isté hodnoty, názory a nielen zábavu.

■ **Vaša druhá a tretia knižka pre deti sú koncipované ako rozprávkové triptychy, čo vytvára alúziu na dedičstvo rozprávkovej Trojruže. Študovali ste etnografiu a k ľudovej slovesnosti i k rozprávke ste mali veľmi blízko. Aký vzťah má súčasná spisovateľka, ktorej doménou je moderná autorská rozprávka, k Dobšinského rozprávkovému posolstvu?**

Dobšinský je osobnosť, ku ktorej sa stále vraciam cez rôzne podoby jeho tvorby. Vraciam sa k nemu ako čitateľ i autor. Jeho zbierka Prostonárodných obyčajov, povier a hier slovenských ma inšpirovali pri písaní dvoch bábkových hier, ktoré mali vychádzať len z výročných pranostiek, povier, úsloví. Ako dramaturgička som sa spolupodieľala v prešovskom DJZ na putovaní svetom Dobšinského rozprávok, ktorého autorom bol režisér Peter Scherhauser. Rovnako sú pre mňa zaujímavé i jeho prekladové pokusy W. Shakespeara (Hamlet, časti z Romea a Júlie, Kupca benátskeho, Macbetha).

Ľudové rozprávky obsahujú v sebe univerzálne etické modely, ktoré moderná rozprávka v svojej podstate zachováva. Jej rozprávacie konštrukcie, postupy a prvky však už moderná rozprávka ďalej variuje a rozvíja o nové zdroje fantazijnej inšpi-

rácie. Podoby sa menia, ľudsky potrebné témy ostávajú.

■ **O tom, že ani ten najlepší úmysel jednotlivca nemusí byť pre ostatných dobrý a že aj prehnaná láska k deťom môže spôsobiť pravý opak, je filozofickým posolstvom zábavnej a humoristickej knižky s detektívnou zápletkou *Neplechý školníčky Agneše*, ktorá vyšla v roku 2007 vo vydavateľstve SPN – Mladé letá a stala sa zároveň vydaným ilustračným debutom mladej výtvarníčky Kataríny Ilkovičovej. Knižka pôsobí ako zábavná dynamická groteska, ale v jej podtexte sa skrýva veľa kritických pohľadov na medziľudské vzťahy, ktoré fungujú v našej spoločnosti, a tiež poznanie, že hľadanie dobra a pozitívneho východiska má v ľudskom živote zásadný význam. Je to knižka – ohňostroj, ale aj vyznanie lásky k deťom. Aké boli prvotné impulzy a jej pozadie z pohľadu hlavného pyrotechnika?**

Budem sa opakovať – „pyrotechnik“ vychádzal opäť z mnohých osobných postrehov. Diagnostikovali ste veľmi presne okruh môjho výpovedného záberu. Nechcela som však moralizovať, dávať výkričníky. Myslím, že smiech je najlepšou výstrahou i obranou. Okrem toho je v tejto knihe aj veľa krehkých túžob, veľkých i malých, ktoré sú rovnako dôležité.

■ **Dnes je v mnohých smeroch skloňovaný problém čítania detí a mládeže. Často sa proklamuje, že čítanie časom vytlačia nové médiá. Ako čitateľka a autorka ste v tomto ohľade skeptik alebo optimista? Aké boli vaše čitateľské začiatky?**

Vášnou k čítaniu ma nakazila moja mamka. Naša detská knižnica doma bola dosť veľká. Najčítanejšie knihy z nej mali najviac opotrebované, ošúchané obaly – Tolstého Zlatý kľúčik s Kanevské-

ho ilustráciami, Dobšinského rozprávky s ilustráciami L. Fullu, obrázky i rozprávky Josefa Ladu, ale i dobrodružné Ransonove Lastovičky a amazonky, Kästnerov Emil a detektívi, Robinson Crusoe... a ešte veľa, veľa iných. Bol by to slušný „telefónny zoznam“.

Po besedách v knižniciach by som veľmi rada podľahla ilúzii, že čítanie je prirodzenou súčasťou detského sveta. Ako dramaturgovi a pedagógovi mi bol však „uštedrený“ reálnejší obraz o vzťahu k čítaniu, ku knihám u detí i dospelých. Je to dôsledok našej insitnej konzumnej skutočnosti a médií striehnucich na náš voľný čas. Našťastie sú knižnice, čo sa naučili byť kúzelníkmi. Vymýšľajú, kúzlia nové formy. Búrajú prežitý model práce, ponuky kníh, komunikácie, besied. Sú hľadačmi nových ciest pre staré vzťahy. Pripútať dnes k sebe a ku knihe detského čitateľa v súboji s inými lákadlami nebude jednoduché. Konkurencia je veľmi silná a navyše je posilňovaná najmocnejšími zbraňami obchodu – reklamou.

Ktosi múdry raz povedal, že aj od nepriateľa sa vždy dá niečo naučiť. Skúsme si teda šelmu-reklamu skrotiť pre svoje ciele. Opakovane pripomínať svoju prácu, svoju tvorbu. Kreatívne, s nápadom, humorom prechádzať od jednoduchých informácií (ale často opakovaných) najprv ulicami mesta tak ako avon-lady. Nechať si na seba zvyknúť ľudí. Zvyk je železná košela. A potom sa naučia mnohí tešiť sa na nás a na to, čo im chceme ponúknuť. Kniha už nie je jediný priateľ človeka. Robme však všetko pre to, aby medzi priateľmi človeka zostala naďalej. Nepripúšťam rezignáciu. Dovolím si voľne citovať českého spisovateľa Arnošta Lustiga: „Kniha je citovou pamäťou človeka... Kniha, čítanie sú najlepšou ochranou – sú mostom od zvierata k človeku. Čítať znamená poľudšťovať sa.“

Zhovárala sa EUBICA KEPŠTOVÁ

KAM-KAM-KAMEN

Kamennými cestičkami za rôznymi podobami a premenami kameňa

(Piata z cyklu výstav o materiáloch)

O KAMENI AKO TAKOM

Kameň, zdanlivo neživý, chladný materiál, a predsa sa z neho dajú vytvoriť dieľa plné života. Dokonca môžeme hovoriť o vlastnom živote kameňa. Od jeho vzniku v hĺbinách Zeme, cez jeho vyzdvihnutie na povrch, ťažbu až po opracovanie. Je to mimoriadne široký a pestrý záber zasahujúci do mnohých oblastí – od geológie až po dejiny výtvarného umenia.

ZÁMER VÝSTAVY

Zámerom výstavy je predstaviť kameň v širšom kontexte ľudského života a prírody. Pochopiteľne, šírka témy neumožňuje podať vyčerpávajúci pohľad na danú problematiku. Jednotlivé inštalácie, sú preto koncipované tak, aby zábavnou, nenásilnou formou priblížili aspoň to najzákladnejšie alebo zvlášť zaujímavé z poznatkov o rôznych druhoch kameňa; o ich vzniku a výskyte v prírode, o využití kameňa v histórii, ale aj o kamenárskom remesle, architektúre a sochárskom prístupe k tomuto materiálu. Okrem zážitku a poučenia výstava poskytuje deťom najmä možnosť tvorivej zábavy a premýšľania. Je pripomienkou, inšpiráciou a možno aj objavom niečoho dosiaľ netušeného.

O VÝSTAVE KONKRÉTNE

Motív kamenného chodníka sa opakuje v rôznych podobách vo všetkých častiach výstavy – postupne sa premení napríklad na stuhnutú lávu, špirálu – skamenelinu, na čínsky múr alebo na chodník ku gotickej katedrále.

Prvá kapitola KAMENE V PRÍRODE skúma nielen otázky spojené so vznikom a rôznymi vlastnosťami kameňa, ale je súčasne aj akousi hrou so zažitou predstavou mŕtvicej a nehybnej skaly. Práve „život“, alebo „životný beh“ kameňa sa stáva aj dejovým východiskom, na pozadí ktorého možno „čítať“ výstavu. Deti sa dozvedia, čo a čím všetkým je kameň – od skaly, kameňov z neba až po štrk a piesok. Cez stupnicu tvrdosti sa zoznámi s rôznymi kameňmi. Metaforicky spoznajú kamene vystrelené zo sopky, tancujúce, hovoriace, kamene z neba. Druhá kapitola má dve podkapitoly: SKAMENELINY (ako svedectvo minulého života) a KAMENE PRADÁVNÝCH ČIAS, ktoré predstavujú kameň v prvom kontakte s človekom, keď sa stal zbraňou, nástrojom i materiálom na opracovanie. Tretia kapitola KAMEŇ V UMENÍ – UMENIE V KAMENI predstavuje kameň ako stavebný a konštrukčný materiál a jeho použitie v umeleckej tvorbe. Štvrtá kapitola KAMEŇ AKO INŠPIRÁCIA priamo nadväzuje na predchádzajúci okruh a zoznamuje deti s fenoménom kameňa ako inšpiračným zdrojom najmä výtvarného umenia. Kapitola chce súčasne priblížiť symboliku kameňa v mytológii, ľudovej slovesnosti a v rozprávkach, a to v dobrom i zlom. Piata časť KAMEŇOHRY poskytuje možnosti ďalšej tvorivej sebarealizácie. Jednotlivé aktivity sú inšpirované niektorými témami, s ktorými sa deti stretli na výstave.

Výstava trvá do 4. mája 2008.

EVA ČÁRSKA

Anjelik vo vysokej tráve (Poviedky pre deti)

Bratislava, Perfekt, 2007. Il. Kolektív žiakov
Špeciálnej základnej školy vo Zvolene pod
vedením učiteľa výtvarnej výchovy Alfonza
Skržeka.

Kde sa začína a kde sa končí detstvo? Aké je to byť dieťaťom s jeho aktuálnym snom, s jeho naivnou vierou v poznateľnosť vecí, ako aj túžbou spoznávať, s jeho momentálnym problémom či strachom, ktorý jediný je tu a teraz taký dôležitý? Aké je to byť dieťaťom s jeho tajomným a časopriestorovo rozpíntým svetom a sebe vlastnou logikou i myslením?

Ja som už na to zabudol. A možno ani nezabudol, ale vo víre exupéryovských „dôležitejších“ vecí som spomienky vlastných detských liet odsunul do hlbších zákutí mysle, do priestoru „minulosť“. Ale tieto riadky nie sú o mne a ani by nemali byť. Sú o zborníčku (nielen) víťazných prác z 3. ročníka Literárnej súťaže o poviedku pre deti.

Pôvodne som chcel zhodnotiť úroveň poviedkových textov slovenských spisovateľov, zmysluplne derúcich pero pod vlajkou detskej literatúry, ale po začítaní sa do jednotlivých textov sa mi otvorili dvere netextového priestoru príbehov a ja som sa náhle ocitol zoči-voči vlastným spomienkam. Teda kde sa začína a kde sa končí detstvo a aké je to byť dieťaťom? A vôbec, aký je prah detskej emotívnej citlivosti? Na mnoho udalostí si už nikdy nespomeniem, ale *Anjelik vo vysokej tráve* – inak víťazná poviedka ocenená Cenou dieťaťa 2007 – mi mnoho vecí pripomenul. Nie tak všeobecne, vágne a bez chuti, práve naopak, konkrétne, živo a korenisto. Veď aj každé dieťa veci hodnotí cez prizmu svojho myslenia, citovej pamäti a potrebuje ich pochopiť, spoznať a začleniť do svojho poznania, ako aj do štruktúry individuálnych hodnôt. A práve v tomto detskom nazeraní na svet je sila presvedčivosti poviedok pre deti.

Štýlovo sú koncipované veľmi rôznorodo, čo každému minipríbehu umožňuje nájsť si svojho čitateľa. Už to, že sa poviedky v knižke objavili, svedčí o tom, že si svojho čitateľa našli (o víťazovi rozhodli práve detskí porotcovia). Koniec koncov, idiolekty autorov sú a musia byť rôzne; veď rôznorodosť zabezpečuje príťažlivosť i životaschopnosť literatúry ako umenia slova. Za pozitívum rozhodne považujem už spomínaný netextový priestor príbehov, ktorý každá poviedka štruktúrne obsiahla. Je zrejmé, že práve netextovo najrozsiahlejšie priestory poviedok oslovili detských porotcov najväčši. Dodávam, nečudujem sa. Plytkosti už bolo na trhu detskej knihy dosť. Poďme sa teda vrátiť k autentickému detstvu aj takýmto spôsobom. Lebo k dieťaťu v čoraz nejednoznačnejšej súčasnosti nepatrí len evergreen rozprávkového žánru a s ním úzko spojené jasné profilovanie dobra a zla. Stále naliehavejšie sa totiž k nemu začína hlásiť aj vedomie smrti a pominuteľnosti ľudí a vecí (Vladimír Hanuliak: *Anjelik vo vysokej tráve*), sociálna stigmatizovanosť (Ján Beňo: *Šalo*), rómska problematika (Štefan Kohári: *Ťupík*; Jana Bodnárová: *Arabská princezná*; Gabriela Majtaníková: *Dvanásťnik*), vulgárnosť a všadeprítomnosť médií vo forme reality šou (Ivan Popovič: *Bežec na tri a pípshow*; Lucia Vážanová: *Slon*), rozštiepenie rodiny a jej atomizácia (Marta Hlušíková: *Fialové jablká*; Katarína Červenáková: *Zuzka a jej umenie*; Radovana Jágriková: *Pohľadnica*; Adriana Krupová: *Keď sa darí, tak sa darí*; Dagmar Pokorná: *Poviem vám to na rovinu, hav!*; Mária Zaymusová-Vávrová: *Ach, ocko...!*), senzitivnosť prvých lások (Anežka Szabóová: *Opatrovateľka*), problém zločinstva a krádeží (Barbora Malá: *Kde mám tie okuliare?*), ako aj problém novodobých závislostí (Anna Robertová – Michalová: *Rodičia naopak*; Gabriela Majtaníková: *Imidž je nanič*) a šikanovania (Jana Bodnárová: *Psy*).

Príbehy, akokoľvek rozdielne, stmeluje motív inakosti. Ten neraz nadobúda až po-

lohu outsiderstva, ktorá býva obzvlášť v citlivom svete detí vnímaná ako veľmi zraňujúca. Poviedkové texty zjednocuje aj veľmi vydarená a jemná práca s ilustráciami, ktorá v symbióze so slovom vytvára krehkú patinu publikácie.

Pod výtvarnú stránku sa podpísal kolektív žiakov Špeciálnej základnej školy vo Zvolene pod vedením učiteľa výtvarnej výchovy Alfonza Skržeka. Silný obsah tak dotvára jemná a krehká forma. Za vydarený počin možno považovať tiež opätovné publikovanie dvoch víťazných prác z predchádzajúcich ročníkov (Jana Bodnárová: *Psy*; Gabriela Majtaníková: *Imidž je nanič*). Z gramatickej stránky sa síce objavujú malé nedostatky (Uličianský; Hlušíkova; resp. v niekoľkých slovách chýba písmeno), no sú ojedinelé.

Každé dieťa má právo na šťastné detstvo. Ide však o právo, ktoré sa v skutočnom živote nie vždy uplatňuje. A ak sa neuplatňuje, treba na to upozorniť. A hovoriť o tom. Ak zlyháva slovo spoločnosti, je na ťahu umelecké slovo literatúry. Lebo o detských problémoch je potrebné hovoriť, je potrebné hľadať cesty riešenia. Je potrebné nájsť toho anjela vo vysokej tráve a riskovať aj to, že sa možno v rukách rozsype. Ale neriskovať, to znamená rezignovať na budúcnosť dieťaťa, človeka a ľudstva. Teda na našu vlastnú budúcnosť.

RADOSLAV RUSŇÁK

MÁRIA A ERIKA KOSTOVÉ

Rozprávkové všeličo na dobrú noc

Kurov, 2005. Il. Erika Kostová. 61 s.

V roku 2005 objavila sa na knižných pulkoch nová knižka pre deti s názvom *Rozprávkové všeličo na dobrú noc*. Napísala ju Mária Kostová z Kurova (okres Bardejov) a ilustrovala ju jej sestra Erika Kostová.

Knižka vyšla vďaka štedrej podpore mnohých individuálnych a skupinových sponzorov i zásluhou starostky obecného úradu v Kurove Márie Špirkovej. Mená mladých autoriek sú ešte neznáme. Aj napriek svojmu handicapu (vrodená nevyliečiteľná spinálna svalová atrofia) dokážu používať počítač ako špeciálnu pomôcku na písanie a ilustrovanie vlastných rozprávkových príbehov pre detských čitateľov.

Ich kniha pozostáva z jedenástich autorských rozprávok. Už ich názvy – *Spievajúce kvety*, *Slonie preteky*, *Začarovaná studňa*, *Nepotrebný mrak*, *Mrzutý kocúr*, *O Slnéčnom kráľovi*, *Zamilovaná Zuzana*, *Ružové delfíny*, *Stroskotanec a jeho lode*, *Anjelov dar*, *Veci malej slečny* naznačujú, že ústrednými motívmi rozprávok budú každodenné radosti i starosti, hry, zábavy, dobrodružstvá, záhady, priateľstvá, lásky či túžby dnešných detí. Autorky sa pri písaní inšpirovali ľudovou slovesnosťou i vlastnou čitateľskou skúsenosťou, pričom svoje rozprávkové príbehy obohacujú o nové zápletky a postavy, ktoré vychádzajú z aktuálnych problémov modernej doby, akými sú ekológia, medziludské vzťahy, rodičia a deti, sociálna chudoba, obeť dopravnej nehody. Svet postáv z reálneho prostredia (černošísky chlapec Maolo, gazda s rodinou, dievčatko Zuzanka s rodičmi, chlapec Šimon, Nikolka a jej starká, stroskotanec, dievčatko Anička s mamou) i fantastických personifikovaných postáv (víly, trpaslíci, anjeli, Slnko, Mesiac, Mrak, Slnéčny kráľ, kráľ Narcis, princezná, kocúr Muro, kocúr Bonifác, slon, pes, kačica, lastovička, zlatý vták Hélius, spievajúce kvety) spája leitmotív príbehov – šťastná rodina, v ktorej panuje harmónia a láska. V klasickom rozprávkovom boji medzi dobrom a zlom jednoznačne víťazí dobro a šťastný koniec. Ide o optimistické rozprávky, ktoré detský príjemca môže vnímať ako protiklad k prejavom rôznych foriem zla a násillia súčasného života.

„Stará mama, ja sa bojím,“ ozvala sa Nikolka takmer nečujným tichým hláskom,

ale na dlhej, do ticha ponorenej nemocničnej chodbe to znelo ako výkrik.

„Čoho moja, neboj sa, všetko dobre dopadne,“ chlácholila ju starká. Objala vnučku a tuho ju privinula k sebe.

„Bojím sa, že mama a Filip odídu,“ znova ticho šepľala Nikolka.

„Odídu? A kam by išli? Veď si počula pána doktora, že Filip má len zlomenú nohu a treba mu ju napraviť. S takou nohou predsa nemôže nikam ísť,“ upokojovala ju ďalej starká, hoci dobre vedela, že zlomená noha je to najmenej, čo teraz jej vnuka a dcéru trápi.... „Panebože, len nám ich neber!“ prosila starká v duchu a hľadela na spiacu dieťa. Akoby nestačilo, že chůda stratilo už pred rokom otca, teraz na operačnej sále bojujú o život kvôli opitému vodičovi nákladniaku aj jej mama a starší brat. Ak stratí aj ich...“ (s. 41).

Na pozadí krátkych rozprávkových príbehov o osude spievajúcich kvetov, o huncútstve malého černoškého chlapca Maola, o pomste malého chlapca, o smutnom mráčku, o namrzenom kocúrovi Murovi a povýšeneckom kocúrovi Bonifácovi, o spravodlivom Slnecnom kráľovi a potrestanej pýche pozemského kráľa Narcisa, o zamilovanej Zuzane a zalúbenom Šimonovi, o žiali malej Nikolky, o vynaliezavom i nespokojnóm strokotancovi na pustom ostrove, o štedrom Anjelovi, o nepozornej malej slečne sa autorky usilovali vstúpiť svojim čitateľom hlbšie myšlienkové posolstvo a poučenie, ako napr. byť empatickým, rozdávať ľuďom krásu a lásku, ochotne pomôcť iným, byť skromným a nepovyšovať sa, byť zodpovedným, nepreceňovať svoje sily, nepodceňovať iných, byť spravodlivým a pod.

Autorky v rozprávkach zohľadňujú detský aspekt, lyrickým jazykom ozvlášťujú svoje príbehy a rozvíjajú fantáziu detí. Za pozoruhodnú považujem aj schopnosť autoriek nárábať s farbami v slove a obraze. Sympatické farebné ilustrácie E. Kostovej jemne ozvlášťujú a vizualizujú rozprávkové príbehy.

Mária a Erika Kostové vo svojom debu-

te šíria dobro, pravdu, nádej, rozdeľujú ľuďom lásku a radosť, čo považujem za pritažlivé nielen pre detského čitateľa.

BIBIÁNA HLEBOVÁ

GABRIELA MAGALOVÁ

Rozprávky s kresťansko-didaktickou tendenciou

Nitra, FF UKF, 2007.125s.

Ak chceme mať ucelený pohľad na literatúru pre deti a mládež, je potrebné jej venovať komplexnú pozornosť. Aktuálnou úlohou výskumu literatúry je nielen sledovanie súčasnej produkcie a jej hodnotenie, ale aj pohľad do minulosti, na problémy, ktorým sa z rôznych dôvodov (napr. ideologických) nevenovala pozornosť. Takouto témou je i rozprávka s kresťansko-didaktickou tendenciou. Gabriela Magalová sa jej výskumu venuje systematicky, a čo je obzvlášť prínosné, jej pohľad nie je jednostranný.

V úvodnej časti monografie *Rozprávky s kresťansko-didaktickou tendenciou* autorka analyzuje vývoj autorskej rozprávky so špecifickou orientáciou na rozprávku s primárnym didaktickým zameraním. Svoje sledovanie začína v 19. storočí a vychádza z monografií O. Sliackeho, P. Libu, J. Sedláka, ale aj (a najmä) z vlastných interpretačných prienikov do tejto literatúry. Za najväčší nedostatok literatúry tohto obdobia považuje skutočnosť, že súdobí autori sa prostredníctvom literatúry nepribližovali k dieťaťu, ale dieťa si približovali a pretvárali podľa svojich predstáv. Autorka zároveň vyšpecifikovala ostrejšie hranice medzi literatúrou pre deti a literatúrou pre mládež. Druhá kapitola je venovaná najvýraznejším osobnostiam reprezentujúcim sledovanú líniu v detskej literatúre 19. storočia, ktorými sú podľa G. Magalovej Jozef Ľudovít Holuby a Kris-

tína Royová. Zaznamenáva pozitíva i negatíva ich tvorby, upozorňuje na to, že akcentácia didaktickej funkcie detskej literatúry nebola vždy samoučelná. Vyzdvihuje najmä osobnosť a prínos K. Royovej, ktorej tvorba bola donedávna ignorovaná a o jej rehabilitáciu sa zaslúžil až Ondrej Sliacky v aktuálnom Slovníku slovenských spisovateľov pre deti a mládež (2005). Autorka definuje a rozlišuje termíny didaktizmus, utilitarizmus a výchovno-poznávací program literatúry. Dôležitým a zásadným zistením je fakt, že didaktizmus nemôžeme spájať s neumelečnosťou.

Kapitola *Podoby súčasnej rozprávky s kresťansko-didaktickou tendenciou* je interpretačným prienikom do tvorby autorov 20. i začiatku 21. storočia. Predmetom pozornosti G. Magalovej sú Zuzana Kozičová, Terézia Baroková, Jana Nagajová, Ján Lichtner, Juraj Mrocek, Daniel Pastirčák. Väčší interpretačný priestor je vyčlenený práve tvorbe Daniela Pastirčáka, pretože jeho texty podľa autorkinho postrehu aktualizujú v našej literatúre meditatívny typ rozprávky, ktorý spolu s prezentovaním kresťanskej etiky vnáša do textu mnoho iných filozofických inšpirácií. Samostatnú podkapitolu tvorí meditatívna rozprávka a jej pôsobenie na detského čitateľa. Konštatovania autorky monografie nie sú všeobecné, prevláda interpretačný prístup k literárne-mu textu. Svoje tvrdenia dokladá konkrétnymi príkladmi, jej prednosťou je podrobná a dôkladná práca s literárnou predlohou. Šírka sledovanej problematiky, množstvo autorov, ktorým sa venovala i odborná literatúra jej slúžila ako východisko uvažovania a následných konštatácií k problematike rozprávky s kresťansko-didaktickou tendenciou. Nebojí sa konfrontácie, pripomína autorov, ktorí boli podľa jej názoru nespravodlivo zatlačení do úzadia či tendenčne hodnotení, vyzdvihuje pozitíva, ale neglorifikuje. Uvedomuje si, že výchovnosť nemôže byť jediným atribútom literatúry pre deti a mládež, zásadná je prítomnosť či neprí-

tomnosť estetických prvkov v texte. Polarita didaktickosť – nededaktickosť nie je kritériom kvality. Monografia dáva odpoveď na mnohé otázky v súvislosti s históriou, vývinom i súčasnosťou rozprávky s kresťansko-didaktickou tendenciou, ale mnohé len kladie a necháva otvorené. Je to tak v poriadku a prirodzené, pretože literatúra je otvorený a dynamický organizmus, nefunguje izolovane od vonkajšieho sveta (a čitateľa). V závere publikácie Gabriela Magalová formuluje svoj názor a otázky nasledovne: „Pre literatúru s kresťanskou tendenciou (či už ide o literatúru pre deti, alebo o literatúru pre dospelých) sú výkyvy príjmu zákonité, a to bez ohľadu na to, či ide o literatúru textových kvalít, alebo nie. Čo však je náboženská tendencia literárnych diel? Musia to byť diela náboženské aj ideou, aj fabulou, aj lexikou, aj autorským myšlienkovým rozpätím? Alebo stačí z tohto výpočtu len niečo? Je Sienkiewiczovo Quo vadis náboženskou literatúrou? Je ňou Waltariho román Tajomstvo Božieho kráľovstva? Ak platí Kopálova téza, že poznávaciu funkciu detskej literatúry chápeme ako implicitnú hodnotu hodnoty estetickej, platí táto téza aj obrátene? Môže byť aj estetická hodnota implicitnou hodnotou funkcie poznávacej a výchovnej? Pôjde ešte o umenie? Ukázalo sa, že striktné delenie literatúry na didaktickú – nededaktickú nemôže byť samo osebe delidlom kvality.“ (s. 117)

Monografia *Rozprávky s kresťansko-didaktickou tendenciou* je úvahou o detskej literatúre súčasnosti, teoretickým pojednaním o nábožensko-didaktickej línii v slovenskej rozprávkovej tvorbe i praktickou príručkou orientácie v tomto špecifickom žánri. Hľadá a pomenúva špecifiká, hodnoty, pokúša sa vystopovať vývinovú súvislosť a prínos týchto rozprávok v zmenenej kultúrno-spoločenskej situácii. Treba len dúfať, že podobné monografie sprítomňujúce aktuálne otázky budú v reflektovaní slovenskej detskej literatúry pribúdať.

EVA VITÉZOVÁ

VALENTÍN ŠEFČÍK

Kamienky pri ceste

Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007. Il. Ján Bartko. 52 s.

Kto pozná prvú zbierku básní Valentína Šefčíka (*Kniha na vydaj*, 2000) a v tejto chvíli číta túto recenziu, asi bude očakávať nasledovnú informáciu: autor aj vo svojej druhej básnickej zbierke imaginatívno-hravým fantazírovaním so sémantikou slova ťahá kútiky úst čitateľa dohora. O vyťahovaní kútikov vtipnými veršami a pointami bola prvá zbierka. *Kamienky pri ceste* sú z iného cesta.

Ladenie a tón novej Šefčíkovej zbierky sú na rozdiel od predchádzajúcej „molovejšie“. Aj keď autor neopúšťa svoje predznačené trasy v podobe viazaného verša a okruhu možných čitateľov (8 – 12 rokov), predsa len tieto jeho básne majú podobu napoly detských a napoly dospeláckych rozjímaní o tom, čo možno vidieť okolo seba, keď sa aspoň na chvíľu zastavíme.

Takmer štyridsiata veršovaných textov sa vyznačuje plnofarebnou pestrťou detskej kognície so silným prídychom symbiózy človeka a prírody, ktoré sú predkladané v lyrických obrazoch ako modely na pochoopenie sveta. Básnik je sprievodcom detského čitateľa a cez kategórie času, pomínutelnosti, kolobehu, šťastia, túžby ho privádza k poznaniu samého seba, k odhaľovaniu vlastných možností.

V básňach metaforizovaný všadeprítomný sklon k prirodzenosti a prepojenosti človeka s prírodou (napr. „V každom z nás je trocha dažďa. / Prší z našich očí.“) vytvára ideálny kontext na ozajstné uvažovanie o životných smerovaniach dieťaťa (*Ja, Cestičky na ruke*). Večný kolobeh dejov (*Semienko, Kamienok pri ceste, Letné okamihy, Jesenná hymna*) podliehajúci explicitne nepomenovanej, no o to naliehavejšej vyššej moci zas garantuje istotu, že básnikovo a hádam i či-

tateľovo snívanie o nádeji, pravom ľudskom šťastí a vzájomnom porozumení (*Štvorlístok, Krídla, Fantastický sen*) nebude iba rozplývajúcou sa fatamorgánou.

Krokom v ústrety detskému čitateľovi je už skôr spomínaná viazanosť veršov, ktorá však na druhej strane zväzuje autorovi ruky. (Možno by stálo za polemiku, či voľný verš tomuto typu básne nie je viac naklonený.) Pri exaktnejšom dodržaní sylabotonickeho prozodického systému by sa autor vyhol menej vydareným miestam. Ako básnický archaizmus sa javí inverzia v službách zachovania rýmu i zámeno „jak“. Jedným dychom však treba dodať, že spomenuté javy sú zastúpené minimálne a nijako neznižujú celkovú úroveň zbierky.

Texty svojimi výtvarnými vstupmi úspešne sprítomňuje Ján Bartko. Ilustrácie podčiarkujú celkový charakter knihy a to len potvrdzuje fakt, že sa nedá hovoriť o symbióze bez symbiózy. A tá medzi textom a výtvarnou stránkou je vskutku markantná.

Druhá zbierka básní Valentína Šefčíka je príjemným prekvapením. Bolo by fajn, keby si *Kamienky pri ceste* pozbierali tí, ktorým sú básne určené na prvom mieste. No ani ostatní zúfať nemusia, stačí iba máličko: zastaviť sa v spoločnosti týchto básní a pozrieť sa na svet krajšími očami.

MARTIN KLIMOVIC

MILOTA ZELINOVÁ

Hry pro rozvoj emocí a komunikácie (Koncepte a model tvořivě-humanistické výchovy).

Praha, Portál, 2007, 139 s.

Do radu úspešnej edície hier vydavateľstva Portál pribudla nová publikácia

doc. PhDr. Miloty Zelinovej, PhD., ktorá sa dlhodobo venuje problematike tvorivo-humanistickej výchovy. Svedčí o tom rad výborných kníh. Spomeňme aspoň Rozvoj tvorivosti detí a mládeže, ktorú napísala v spoluautorstve s M. Zelinom, alebo novšiu samostatnú publikáciu Výchova človeka pre nové milénium (Teória a prax tvorivo-humanistickej výchovy). Hre ako výchovnej metóde tvorivo-humanistickej výchovy sa autorka venovala i v knihe Hry v materskej škole na rozvoj osobnosti dieťaťa, ktorú napísala v spoluautorstve s E. Fulüpovou.

V prvej a druhej kapitole svojej novej knihy nás autorka uvádza do teórie tvorivo-humanistickej výchovy. Predstavuje model rozvoja osobnosti v systéme tvorivo-humanistickej výchovy. Ten podrobnejšie rozpracováva v nasledujúcich kapitolách: Rozvoj poznávacích funkcií, Rozvoj mimopoznávacích funkcií a procesov, z nich je ako samostatná kapitola spracovaná časť Rozvoj tvorivosti, za ňou nasledujú kapitoly Výchovné stratégie, Vonkajšie podmienky rozvoja osobnosti.

V kapitolách Rozvoj mimopoznávacích funkcií a procesov a Rozvoj tvorivosti uvádza autorka teoretické východiská a ich aplikáciu v praxi, a to v hrách a v rozličných zaujímavých aktivitách. Takéto spracovanie

je veľmi cenné. Umožňuje praktikom lepšie pochopiť ciele jednotlivých činností. Hry sú usporiadané podľa toho, akú charakteristiku osobnosti rozvíjajú. Pri výbere a zoradení hier odporúča autorka vychádzať od hier, ktoré slúžia na vzájomné spoznávanie sa a spoluvytvárajú uvoľnenú atmosféru k náročnejším hrám, pri ktorých sa riešia problémy. Autorka zdôrazňuje nutnosť venovať dostatočný časový priestor, na vyjadrenie toho, čo deti pri hre prežívali, ako sa cítili. To prispieva k poznávaniu svojich pocitov, svojho prežívania, k vytváraniu si obrazu o sebe. Hry pomáhajú pri sebapoznávaní i pri spoznávaní a prijímaní iných ľudí, pri nadväzovaní kontaktov, pri spolupráci, učia tvorivo vnímať a meniť svet. Učia byť lepšími. A to je veľmi dôležité nie len z hľadiska rozvoja osobnosti, ale aj z hľadiska rozvoja ľudskej spoločnosti.

Kniha M. Zelinovej Hry na rozvoj emócií a komunikácie je napísaná veľmi pútavo. Ponúka teoretické východiská i množstvo originálnych námetov, ako teóriu efektívne aplikovať. Je nesmierne inšpiratívna. Odhaľuje cesty do hĺbín detskej duše. Odporúčam ju do pozornosti všetkým, ktorých cieľom je rozvíjať osobnosť dieťaťa. Verím, že prinesie poučenie i zábavu.

BRIGITA LEHOŤANOVÁ

HODNOTIACI SEMINÁR 2007

Za prítomnosti dvoch desiatok spisovateľov a poslucháčov Pedagogickej fakulty UK v Bratislave usporiadala Slovenská sekcia IBBY a BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, 12 marca t. r. každoročný hodnotiaci seminár o literárnej, dramatickej a ilustračnej tvorbe pre deti a mládež. Referát o slovesnej tvorbe predniesla prof. PhDr. Zuzana Stanislavová, CSc. z Prešovskej univerzity, dramatickú tvorbu zhodnotila prof. PhDr. Marta Žilková, CSc. z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a ilustráciu v knihách pre deti Mgr. Barbara Brathová z BIBIANY. Jednotlivé referáty budú publikované v nasledujúcom čísle Bibiany.

ondrej sliacký

Múr, ktorý nepreliezol ani Holden Caulfield

*Prekladová literatúra
pre deti 1945–1960*

Inonárodná literatúra v predchádzajúcich vývinových fázach mala nesporný vplyv na charakter pôvodnej tvorby pre deti. Do roku 1918 podporuje jej utilitárno-didaktické zameranie, v medzivojnovom období najmä zásluhou matičnej edície *Dobré slovo* zas podporuje jej estetizačný trend. V tomto čase už adaptačné sprostredkovanie originálu vystriedava jeho preklad, pričom zásluhou niekoľkých osobností prekladová aktivita, prirodzene vo svojich optimálnych výkonoch, nadobúda umelecký rozmer.

V 30. rokoch 20. storočia, v čase konštituovania sa klasickej umeleckej detskej literatúry dochádza v prekladovej produkcii k zásadnej preorientovanosti. Kým v predchádzajúcej vývinovej fáze má v nej rozhodujúci zástoj nemecká literatúra pre mládež a ľud, v medzivojnovom období preložený inonárodný fond tvorí česká, ruská klasická a sovietska literatúra, literatúra poľská a jednotlivými titulmi i francúzska, anglická, talianska, juhoslovanská a maďarská literatúra pre deti a mládež. V období vojnovej Slovenskej republiky z pochopiteľných dôvodov sa počet českých i ruských titulov

znížil na minimum, po obnovení Československej republiky roku 1945 sa tieto literatúry opäť stávajú dominantné. V 50. rokoch v počte preložených titulov získava prvenstvo ruská sovietska literatúra pre deti a mládež, po nej nasleduje česká literatúra. V skromnejšom zastúpení má v preloženej produkcii zastúpenie poľská, francúzska, americká, anglická, talianska a maďarská literatúra.

V zmenených vydavateľských podmienkach po zániku demokratizačného politického systému v roku 1948 aj prekladová produkcia sa stáva súčasťou štátnej vydavateľskej politiky. Prekladová redakcia *Mladých liet*, v podstate monopolného vydavateľstva detskej literatúry (predtým Slovenské nakladateľstvo detskej knihy), môže do svojich edičných plánov zaraďovať len tie tituly, ktoré korešpondujú s celkovým zameraním štátnej výchovy a vzdelávania. Je preto samozrejmé, že v prvej polovici 50. rokov gros prekladových titulov tvorí ruská sovietska literatúra pre deti. Jej predstaviteľ *Arkadij Gajdar* sa počas celých 50. rokov stáva najvydávanejším autorom, jeho kniha *Timur a jeho družina* (1950) je povinným čítaním po februárovnej generácii slovenských detí. Ideologicko-výchovný princíp tejto literatúry vstupuje však do nášho kontextu i v oveľa exponovanejšej podobe, než mu prepožičal Gajdar. Roku 1954 vychádza napri-

klad v SNDK próza V. Gubareva Pionier Pavlík. Bola to modelová próza povojnovej sovietskej detskej literatúry, ktorá nad základné ľudské hodnoty podsúvala deťom triedno-komunistické ideály. Išlo o propagandistické šírenie zvrätej morálky, v duchu ktorej sa mala vychovávať i naša mladá generácia (Pavlík Morozov sa mal stať ikonou dobových pionierov.)¹ Desiatky takýchto titulov dostávajú sa na pulty kníhkupectiev, a keďže ich schopnosť zaujať čitateľa je nulová, buď z nich miznú do šrotovacích mlynov, alebo v podobe rôznych odmien za angažovanú spoločenskú aktivitu sú deťom vnútené. Protiváhou tejto ideologickej produkcie sú diela klasikov ruskej literatúry. R. 1953 vychádza *Puškinova Rozprávka o rybárovi a rybke*, r. 1954 *Rozprávky L. N. Tolstého*, v nasledujúcich rokoch *Aľonuškine rozprávky D. N. Mamina-Sibiriaka* a *Krylovove Bájky*. Týchto titulov je na ročný počet neveľa, ešte menej je však akceptovateľných prác ruskej sovietskej detskej literatúry. Ak nevezmeme do úvahy diela V. Biankiho a prózu A. Neverova *Taškent, chlebové mesto*, ktoré vyšli v medzivojnovom období, hodnotovým objavom bola jedine próza N. Nosova *Nevedkove dobrodružstvá* (1957). Kniha má nesporné parametre modernej literatúry pre deti, pričom preklad Márie Ďuríčkovej jej kvality ešte zvýšil a dočkal sa nových vydání. Z nateraz dostupných informácií nie je jasné, či rozsiahly počet, približne 20-30 ruských titulov ročne, bol nariaďovaný vydavateľstvám straníckymi orgánmi, alebo bol prejavom vydavateľskej ideologickej nadpráce. Pravdepodobne to bol súhrn oboch aktivít, podstatné je, že preklady ruskej sovietskej detskej literatúry na rozdiel od medzivojnového obdobia neboli v 50. rokoch kvalitatívnym prínosom ani pre čitateľský fond detí a mládeže, ani pre kvalitatívnu stimuláciu pôvodnej tvorby.

Druhou najpočetnejšou prekladanou literatúrou bola v 50. rokoch literatúra česká. Jej frekventovanosť podmienoval spoločný štátny útvar Čechov a Slovákov, samozrejmä výmena kultúrnych hodnôt, no ideologický aspekt vyplývajúci z pofebruárového politického systému prirodzene fungoval i tu. Paradoxne nie však v nanucovaní českej schematickej literatúry s pionierskou tematikou, skôr v tabuizovaní istých autorov najmä z medzivojnového obdobia (napr. Jaroslava Foglara). Ak odhliadneme od diela Aloisa Jiráska (*Psohlavci, Filozofská história, Staré povesti české, Poľovačka v Zahoranocho*), Jana Nerudu, Karolíny Světlej, Jaroslava Haška, ktorého uvádzanie do slovenčiny podmienoval predovšetkým školský literárno-vzdelávací aspekt, nepochybnú umeleckú misiu predstavovali preklady folklórnych rozprávok Boženy Němcovej a K. J. Erbeny, z modernejšieho fondu zas autorské rozprávky Josefa Čapka, známe *Rozprávky o psíkovi a mačičke*, *Rozprávky Karla Čapka*, ale i spoločenská próza Marie Majerovej *Robinsonka*. Ide o diela nesporne umelecké, ich počet v porovnaní s autormi, ktorí disponovali nepochybnou vývinovou energiou, je však nedostatočný, rozhodne je hodnotovo nekompletný. Chýba medzi nimi napríklad Seifert, Halas, Nezval, autori, ktorí objavili novú dimenziu detskej literatúry a ktorí dokázateľne ovplyvnili aj rukopis slovenskej generácie detského aspektu. Našťastie, v 60. rokoch sa prostredníctvom moderných prekladov mohli s ich tvorbou zoznámiť už aj detskí čitatelia.

Zásľuhou matičnej edície Dobré slovo detský čitateľ mal v medzivojnovom období možnosť zoznámiť sa s niektorými dielami poľskej literatúry pre mládež. V čase 2. svetovej vojny poľská literatúra je mimo záujmu slovenských vydavateľov. Po roku 1945, no najmä od začiatku 50. rokov, keď nás s Poľskom spája rov-

naká spoločensko-politická orientácia, poľská literatúra sa stáva súčasťou edičných plánov našich vydavateľstiev. Hoci aj v Poľsku sa kultúra dostáva pod ideologickú kontrolu, tento typ beletrie sa do slovenského kontextu neimportuje. Z klasickej literatúry vychádzajú pre mládež *Americké rozprávky H. Sienkiewicza* (1954) a próza *Marta Elizy Orzeszkowej* (1956), z medzivojnovnej tvorby spoločenská próza so sociálnou akcentáciou *Wandy Wasilewskej Podkrovná izbička* (1957), povojnová, temer súčasná spisba je zastúpená prózou *Huncúti* (1957) *obľúbeného Edmunda Niziurského*. Preloženie dobrodružnej prózy *Igora Newerlyho Chlapec zo Salských stepí* (1955) bolo oživením dobového čitateľského repertoáru a za vyslovene edičný čin treba považovať vydanie debutu a neskôr svetoznámeho vedecko-fantastického diela *Stanisława Lema Astronauti* (1958). I keď Lem neadresoval svoj román priamo mládeži, Astronauti si svojou témou a jej suverénnym umeleckým zvládnutím získali predovšetkým mladého čitateľa a navyše svojou hodnotovou úrovňou stali sa modelom pre celý dobrodružný žáner. Druhou osobnosťou, ktorá nepochybne ovplyvnila smerovanie pôvodnej tvorby k jej modernejšej fáze, bol básnik *Julian Tuwim*. Roku 1958 Ján Smrek preložil jeho *Rušeň*, originálnu poetiku založenú na humore, nonsense a jazykovej komike však suverénne zvládol až Miroslav Válek v preklade *Zázraky a divy* (1961). Pretlmočenie tejto Tuwimovej zbierky bolo udalosťou v slovenskej detskej literatúre, pretože sa ňou priam ukázkovo naplnila opodstatnenosť hodnotného prekladu; po prvé ako nositeľa informácie o výnimočnom zjave inonárodnej literárnej kultúry, po druhé ako artefaktu rozširujúceho domáci čitateľský fond a do tretice ako inšpiratívneho impulzu generujúceho nový trend v pôvodnej tvorbe.²

V medzivojnovom období z maďarskej literatúry pre mládež rozšírilo fond inonárodnej literatúry len niekoľko próz, medzi nimi úspešný román *Ferenca Molnára Chlapci z Pavlovskej ulice*. Spoločensko-ideologické dôvody spôsobili, že počas Slovenskej republiky zostáva maďarská detská literatúra mimo záujmu našich prekladateľov. Tento stav sa mení až koncom 40. rokov, keď sa i v Maďarsku začína sovietaizácia spoločenského systému. Socialistickorealistický typ detskej knihy sa však k nám z Maďarska neimportuje, namiesto neho v novom preklade Marty Lesnej vychádzajú *Chlapci z Pavlovskej ulice* (1956) a obľúbené spoločenské prózy *Zsigmonda Móricza Bud' dobrý až do smrti* (1954) a *Maturita* (1956). Klasická literatúra je zastúpená historickými románmi *Móra Jókaiho Rab Ráby* (1955) a *Gézu Gárdonyiho Jágerské hviezdy* (1956). Ani jedno z týchto diel nebolo pôvodne adresované mladému čitateľovi, takže ich prítomnosť vo фонде inonárodnej literatúry bola čisto formálna. To nemožno povedať o knihe *Gyulu Illyésa Prsteň hadieho kráľa* (1959). Šlo totiž o zbierku autorských podaní maďarských ľudových rozprávok v kultivovanom preklade Ctibora Štítnického. O jej obľúbenosti medzi detskými čitateľmi svedčí fakt, že vyšla v niekoľkých vydaniach.

Koncom 40. rokov začínajú u nás vychádzať i prvé preklady bulharskej literatúry adresované mladému čitateľovi. Na rozdiel od poľskej a maďarskej literatúry dostávajú sa však k nám vyslovene schematické apoteózy bulharského protifašistického odboja (*Emil Koralov: Partizánova dcéra*, 1952) a povojnového budovateľského života (*Kamen Kalčev: Brigádnici*, 1947, *Človek všetko môže*, 1952; *Stojan C. Daskalov: Dievča z priesmyku*, 1951). Tento typ prózy, román *Alexeja Segrenského* o mladej bulharskej bojovníčke proti fašizmu *Katka*, vychádza

u nás dokonca ešte v polovici 50. rokov. Román *Ivajla Petrova Nonkina láska* (1958) je už len nevýznamným pokusom prezentovať i relatívne akceptovateľnejšiu bulharskú tvorbu pre mládež.

Z francúzskej literatúry v 50. rokoch bol najprekladanejším autorom *Jules Verne*. Už v čase najschematickejšej pôvodnej tvorby, ktorá detskému čitateľovi prostredníctvom literárnej agitky vnucovala hrdinu pionierskeho typu, detský čitateľ, najmä staršieho školského veku, mal možnosť knihami *Deti kapitána Granta* (1952) a *Pätnásťročný kapitán* (1952) zoznámiť sa s hrdinom, ktorý korešpondoval s jeho prirodzeným zmyslom pre psychickú sebarealizáciu. NePOCHYBNÝM spiestrením dobového čitateľského fondu boli i ďalšie verneovské evergreeny – *Dvadsaťtisíc míľ pod morom* (1953), *Oceľové mesto* (1954), *Cesta na Mesiac* (1955), *Hviezda juhu* (1955), *Dva roky prázdnin* (1956), *Matej Šándor* (1956), *Podivuhodné dobrodružstvo Barsacovej výpravy* (1956), *Päť týždňov v balóne* (1957), *Tajomný ostrov* (1957) a *Robur pán sveta* (1959). Značný počet verneoviek v čitateľskom repertoári detí 50. rokov, ktoré sa stereotypne hodnotia len ako roky ideologického schematizmu, riadenej štátnej výchovy s príslušným hodnotovým systémom, je zaiste prekvapením. Napriek tomu nešlo o akt akejsi edičnej liberalizácie, pretože na iného autora dobrodružnej literatúry, Nemca Karla Maya, bolo práve v tomto období uvalené nekompromisné embargo. Zdanlivo je nepochopiteľné, prečo Verne mohol vychádzať a May nie, hoci v ideovej rovine jeho romány neboli v rozpore s tými ideálmi, ktoré vyplňovali obsah dobovej výchovy. Podobne ako vo verneovkách aj v nich bol dominantný etický princíp, víťazstvo spravodlivosti nad nespravodlivosťou, pravdy nad lžou, obrana bezbranných, to všetko boli jeho nosné pi-

liere. Navyše málokteré dielo sprostredkovávalo mladému čitateľovi jemu zodpovedajúcou formou ideály rovnosti, slobody a rasovej znášanlivosti ako Mayovo. Podľa Kornela Földváriho, suverénneho znalca dobrodružnej literatúry a diela Karla Maya zvlášť, nemohol u nás až do 60. rokov vychádzať, pretože s jeho publikovaním nesúhlasili ideológovia NDR. Vo svojej domovskej krajine bol Karl May neželaným, doslova zakázaným autorom až do polovice 80. rokov, pretože jeho dielo údajne obdivoval líder nacionálneho socializmu. I na „príbehu“ mayoviek možno teda konštatovať, že prekladová edičná politika podobne ako produkcia pôvodnej tvorby podliehala v 50. rokoch ideologickej cenzúre. Dôkazom toho je i skutočnosť, že počas celého desaťročia zo západonemeckej literatúry pre deti vyšli len dve prózy z nášho ideologického pohľadu pokrokového *Ericha Kästnera*: *Lietajúca trieda* (1957) a *Emil a detektívi* (1958). Ak si v tejto súvislosti uvedomíme, že vďaka žilinskému vydavateľstvu O. Trávnička mal slovenský detský čitateľ možnosť zoznámiť sa s týmito knihami už v prvej polovici 30. rokov, ich vydanie v druhej polovici „ideologizujúceho desaťročia“, až na nový preklad, objavom teda nebolo. Platí to aj o nevelkom výbere rozprávok bratov Grimmovcov (*Nemecké rozprávky*, 1954). Dobová západonemecká literatúra pre deti a mládež nášmu čitateľovi zostala teda neznáma, východonemecká zas nedisponovala aspektmi, ktoré by dokázali vyvolať spontánny záujem detských čitateľov či tvorcov pôvodnej literatúry. Jednoznačne to bol teda inštitút ideologického riadenia edičnej politiky, ktorý znemožnil objektívne poznanie nemeckých literárnych hodnôt pre deti a mládež. Rozhodoval o tom, čo má, resp. čo môže vyjsť, pričom navonok sa tento fakt zahmlieval a kamuflaval. V prvej po-

LUDOVÍT FULLA

/

Janko a Macko

lovci 50. rokov ľudovodemokratický tábor, pozostávajúci zo Sovietskeho zväzu a jeho satelitov, považoval napríklad za svojho úhlavného nepriateľa USA. Z dobového konceptu tzv. proletárskej solidarity a tézy „je jeden svet, a predsa sú dva svety“ však vyplývalo, že i v USA, ako aj v ďalších kapitalistických krajinách existovali dve kultúry. Jedna pokroková, vyplývajúca z domácich robotníckych tradícií, druhá reakčná, orientovaná protidemokraticky a protiludovo. Tú prvú mal mladý čitateľ spoznať, a tak si formovať svoje internacionálne povedomie. To bol vlastne dôvod, prečo i v časoch najvybičovanejšej protiamerickej hystérie vychádzali u nás diela amerických autorov. Šlo napospol o reprezentantov klasickej literatúry, ktorí boli socialistickou ideológiou prekvalifikovaní na autorov „pokrokových“. Patril medzi nich zakladateľ americkej národnej literatúry J. F. Cooper (*Posledný Mohykán*, 1954; *Lovec jeleňov*, 1955; *Stopár*, 1956), Mark Twain (*Tom Sawyer a jeho dobrodružstvá*, 1953; *Dobrodružstvá Huckleberryho Finna*, 1955), H. E. Beecher-Stowe (*Chalúpka strýčka Toma*, 1955), H. Mellville (*Biela veľryba*, 1958) a, pravdaže, Jack London. Ten dielami

Biely Tesák (1952), *Z polárnych a južných krajov* (1954), *Volanie divočiny* (1955), *Láska k životu* (1958) bol vlastne najvydávaným americkým autorom v 50. rokoch. Repertoár amerických prekladov dopĺňal ešte román *Koniec stopy* (1953) ľavicovo orientovaného Howarda M. Fasta. To však bolo všetko, čo mohol slovenský mladý čitateľ spoznať. Diela intencionálne s tematikou života amerického dieťaťa v medzivojnovom období či diela, ktoré vznikli v povojnovom čase, mu museli zostať neznáme. Rovnako ako spoločenská próza anglickej detskej literatúry prvej polovice 20. st. Anglickú literatúru v 50. rokoch totiž tiež mohli reprezentovať len jej klasickí predstavitelia. Paradoxom pritom je, že najznámejšie dielo anglickej dobrodružnej literatúry román *Daniela Defoa Robinson* sa k slovenskému detskému čitateľovi dostal síce hneď v začiatkoch utvárania štátom kontrolovaného edičného systému, no nie cez originál, ale prekladateľ Michal Príbus ho preložil z prerozprávania ruského spisovateľa Korneja Čukovského (1951). Zásluhou Alfonza Bednára, prozaika a suverénneho prekladateľa z angličtiny, toto druhotné sprostredkovanie originálu bolo čosko-

ro vystriedané prekladom autentickej anglickej úpravy originálu pod názvom *Robinson Crusoe*. Dobový fond dobrodružnej literatúry vzápätí ešte rozšírilo vydanie románu *R. L. Stevensona Ostrov pokladov (1954)*, to však bolo v podstate všetko, čo v prvej polovici 50. rokov u nás z anglickej literatúry pre mládež vyšlo. V druhej polovici Mladé letá, centrálné vydavateľstvo detskej literatúry, pokračuje vo vydávaní anglickej klasiky (*J. Swift: Gulliverove cesty, 1956; Ch. Dickens: Prihody Olivera Twista, 1958; W. Scott: Ivanhoe, 1958*), no akoby v snahe vyvážiť dobrodružnú literatúru s mužskými protagonistami a konvenujúcu najmä chlapčenským čitateľom vydáva i dva bestsellery svetovej literatúry s dievčenskými hrdinkami (*L. M. Montgomery: Anna zo Zeleného domu, 1959 a Ch. Brontëová: Jana Eyrová, 1958*). V dobovom kontexte žánru, ktorý by akceptoval prirodzený záujem pubescentných a adolescentných čitateľiek o romanticko-sentimentálnu literatúru s istou dotáciou reálnych životných faktov, nejestvoval. Je preto pochopiteľné, že ich vydanie sa stretlo s priaznivým ohlasom a svoje poslanie, vytesniť z pozornosti mladých čitateľiek periférny typ tohto žánru, ktorý medzi nimi koloval, splnilo. Edično-prekladateľským objavom mal byť preklad výnimočnej nonsensevej autorskej rozprávky so surrealistickou osnovou *Alica v krajine zázrakov*. Podľa dobovej recenzentky Ireny Lífkovej, známej svojou náročnou vkusovou orientáciou, oxfordský profesor matematiky Ch. L. Dodgson vytvoril pod pseudonymom Lewis Carroll dielo, ktoré „hýri bezhraničnou fantáziou a nápaditosťou, jemným humorom a ironickými šľahmi“, ale aj „hlbokou filozofiou“, pričom „množstvo slovných hračiek a vtipov zvyšuje neobyčajnosť atmosféry tejto zvláštnej knihy.“ Táto charakteristika, ako vzápätí recenzentka konštatuje,

sa však vzťahuje na originálne dielo, nie na jeho slovenský preklad, ktorý vyšiel roku 1959 pod názvom *Elenkine dobrodružstvá v Divotvornej krajine a v Zrkadlovom paláci*. V skrátenej forme totiž pôvodne imaginatívno-fantazijné dielo bolo „sotva niečo viac ako rozprávka, azda trochu náročnejšia, ako rozprávky obyčajne bývajú“.³ V snahe sprístupniť ho detskej chápavosti, došlo k redukcii značnej časti slovných hier, zábavných situácií, postáv a figúrok, čo prirodzene jeho estetickú výpovednosť narušilo. Podľa recenzentky preklad tohto diela kladie na prekladateľa neobyčajné nároky nielen z jazykového hľadiska, ale vyžaduje si aj sprostredkovateľa disponujúceho emotívnou intuíciou. A tú prekladateľka Šarlota Barániková nemala. Jej jazyk nielenže nebol poetický, ale bol chudobný i na jemné rečové odtienky, čo sa vzťahuje i na verše Kristy Bendovej a, žiaľ, i na jeho ilustračné vybavenie. Takže dielo, ktoré malo byť objavom desaťročia, tieto očakávania nenaplnilo. Stalo sa tak až o dve desaťročia neskôr (1981), keď vyšlo v novom preklade Juraja Vojteka a Viery Vojtekovej a zásluhou Dušana Kállaya, ktorý za jeho ilustrovanie získal Cenu H. Ch. Andersena, vstúpilo dokonca do pozornosti medzinárodnej odbornej verejnosti.

Nepochybným prekladateľským čínom, ktorý disponoval aj inšpiratívnou energiou pre dobovú detskú literatúru, bolo však vydanie *Rozprávok H. Ch. Andersena (1956)*. Na rozdiel od Lewisa Carrola dánsky rozprávkar nebol pre slovenský literárny kontext objavom. Slovenskí čitatelia sa s jeho rozprávkami mohli zoznámiť už roku 1888 (*Konvalinky*), pričom vydanie *Andersenových poviedok* z roku 1911 vyprovokovalo dokonca samotného S. H. Vajanského k vystúpeniu v prospech estetického štátu literatúry pre deti. V medzivojnovom období Andersen v zastúpení nie-

koľkých rozprávkových textov vychádzal tiež, stále to však bol Andersen sprostredkovaný, nie preložený z originálu. Tejto skutočnosti zodpovedala aj slovesná úroveň jednotlivých prekladov, nepoetická, bez presvedčivého rozkrytia myšlienkovej podstaty jednotlivých rozprávok. Viac-menej šlo o podania ich fabulačnej roviny, nie o komplexné esteticko-ideové sprostredkovanie. Tento stav zásadne zmenilo až vydanie Andersenových *Rozprávok* z roku 1956. Tentoraz vyšiel nielen početný, temer reprezentatívny výber z Andersena, ale zásluhou znalca dánčiny Jaroslava Kaňu bol to prvý preklad z originálu, navyše preklad sprostredkujúci i fantazijnú-imaginatívnu polohu Andersenových rozprávok. Hodnotu tohto edično-prekladateľského činu umocnili aj ilustrácie Vincenta Hložníka. Edičným prínosom bolo i uvedenie *Gianniho Rodariho*, moderného talianskeho rozprávkara, do slovenčiny. Jeho *Obrázky a bájky* (1957) v preklade Štefana Žáryho spestrili dobový čitateľský repertoár druhej polovice 50. rokov, všeobecný záujem o tohto autora však nastal až v nasledujúcom desaťročí, keď vyšli jeho dve najobľúbenejšie detské knihy *Jazmínko v krajine klamárov* (1964) a *Cibulkove dobrodružstvá* (1967) v jedinečnom pretlmočení Bohuslava Hečka.

V 60. rokoch sa prekladová tvorba podobnými činnosťami prezentuje systémovo. Okrem štandardných prác vychádzajú i diela reprezentatívne a v tvorivých prekladoch. Päťdesiate roky sú v tomto zmysle obdobím stagnačným. Pri výbere jednotlivých národných literatúr i konkrétnych diel, ktoré mal náš detský čitateľ spoznať, rozhodovala v prevažnej miere ich ideologická totožnosť s našim dobovým spoločensko-politickým systémom. V snahe nedostať sa do stretu so strážcami ideologickej čistoty gros prekladovej produkcie tvorí klasická literatúra 19. st., resp. klasická svetová do-

rodružná literatúra. Vydávanie tohto typu literatúry, napriek jej nesystémovosti, bolo spiestrením dobového čitateľského repertoáru, v ktorom podobný žáner absentoval. Z hľadiska vývinu pôvodnej tvorby uvádzanie týchto diel bolo však nepodstatné. Pre čitateľa i pre literatúru bolo by nepochybne bývalo produktívnejšie, keby sa v našich edičných plánoch boli objavili diela, ktoré v celosvetovom meradle už generovali moderný typ detskej literatúry. V tomto ohľade železná opona, rozdeľujúca dobový svet, bola príliš vysokým múrom, aby ho preliezol nielen Salingerov Holden Caulfield, ale dokonca i Lindgrenovej malá čarodejníčka Pippi Dlhá Pančucha.

POZNÁMKY

- 1 Napriek tomu, že od Gubarevovej knihy sa čoskoro pôvodná tvorba i verejnosť dištancovala, L. Kyseľová ešte roku 1985 v knihe *Nadpočetné hodiny života* obviňuje verejnosť z jej nepochopenia: „Zdá sa, že tu edičný zámer predstaviť populárneho detského hrdinu narazil na niečo nedovolené v domácich tradíciách – dotýkať sa posvätnosti rodinných zväzkov, možno aj strašná a tragická smrť hrdinu stála v rozpore s estetickým ponímaním optimizmu, s požiadavkou šťastného zakončenia príbehu, teda so snahou nájsť východisko zo všetkých životných trampôt. Akoby tu spoločenské víťazstvo nebolo dostatočným literárnym zadostučením za obeť detského života.“
- 2 V tejto súvislosti je napríklad pozoruhodné, že na Tuwimov princíp modernej poézie pre deti sa odvolal M. Válek vo svojej definícii detskej poézie: „V istom zmysle je umenie dohovor medzi autorom a čitateľom. Pre poéziu to platí dvojnásobne. A poézia pre deti podlieha tomuto zákonu takmer absolútne. Bez toho, aby sa autor s čitateľom niekedy videli, platí medzi nimi akási nevyslovená konvencia. Detský čitateľ veľmi rád a ochotne uverí všeličomu, čo by sa v bežnom rozhovore mohlo zdať logicky neprijateľné, ako napríklad slávnemu veršu J. Tuwima „spievala krava na zelenej lúke“. Autor, ktorý pozná túto schopnosť poézie, hovorí o nelogickom ako o logickom a o nepravdepodobnom ako o skutočnom, si dokáže dieťa získať definitívne.“
- 3 Lifková, I.: Na krídlach fantázie. *Zlatý máj*, 4, 1960, č. 3, s. 133-134.

Medzinárodný deň detskej knihy – 2. apríl

sa slávi v deň narodenia veľkého rozprávkara – dánskeho spisovateľa H. Ch. Andersena (2. 4. 1805 – 4. 8. 1875). Podnet k oslavám dala v roku 1967 medzinárodná nevládna organizácia UNESCO IBBY – International Board on Books for Young People (Medzinárodná únia pre detskú knihu). Cieľom tejto organizácie je združovať organizácie a jednotlivcov z celého sveta v záujme podpory vydávania a rozširovania hodnotných detských kníh. Oslavy Medzinárodného dňa detskej knihy pripravujú jednotlivé národné sekcie IBBY. Ich súčasťou sú posolstvo spisovateľa určené všetkým deťom na svete a plagát. Slovensko malo patronát nad celosvetovými oslavami v rokoch 1986 a 2006. Gestorom osláv Medzinárodného dňa detskej knihy tento rok je sekcia IBBY z Thajska. Posolstvo deťom **Knihy sú poučením – poznanie je potešením** napísal thajský umelec Chakrabhand Posayakrit, ktorý je aj autorom plagátu.

Knihy sú poučením, poznanie je potešením

Hľadaniu vedomostí prostredníctvom čítania je potrebné venovať prvoradú pozornosť a treba ho pestovať a rozvíjať už od detstva. Podľa môjho názoru naša náboženská kultúra a kultúrne tradície už veľmi dávno thajským deťom vstúpajú túžbu po poznaní prostredníctvom čítania. Ich prvými učiteľmi sú rodičia a duchovní sú ich prvými katechétami, učiteľmi princípov a zásad. Vedú, sprevádzajú a vychovávajú deti a mladých ľudí duchovne i intelektuálne tak v svetských, ako aj v náboženských veciach.

Inšpiráciu k svojej maľbe som hľadal v pradávnych thajských tradíciách – od rozprávania rozprávok deťom až po ich výučbu formou čítania textov zapísaných na palmových listoch položených na malých sklápacích stolíkoch, určených výlučne na tento účel, teda na čítanie.

Príbehy zapísané na palmových listoch sa obvykle spájajú s budhizmom. Hovorí sa v nich o Budhovom živote a rozprávajú nám budhistické legendy jataka, pričom ich vznešeným účelom je kultivovanie ducha mladých ľudí a ich výchova k viere, predstavivosti a mravnosti.

SUMMARY

The first issue of 15th jubilee volume is dedicated to an eminent personality of Slovak literature Pavol Dobšinský. On 16th March it was 180 years since the birth of the writer whose collection *The National Slovak Folk Tales*, published between 1880 and 1883, is the cult literary work of the Slovak literary folk culture and culture in general. In the essay *The Three Views on Pavol Dobšinský*, writer Lubomír Feldek recalls not only his extraordinary fairy-tale creation but also translation initiative of the man who managed to translate Hamlet in the mid-19th century, only a few years after the codification of Standard Slovak language. In the article *The Water of Life and Death of Pavol Dobšinský*, professor Ondrej Sliacky of The Faculty of Education, Comenius University in Bratislava, gives a chronological reconstruction of personal life and literary work of the writer who was up to promote folk fairy tale to a supreme literary genre, in the grudging national and social conditions. Dobšinský's fairy tale *The Shell-Like Castle* has been included in the present Bibiana review. This particular fairy tale has become an interpretational starting point for defining basic attributes of the Slovak folk fairy tale by an outstanding poetess and essayist Dana Podracká of The Literary and Information Centre. In the next contribution, Peter Čačko, a former member of IBBY Executive, reminds the readers of Bibiana 80th birthday of Dr. Dušan Roll, who used to be a noted representative of IBBY in his youth. He was even its president and the chairman of the board for prestigious H. Ch. Andersen Prize rewards. Even today he is refining upon the work he has dedicated all his life to. A good example is the statue of H. Ch. Andersen, which was created in Bratislava, the capital of the Slovak Republic, as his initiative. Stanislav Muntág, M.A. has been the director of Matica Slovenská (The League for the Advancement of the Slovak Nation) Publishing House since 1995. This nationwide cultural and scientific institution has also observed to publishing fiction since its origin in 1863. This tradition continues even today and thanks to its young director, it has been publishing children's books as well. Nowadays it ranks among noteworthy producers of children's books and from the point of view of quality the books are of value, shaping aesthetic and moral awareness in children. Fairy Tales from the Palette is one of such books, containing eight "colour" stories, written by one of the most eminent current creators of the Slovak children's literature Ján Uličiansky and by a young author Peter Palik, and illustrated by eight young Slovak illustrators. Professor Zuza-

na Stanislavová of Prešov University presents the book entitled *The Blue from Heaven*. Its latest extended edition by the Matica Slovenská Publishing House has been positively accepted and contains Uličiansky's fairy tale *The Blue from Heaven* and Palik's text *The Trees of Vincko Zelenka*. Lady writer Alžbeta Verešpejová from Prešov is one of the most popular children's prose writers of today. Her stories about present-day children are winning favour with readers due to their imaginative and humorous approach. In an interview with critic Ľ. Kepštová she says about her literary work and about her ideas on sense of children's book of value. In the block of book reviews, young critic M. Klimovič draws attention to a high quality collection of poems created by Valentin Ševčík called *The Stones Along the Road* and critic Radoslav Rusňák to a collection of short stories of current Slovak authors on major problems of today's children named *A Little Angel in Tall Grasses*. They both work for Prešov University. In the study *The Wall, Holden Caulfield Did Not Climb Over Either*, editor-in-chief of Bibiana review, professor Ondrej Sliacky analyses literature of translation released in Slovakia between 1945 and 1960. The totalitarian system then did not take any interest in recognition of contemporary western fiction for children and youth. The imaginary wall of Cold War was too high to be overcome either by the hero of Salinger's novel *The Catcher in the Rye* or by a little enchantress, Pippi Long Stocking. The children of that period were not allowed to know these heroes of the world literature but did not have a chance to experience adventures of heroes of Karl May's novels as well. Because the leader of German nationalistic socialism read the mentioned novels in his childhood, east Germany Democratic Republic imposed an embargo on translating them. The first adventure novels by Karl May started finding their way into reading of Slovak children as early as the mid-sixties. The most frequently translated literature of that period was Russian Soviet and Czech children's literature. As for western literature only adequate books of 19th century classics may have been translated. This first issue of Bibiana is concluded by an interview of publicist Ľ. Suballyová with writer and university teacher Peter Valček. As a specialist in research on reading, he reveals the latest survey of reading skills within adults and children. The investigation has been carried out for several years by The National Institution for Education of the Public and The Literary Information Centre.

Translation JANA ZLATOŠOVÁ

ISSN 1335-7263

